

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
Filozofická fakulta
Ústav českých dějin

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Daniel Sluníčko
Ze života pražských typografů

Daniel Sluníčko
From the Life of Prague Typographers

Kateřina Koudelková

Vedoucí práce: prof. PhDr. Milan Hlavačka, CSc.

Praha 2008

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a že jsem uvedla všechny použité prameny a literaturu.

V Praze dne 24. dubna 2008

Obsah

Úvod	4
1. Tiskárny 19. století.....	8
2. Mladá léta	18
2.1. Dětství	18
2.2. Revoluční rok 1848	22
2.3. Na vandr	27
3. Spolková činnost	46
3.1. Typografia	46
3.2. Typografická beseda.....	55
3.3. Zpěvácký spolek pražských typografů	66
4. Slavnosti.....	71
4.1. Světová výstava časopisů a rukopisů	78
4.1.1. Ohlasy v tisku na Světovou výstavu časopisů a rukopisů	86
5. Tiskařské aktivity bratrů Grégrových.....	91
6. Myšlenkový svět Daniela Sluníčka	107
7. Rodina	115
Závěr	117
Seznam použitých pramenů	123
Archivní prameny	123
Tištěné prameny.....	124
Noviny a časopisy	125
Seznam použité literatury	129
Resumé.....	131
Summary.....	132
Přílohy.....	134

Úvod

Tato diplomová práce přináší na pozadí historických souvislostí životní osudy Daniela Sluníčka, jedné z nejvýznamnějších postav české typografie druhé poloviny 19. století. Tento neúnavný bojovník za všestranné povznesení typografů byl dosud přes veškeré své aktivity opomíjen historiky, a do širšího povědomí se dostal pouze v souvislosti s tiskárnou Eduarda Grégra, kde dlouhá léta působil jako ředitel. Zatím o něm však nebyla napsána žádná ucelená práce.

Zvolený název Daniel Sluníčko s podtitulem Ze života pražských typografů postihuje cíle této práce. Snaží se na životě jednoho muže, v našem případě Daniela Sluníčka, poodhalit společnost pražských tiskařů a sazečů v 19. století, období plném změn v sociálních a národnostních oblastech. Bylo a dosud je vnímáno velmi různorodě a my chceme tuto širokou škálu pohledů obohatit zachycením specifických osudů a myšlenek muže, který sice nebyl příslušníkem nějaké elity, ale nepatřil ani k nejchudší vrstvě pražských obyvatel. Dnes by se o něm řeklo, že byl selfmademan, protože ačkoliv se vyučil sazečem, dokázal se po čase vyšvihnout mezi špičky svého oboru.

Tato práce by měla přinést odpovědi na otázky, jaký byl život pražských typografů v 19. století, zda se jich dotkla vlna zakládání spolků charakteristická pro tu dobu, jaké poměry panovaly v tiskárnách, zda se typografové zabývali jen svým oborem, anebo žili i aktuálním veřejným děním, či jestli se ho dokonce účastnili.

Biografii Daniela Sluníčka pochopitelně nelze považovat za žádné velké téma, ale takzvané velké dějiny vždycky dotvářejí obyčejní lidé, jejichž všední život může být i z hlediska historiografie důležitý a zajímavý.

Předložená práce se dělí na několik částí. V první z nich se snažíme nastínit problematiku pražských tiskáren a jejich proměnu v průběhu druhé poloviny 19. století, kdy docházelo k modernizaci výrobních technologií, a také k velkému nárůstu počtu tiskáren. Největšími z nich se pro ilustraci zabýváme detailněji.

Při sestavování Sluníčkovy života se nejdřív zastavíme u jeho dětství. Zajímavé pro nás bude postavení jeho rodiny, dále jeho studia, včetně nástupu do učení na sazeče. Cenné jsou i jeho vzpomínky na rok 1848, který coby učeň prožil v Praze, a mohl tak být svědkem celé řady významných událostí.

Velkou kapitolou jsou léta vandrovnícká. Naše práce přináší velmi osobní Sluníčkovu zповěď o prožitých událostech. V této době se dostal do mnoha měst rakouské monarchie a v některých z nich strávil poměrně dlouhý čas, ať už to byla Vídeň, kde začínal, či

Lublaň nebo Terst. Jako mnoho jiných vandrovních měl samozřejmě celou řadu negativních zkušeností, ale nakonec se mu podařilo v této zkoušce obstát.

Dále se práce zaměřuje na aktivity Daniela Sluníčka ve všech spolcích, jejichž byl činným členem. Některé z nich přímo spoluzakládal, k jiným přistoupil později.

S jeho mimopracovní činností souvisí i další kapitola, věnovaná slavnostem pražských typografů. Zde nemůže zůstat opomenuta jedna z nejvýznamnějších událostí – světová výstava časopisů a rukopisů, při jejíž organizaci byl Sluníčko předsedou přípravného výboru.

Následuje kapitola věnovaná tiskařským aktivitám bratrů Grégrových, jimž předložená práce poskytuje poměrně hodně prostoru. Je to z toho důvodu, že Daniel Sluníčko byl jejich dlouholetým a poměrně významným zaměstnancem, ať už jako faktor nebo později ředitel nejprve Juliovy a poté Eduardovy tiskárny.

V další kapitole se snažíme nastínit Sluníčkův myšlenkový svět a upozorňujeme v ní na to, co ho zajímalo a čeho si vůbec všímal ve svém okolí, co pokládal za správné, jak uvažoval i jak se zachoval v mnoha situacích.

V této práci byla použita především biografická metoda, jejíž výhodou je, že díky zachycení příběhu jednotlivce dokáže postihnout také události, které se děly okolo něho. Jde zejména o přiblížení Sluníčkových názorů na dějinné události, jeho postojů a výpovědí, ale zároveň o vyzvednutí jeho vlivu na okolní dění. Využita byla také progresivní a přímá metoda. K dokreslení situace, v níž se typografové v 19. století nacházeli, bylo na mnoha místech čerpáno ze statistik, které zachycují počty zaměstnanců v jednotlivých tiskárnách.

Základním zdrojem pro tuto práci byly archivní materiály z osobní pozůstalosti Daniela Sluníčka, nacházející se v Literárním archivu Památníku národního písemnictví. Tento fond je uložen ve 13 kartonech a obsahuje 959 archivních jednotek. Tematicky ho lze rozdělit na dvě části, z nichž první obsahuje prameny osobní i úřední povahy, vážící se přímo k postavě Sluníčka. Zde je nejvíc zastoupena korespondence a pak nejrozličnější tiskoviny, spojené s jeho činností. Druhá část fondu zahrnuje materiály, které byly vystaveny na světové výstavě časopisů a rukopisů v Praze, na jejíž přípravě se Sluníčko největší mírou podílel. Ty však z nejrozličnějších důvodů nebyly vráceny původním majitelům, převážně z toho důvodu, že ti je přípravnému výboru věnovali. Jsou zde zachovány dopisy F. L. Čelakovského, V. Hanky, K. Havlíčka Borovského, ale např. také Ch. Darwina. Obě tyto části byly původně uloženy v Literárním archivu Národního muzea, odkud přešly do Literárního archivu Památníku národního písemnictví.

Některé prameny o Sluníčkově činnosti byly uloženy ve fondu Karla Sudimíra Šnajdra, předka Sluníčkovy zetě Josefa Dominika Schneidera. Rovněž lze tuto pozůstalost najít v Památníku národního písemnictví. Nalézaly se zde především materiály, které souvisely s vandrováním a rodinnými záležitostmi a také Sluníčkův *Pokus vlastního životopisu*, který začal psát v srpnu roku 1887 podle svého, dnes již nedochovaného deníku. Ten si velmi svědomitě vedl po dobu vandru, jak sám tvrdil. Deník si přestal psát v roce 1851, takže zbytek vlastního životopisu, který končil jeho návratem do Prahy, psal již z paměti.

Velmi cenným zdrojem byly také *Paměti Zpěváckého spolku pražských typografů*, které Daniel Sluníčko sepsal v letech 1897–1898 jako jeden z mála žijících pamětníků vzniku této organizace. Na mnoha místech v této knize vzpomínal i na jiné než čistě zpěvácké události, takže tu lze nalézt řadu jeho názorů na tehdejší dění.

Události spojené s tiskárnou bratrů Grégrových byly vzaty především z fondu Julia Grégra v Archivu Národního muzea. Dochovala se zde nejen výmluvná korespondence obou bratrů o situaci, která v podniku panovala, ale také některé účetní knihy a bilanční zprávy o finanční tísní v tiskárně.

Důležité prameny pro tuto práci jsou ve Všeodborovém archivu ČMKOS v Praze, kde se ve fondu Polygrafické spolky nacházejí dokumenty Typografické besedy, Typografie a Zpěváckého spolku pražských typografů.

Podstatným zdrojem informací byl rovněž odborný typografický časopis *Veslavín*, vycházející od roku 1863, s přestávkou v letech 1866–1872, který zachycoval většinu aktivit tiskařské společnosti druhé poloviny 19. století.

Řada informací byla čerpána také z dobového tisku, především z Národních listů. Zde byly zaznamenány hlavně události spojené s pořádáním různých slavností, přičemž největší pozornost novin byla věnována světové výstavě časopisů a rukopisů.

Z odborné literatury lze pro tematiku spolkové činnosti pražských tiskařů, která není příliš probádanou oblastí, použít především práce Vladimíra Krause. Ten se touto otázkou zabývá v knize *Typografové: 1468–1939*, ale pouze v dějinném kontextu vývoje tiskařství od 15. století. Jeho druhá kniha, *Dějiny Typografické besedy*, není opatřena citacemi archivních pramenů, a navíc nebyla volně prodejná. Historie této organizace byla sepisována v průběhu svého vývoje, na přelomu 19. a 20. století se o to postarali její členové Jan Evangelista Vondruška a Karel Krunert.

Co se tiskáren jako takových týče, ty byly zmiňovány v první kapitole knihy *Typografové: 1468–1939* nazvané *Typografové a jejich práce*. Jejím autorem je Jan Barták

a zabýval se v ní nejen popisem jednotlivých tiskáren, ale také vývojem vnitřního vybavení v tiskárnách.

Největší pražské tiskárny se dočkaly pozornosti také ve čtvrtém díle *Historie a současnosti podnikání v Praze*, kterou v roce 2005 sepsal Jaroslav Láník.

1. Tiskárny 19. století

V roce 1848 bylo v Praze pouze 10 tiskáren: B. Haaseho, C. W. Medaua, J. Pospíšila, M. J. Landaua, K. Jeřábkové, T. Tábor, V. Vetterleho, J. Spurného, arcibiskupská a c. k. normální knihtiskárna. Většina tisků byla v němčině, proto se i od tiskařů předpokládala vynikající znalost tohoto jazyka, a právě z tohoto důvodu byli mnohdy při zaměstnávání upřednostňováni Němci. Tehdy také platilo, že od každého tiskopisu musel být kvůli cenzuře pořízen úplně čistě psaný opis, který pak byl poslán ke schválení cenzorovi. Jakmile ten na něj dal slovo *Imprimatur*, už se na textu nesmělo nic měnit.¹

Když ale byla na počátku revolučního roku 1848 zrušena cenzura a zavedena svoboda tisku, uvedlo to v život řadu nových politických časopisů, a to nejen v němčině, ale i v češtině. K jejich vytištění byla potřeba více tiskáren, čímž rostla také poptávka po tiskařích a sazečích, kteří ovládali český jazyk.²

20. prosince 1859 byl vydán živnostenský řád, jímž byla zrušena cechovní organizace, z továren a obchodů se rozšířila svoboda podnikání rovněž na řemesla a kupce. K rozvoji přispěl také rozmach komunikací a telekomunikací. V 60. letech se začalo vytvářet liberální prostředí a prakticky neomezená podnikatelská svoboda, pro kohokoliv tak bylo možné vykonávat jakoukoliv živnost, a to v naprosté většině případů bez nutnosti předložit nějaké osvědčení o způsobilosti.

Stát nijak nezasahoval ani do pracovních vztahů, jejichž podoba závisela na dohodě obou smluvních stran. A tak nebyly nijak uzákoněny základní zaměstnanecké požadavky, jako třeba délka pracovní doby nebo mzdové či pracovní podmínky.³

Díky těmto okolnostem se počet tiskáren zdvojnásobil, což vedlo k dalším pracovním příležitostem pro tiskaře, ale zejména pro sazeče. To lze vysvětlit tím, že pro tiskařské práce se používalo strojní vybavení, ale sázení se stále provádělo ručně. Docházelo také k modernizaci tiskáren, stoupl počet rychlolisů na parní pohon, které oproti ručním lisům měly čtyř- až osminásobný výkon (lis potiskl 2 až 4 archy za den, rychlolis až 14 archů za den). První rychlolis se u nás ovšem objevily již v roce 1832, a to v Haaseho knihtiskárně, což však bylo devět let po tom, co se objevily v Berlíně, naopak ale dřív než ve Vídni.

¹ Z pamětí Pražského typografa, *Veleslavín*, roč. 2, 15. 4. 1865, č. 14, s. 2.

² URBAN, O. *Kapitalismus a česká společnost: K otázkám formování české společnosti v 19. století*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1978. Bez ISBN. s. 79.

³ Tamtéž, s. 80.

Toto privilegované postavení Haaseho tiskárny bylo nepochybně způsobeno tím, že měla zaručený odbyt díky tisku Pražských novin.⁴

Ve druhé polovině 19. století se zrodil moderní polygrafický průmysl. Tato změna vznikla díky modernějším technologiím při výrobě papíru a tiskařských barev a zásluhou zavádění nových tiskárenských a hnacích strojů.⁵ Takovou modernizaci si ale mohly dovolit jen některé tiskárny, jiné naopak zůstaly na úrovni rukodělných řemeslnických dílen.

V 70. letech se u nás objevily rotačky, které byly schopné tisknout ještě v kratší době než rychlolisy, protože se na rozdíl od nich nemusely po vytištění vracet do původní polohy. První rotačky si v roce 1876 pořídila Místodržitelská tiskárna.

Ze statistik roku 1865 vyplývá, že v této době si nejlepší postavení držela tiskárna B. Haaseho, kterou nyní vedli již jeho synové. Na konci února tohoto roku zde bylo zaměstnáno 124 pracovníků a 65 učedníků. Pozoruhodný tu však zůstával především fakt, že tiskárna měla pouze o 5 sazečů více než knihtiskárna v Praze nepříliš dlouho usazeného I. L. Kobera, tedy 34, ale k tomu i 33 tiskařů, zatímco Kober zaměstnával tiskaře jen 2. Vedle toho zde byli zaměstnáni také písmolijci, a to dokonce 46, zatímco ostatní závody je prakticky nezaměstnávaly. Vzhledem k ostatním tiskárnám je nepoměrně vyšší i číslo tiskařských a písmolijeckých učedníků.

V tomto roce bylo v Praze 19 tiskáren se 169 sazeči, 74 tiskaři a 25 strojmistry.⁶ V roce 1876 to bylo již 29 tiskáren, kde pracovalo 325 sazečů, 66 tiskařů a 49 strojmistrů. Krom toho bylo 30 tiskařů nebo sazečů nezaměstnaných.⁷

Největší tiskárnou i nyní zůstával haaseovský podnik, mající neuvěřitelných 13 rychlolisů a 21 ručních lisů. Bylo v ní zaměstnáno 46 sazečů s 15 učni, 20 tiskařů s 13 učni a 7 strojmistrů, jeden denní a dva noční korektoři. Mezi ty další velké patřila Grégrova tiskárna s 6 rychlolisy, 33 sazeči, ale pouhými 3 tiskaři. Obdobně velká byla také tiskárna Místodržitelská a W. Nagela.

Na konci 18. století byl rozvoj knihtisku podporován státem, který se snažil o minimalizaci analfabetismu a v idejích osvícenství usiloval o rozvoj poznání prostých lidí v nejrůznějších oblastech, ať už v zemědělství, manufakturách, řemeslech nebo ve

⁴ BARTÁK, J.; KRAUS, V. *Typografové: 1468–1939*. 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 1996. Bez ISBN, s. 113.

⁵ LÁNÍK, J. *Historie a současnost podnikání v Praze*. 4. díl. 1. vyd. Žehušice: Městské knihy, 2005. ISBN 80-86699-32-3. s. 77.

⁶ Přehled pomocnictva pražských knihtiskařů, písmolijců a dřevoryjců, *Veleslavín*, roč. 2, 15. 9. 1865, č. 24, s. 2.

⁷ Statistika knihtiskáren pražských sestavená dne 30. května 1876, *Veleslavín*, roč. 4, 12. 8. 1876, č. 15, s. 125.

vrchnostenské administrativě. Zatímco v této době byly pro tiskárny nejvýhodnější státní zakázky, s rozvojem samosprávy byly čím dál tím důležitější zakázky obecní, mezi nimiž byly nejrůznější brožury, tiskopisy nebo jen příležitostné publikace. Tisk mohl být zadáván také úřady nebo komunálními podniky, které se nacházely pod městskou správou.

Bylo obvyklé, že tiskárny mezi sebou soupeřily o práci, což je vidět i na příkladu lukrativních zakázek od pražské obce. V 60. a 70. letech 19. století pro ni tiskl víceméně pouze Hynek Fuchs, kterého v tomto postavení roku 1874 vystřídala haaseovská tiskárna, o tři roky později tyto zakázky přebíral Wilhelm Nagel, který zastupoval firmu Politik, a tato spolupráce trvala celých pět let, kdy část prací převzala tiskárna Aloise Wiesnera. Takto situace zůstala do roku 1890, kdy se na tomto poli začala prosazovat Národní knihtiskárna, již ale pražské zakázky nezůstaly dlouho, protože se ukázalo, že nabídla výrazně podhodnocené ceny, které nebyla schopna dodržovat. Výrazný vliv opět získal Wiesner, který byl na samém konci století vytlačován tiskárnou E. Grégra.⁸

Výhodnou zakázkou pro tiskárny byly také různé druhy lidových tisků, jež informovaly své čtenáře o současném dění a byly dlouho, i po vydávání novin, pro mnohé jediným dostupným zdrojem informací. Noviny byly totiž pro chudé lidi příliš drahé, a tak si je nemohli dovolit. Některé tiskárny se na tisk lidových tisků přímo zaměřily, v první polovině 19. století to byla arcibiskupská knihtiskárna, Česká expedice a Jeřábková tiskárna, od poloviny 19. století se tímto tiskem zabývaly tiskárny Karla Bellmanna a Bedřicha Rohlíčka, později tiskárny Medaua, Mohrmanna a Vetterleho. Patrně nejvýznamnějším tiskařem populárních tisků byl ale Jan Spurný, který krom toho vydával i hodnotnější literaturu, např. Máchův Máj nebo Šafaříkovy Slovanské starožitnosti. Obliba knížek lidového čtení v Praze na konci 19. století klesala, a tak se jejich tisk přesouval hlavně do mimopražských tiskáren.

Nejstarší tiskárna, která přetrvala až do 19. století, byla Schönfeldova, jejíž majitel Jan Ferdinand ze Schönfeldu získal povolení k tištění úředních vyhlášek a několikerych novin, z nichž nejznámější byly Schönfeldské c. k. pražské poštovské noviny. Po jeho smrti vedl tiskárnu syn Jakub a v roce 1835 ji prodal synům Bohumila Haaseho.⁹ V Schönfeldově tiskárně pracoval jako faktor¹⁰ Václav Matěj Kramerius, který se od něj odloučil a založil Českou expedici, známé pražské nakladatelství a vydavatelství. Od poloviny 90. let 18. století ale pravděpodobně vlastnil také tiskárnu. Po jeho smrti vedla podnik jeho vdova

⁸ LÁNÍK, J. *Historie a současnost podnikání v Praze*, s. 76.

⁹ Tamtéž, s. 78.

¹⁰ Z lat. factor, činitel, obstaravatel. Faktor spravoval továrny, hutě, nebo v našem případě tiskárny.

Jenovéfa a nejstarší syn Václav Rodomil. Podnik ale v roce 1811 postihl státní bankrot a v roce 1824 ho získali potomci Jana Ferdinanda ze Schönfeldu.

Významné místo mezi českými tiskárnami první poloviny 19. století zaujímal především podnik Bohumila Haaseho. Tento muž se narodil v roce 1765 v Halberstadtu a do Prahy přišel jako třicetiletý, pracoval zde jako sazeč v Jeřábkově tiskárně, kde si již po roce působení pronajal jeden lis, na němž tisknul nejrůznější gratulační listy k narozeninám, jmeninám nebo k novému roku. Protože si tato blahopřání získala značnou oblibu, a byla dokonce vyvážena i do Německa, podařilo se mu na tom vydělat dost peněz. Začal obchodovat s papírem, založil vlastní nakladatelství, následoval knižní sklad, slévárna písem a litografická¹¹ dílna. V roce 1824, kdy zemřel, měla jeho tiskárna 18 dřevěných lisů, jeho potomci však závod rychle modernizovali. Podnik převzali jeho čtyři synové, Ludvík a Ondřej, později i Bohumil a Rudolf a změnili název firmy na Gottlieb Haase Söhne. Ve třicátých letech se podnik přestěhoval do Anenského kláštera a jeho vybavení sestávalo z jednoho parním strojem poháněného dvojitého rychlolisu s výkonem 2400 výtisků za hodinu a tří jednoduchých rychlolisů, takže za hodinu bylo možné vytisknout celkem 3600 výtisků. Od roku 1824 firma nahradila Schönfelda ve vydávání novin, tisklo se tu šest deníků, včetně Bohemie.¹² Ve 30. letech založili vlastní písmolijnu a jejich papírna ve Vranově nad Vltavou kryla celou tehdejší spotřebu papíru v Praze. O ohromném rozmachu podniku svědčí také nárůst počtu zaměstnanců, v polovině 30. let tu pracovalo asi 200 osob, o dvacet let později jich už bylo 630. Firma nejenže neměla konkurenci v Čechách, ale ani v Rakousku. V celé střední Evropě měl lepší vybavení než oni jen lipský Brockhaus.¹³ Podnik Synové B. Haaseho používal v 60. letech 54 tiskařských strojů a zajišťoval provoz arcibiskupské tiskárny v Klementinu. Přes určité snahy udělat z podniku akciovou společnost se vedení ujal Ondřej Haase, takže se název opět změnil, na A. Haase. Tato tiskárna používala ještě před první světovou válkou ofsetové stroje a parní stroje vyměnila za elektromotory.¹⁴

Významné místo mezi pražskými tiskárnami měl Ignác Leopold Kober. Začínal jako cestující knihkupec, ale v roce 1853 se trvale usadil v Praze. Zaměřoval se na vydávání českých knih a jeho zásluhou vyšly například sebrané spisy Tylovy, Klicperovy nebo

¹¹ Kamenotisk - technika tisku z plochy.

¹² Tamtéž, s. 81.

¹³ BARTÁK, J.; KRAUS, V. *Typografové: 1468–1939*, s. 107.

¹⁴ LÁNÍK, J. *Historie a současnost podnikání v Praze*, s. 82.

Máchovy, ale také Riegrův Slovník naučný. Tiskárnu po jeho smrti v roce 1866 vedla vdova Karolina a potom syn Karel Bohuš.¹⁵

Dalším velkým podnikatelem druhé poloviny 19. století byl Jan Otto, který sbíral zkušenosti v tiskárně bratrů Grégrových, jež bude zmíněna později. Byl zde zaměstnán jako účetní a časem převzal také jednateleství edice Matice lidu.¹⁶ Po nějaké době ale začal přemýšlet o tom, že by se osamostatnil. K rozhodnutí mu zcela jistě pomohla skutečnost, že jeho tchánem byl Jaroslav Pospíšil, majitel jedné z pražských tiskáren. Ta byla původně založená v Hradci Králové jeho otcem Janem Hostivitem Pospíšilem, jehož Václav Hanka přesvědčil, aby podnik přenesl do Prahy. J. H. Pospíšilovi byla zamítnuta žádost o udělení koncese, a proto převzal oprávnění Veroniky Šollové. Pospíšilovu tiskárnu, sídlící nejdříve na Václavském náměstí, převzal v roce 1871 Jan Otto.¹⁷ Podnik se pak přestěhoval do Jungmannovy ulice a později do budovy na Karlově náměstí. J. Otto k ní brzy přikoupil dva vedlejší domy, takže se tiskárna rozkládala na ploše takřka 800 metrů čtverečných, později bylo ještě přistavěno nádvorní křídlo, skladiště a strojovna pro parní stroje.¹⁸ Jeho dílo bylo ohroženo v roce 1906, kdy v budově vypukl požár, při němž bylo poškozeno 44 velkých a 14 malých strojů. Podnik přesto přežil. Jan Otto zemřel v průběhu první světové války a jeho firma přešla na syna Jaroslava Vladimíra, k němuž se později přidali jeho zeťové K. B. Mádl a G. Kugler.¹⁹

Od poloviny 70. let se v Praze objevil další významný tiskařský podnik, Václav Neubert. O koncesi zažádal hned po návratu z vojny, úřadům se však zdál příliš mladý a smělý, navíc nebyl vyučen v oboru, takže se udělení koncese táhlo dlouhou dobu, až bylo v roce 1877 vyřízeno kladně. V této době mu bylo 25 let a podnikat začal za velmi skromných podmínek: měl k dispozici jeden rychlolis poháněný na ruční pohon, a papír dokonce spolu s manželkou řezali kuchyňským nožem. Začal vydávat Lidovou bibliothéku, která měla úspěch, a tak se jeho tiskárna postupně rozrůstala, vydávala časopis Česká škola a vyučovací pomůcky pro učitele a žáky. Přestože si obrázky nejdříve nechával tisknout v jiných tiskárnách, po přestěhování začal vydávat barevné reprodukce, například Brožíkův obraz Mistra Jana Husa před kostnickým koncilem, pak Hynaisovy plakáty pro Národopisnou výstavu, později učebnice, mapy nebo atlasy.²⁰ I do této firmy byli přijati

¹⁵ Hynek Leopold Kober, *Veleslavín*, roč. 2, 15. 11. 1864, č. 4, s. 2.

¹⁶ LÁŇÍK, J. *Historie a současnost podnikání v Praze*, s. 85.

¹⁷ Tamtéž, s. 86.

¹⁸ Tamtéž, s. 87.

¹⁹ Tamtéž, s. 88.

²⁰ Tamtéž, s. 89.

zakladatelovi synové, takže roku 1918 se název změnil na Grafický závod V. Neubert a synové.

Zhruba ve stejné době vznikla i tiskárna Josefa Richarda Vilímka, jejíž chod se orientoval hlavně na vydávání Humoristických listů. Většího významu tiskárna získala spíš za vedení jeho syna, Josefa Richarda Vilímka mladšího, který modernizoval vybavení, ale dbal také na estetický vzhled publikací.²¹ Na počátku 20. století se jeho služby rozrostly ještě o rozsáhlou síť nádražních knihkupectví. Po první světové válce pak tato firma ztrácela význam, až definitivně zanikla v roce 1949. Vilímkova tiskárna byla specifická tím, že se jako první orientovala na děti, vycházely zde časopisy Srdíčko, Malý čtenář, Dobrodružný svět, knihy R. Kiplinga, J. Verna nebo K. Maye.²²

Roku 1875 vznikla tiskárna Karla Manna v Truhlářské ulici, již o čtyři roky později však byla prodána F. Brožíkovi a J. Jankemu, kteří ji přestěhovali na Rybný trh, ale ani jim tiskárna dlouho nezůstala, protože ji od nich v roce 1882 koupil Alois Wiesner. Počátky jeho podnikání byly chudé, zaměstnával jen 16 pracovníků, k dispozici zde byly jen tři rychlolisy a jeden ruční lis. Postupem času se ale vypracoval, založil si také vlastní nakladatelství, vydal například dvoudílný Slovník lékařský nebo sbírku divadelních libret. Výhodný byl rovněž tisk jízdenek pro pražské tramvaje a státní železnice.²³

Mezi známé pražské tiskaře patřil také František Topič. Díky svým článkům v Českém slově o sociálních problémech mládeže si ho všiml František Šimáček a zaměstnal ho jako administrativního pracovníka svého podniku. Zde se seznámil s Šimáčkovou neteří Terezií Šulcovou, s níž se v roce 1883 oženil. Šimáček, v té době majitel knihtiskárny a nakladatelství, jim opatřil knihkupectví na Ferdinandově třídě.²⁴ Topič se vrhnul také do nakladatelské činnosti, jeho prvním počinem bylo vydání sebraných spisů Václava Beneše Třebízského. Po Šimáčkově smrti roku 1885 získal Topič koncesi na své jméno a začal vydávat díla K. H. Borovského, Jana Nerudy, Svatopluka Čecha, K. J. Erbena, Boženy Němcové, K. V. Raise. Publikování těchto klasiků přineslo nakladatelství takový úspěch, že se vyšvihlo mezi tak velké podniky, jako byl Otto nebo Vilímek.²⁵ Po první světové válce se firma orientovala hlavně na francouzskou a překladovou literaturu. Když Topič

²¹ Tamtéž, s. 91.

²² Tamtéž, s. 92.

²³ Tamtéž, s. 93.

²⁴ Tamtéž, s. 97.

²⁵ Tamtéž, s. 98.

v roce 1936 zemřel, jeho syn František ji prodal Jaroslavu Stránskému, majiteli Lidových novin a nakladatelství firmy Fr. Borový.²⁶

V 19. století měla velký vliv také Místodržitelská tiskárna. O její vznik se zasazoval už nejvyšší purkrabí hrabě Kolowrat a jeho nástupce hrabě Chotek. Do jejího vzniku měli totiž úřady k dispozici pouze malou litografickou dílnu na Malostranském náměstí, kde na dřevěném lisu vznikaly německé úřední oběžníky a dvojjazyčné vyhlášky. Se vznikem státní tiskárny úřady příliš nespěchaly a negativně se proti ní vyjadřovali také majitelé soukromých tiskáren. Její vznik se podařilo prosadit až v roce 1848, ale v době Bachova absolutismu se objevovaly úvahy o ukončení její existence. Tiskárna tiskla formuláře pro policejní ředitelství, krajské a okresní soudy, nemocnice, porodnice a jiné instituce. V roce 1862 zde bylo zahájeno vydávání Zemského zákoníku, za dva roky později vládních periodik – Pražských novin v češtině a v němčině Prager Zeitung, později Prager Abendblatt a pak Prager Amtsblatt. V 70. letech tu byla instalována rotačka, první svého druhu v Praze, tiskařské stroje byly poháněny dvěma parními stroji, zaměstnáno tu bylo 33 sazečů, jeden faktor, dva korektoři, deset tiskařů a několik pomocníků.²⁷ Na začátku 20. století byl podnik elektrifikován. V době Československa byl tisk zákonů z činnosti tiskárny vyjmut. V polovině 20. let už měla tiskárna vlastní elektrárnu, mechanickou dílnu, truhlářskou a zámečnickou dílnu, oddělení na odlévání válců, stereotypii, galvanoplastiku a rytecké oddělení. V květnu 1950 byl tento podnik přetvořen v národní podnik Státní tiskárna v Praze.²⁸

V rakouských poměrech si české tiskárny vůbec nevedly špatně, podle statistiky z roku 1875 jich nejvíce sice bylo v Dolních Rakousích, celkem 100, Čechy ale byly hned na druhém místě se 40 podniky, na Moravě se jich nacházelo 23 a ve Slezsku 9. V zemích Koruny české bylo dohromady 72 závodů, které zaměstnávaly 812 lidí, z toho 583 v Čechách. Je to sice zhruba o 1000 lidí méně, než zaměstnávaly podniky v Dolních Rakousích, ale oproti ostatním zemím je to velice slušný výsledek, když uvažíme, že například Tyroly s Vorarlbergem měly pouhých 105 pracujících v tiskárnách, Štýrsko 143, a Dalmácie dokonce jen 22.

V Čechách se převážná většina tiskáren nacházela v Praze, celkem 26. Opět na druhém místě po Vídni, kde bylo 91 závodů se 108 faktory, 1164 sazeči, 193 tiskaři a 82 korektory. V Praze bylo 26 faktorů, 29 korektorů, 317 sazečů a 67 tiskařů. Podle této statistiky byl

²⁶ Tamtéž, s. 99.

²⁷ Tamtéž, s. 101.

²⁸ Tamtéž, s. 102.

třetí nejvyšší počet tiskáren ve Lvově s 12 a poté v Brně s 10 tiskárnami. Z měst v Zemích koruny české se v první desítce umístila ještě Opava s 5 tiskárnami.²⁹

Učební doba typografů byla čtyřletá nebo pětiletá, práce učedníků krom samotného učení spočívala především v drobnějších pomocných pracích v tiskárně, jako zatápění, utírání prachu, čištění petrolejových lamp, sbírání smetí. Když tyto povinnosti vykonali, docházeli pro korektury a k autorům pro nové rukopisy, které pak donesli sazečům. Kolem desáté hodiny bylo jejich prací obstarávání svačiny pro zaměstnance tiskáren, přičemž vzhledem k nárokům nadřízených museli pro svačinu chodit několikrát. Po sedmé hodině večer opět obcházel autory, jimž donášeli korektury. Do tiskárny museli chodit i v neděli ráno, aby vymetli kamna a utřeli prach.

Život učňů nebyl vůbec jednoduchý. Jedli v tiskárně, kde k snídani, trvající kolem čtvrt hodiny, dostávali barevnou teplou vodu a krajíc chleba. K obědu misku polévky a jako hlavní jídlo nejčastěji omáčku a brambory, k večeři je čekal krajíc chleba s tvarohem. Pokud byl den, kdy se nepracovalo, nedostali jídlo žádné. Za přesčasy nedostávali zapláceno a denně strávili prací 12 hodin.

Když jim nebylo něco jasné a chtěli se zeptat, dostalo se jim většinou odpovědi, aby si nevšíмали hloupostí a pracovali. *Nedostávalo-li se nám poučení v našem odboru, dostalo se nám ho za to v jiných, života praktického se týkajících směrech. Tak věděli jsme, že kdo nepracuje, že také nemá jísti.*³⁰

Když byl mladík vyučen, stal se z něj subjekt, v tiskárnách to byla příležitost pro malou slavnost, již se účastnili všichni zaměstnanci včetně majitele. Ten mladému kolegovi přednesl řeč a dal mu také nějaké rady a poučení. Mladík potom musel všem podat ruku a slíbit, že se podle těchto doporučení bude chovat. Celá událost byla zakončena v nejbližší hospodě.

Snem každého tiskaře bylo dostat se do tiskáren novin, protože to představovalo stálé zaměstnání a vydělávaly se tu slušné peníze. Takových tiskáren ovšem tenkrát nebylo mnoho, a práce tu navíc nebyla úplně lehká, protože nebyla stanovena žádná pracovní doba, a v podstatě se podle potřeby sázelo celý den. Práce začínala většinou v sedm hodin ráno, při přípravě novin byla již část, například fejetony, vysázena předchozí den, zbytek zaměstnával sazeče tak do 9 hodin, kdy postupně začali přicházet redaktoři. V tuto dobu také chodila pošta s dopisy, časopisy nebo referáty. Pak začali redaktoři do sazárny posílat své rukopisy, jež se rozdělily mezi jednotlivé sazeče, a nastal největší shon. Velkou

²⁹ K statistice našich poměrů v Rakousku, *Veleslavín*, roč. 3, 11. 9. 1875, č. 17, s. 2.

³⁰ Upomínky na doby učení, *Veleslavín*, roč. 11, 24. 2. 1883, č. 4, s. 1.

zásluhu na chodu tiskárny měl metér³¹, protože to byl právě on, kdo rukopisy mezi jednotlivé sazeče rozděloval, a musel tedy dbát na to, aby na sebe jednotlivé články navazovaly a nic v nich nechybělo.³²

V tiskárnách pracovali sazeči a tiskaři, s příchodem rychlolisů také strojmistři, kteří byli nejlépe placeni. Ve 40. letech bylo příliš mnoho tiskařů, takže byla řada z nich nezaměstnaná, proto se většina učňů chtěla přiučit více vyhledávanému sazečství. To mělo za následek úbytek tiskařů, takže postupem času jich začal být nedostatek, a tak byli v 60. letech opět více vyhledáváni oni. V důsledku zvyšujících se cen potravin tak pro sazeče nastalo obtížné období, protože jejich platy sice neklesaly, ale ani nerostly. Sazeči navíc nebyli placeni od hodiny, ale podle vysázeného textu, a krom pracujících u sazby novin neměli zaručenou nepřetržitou práci. Tak se mnohdy stalo, že když sazeč dodělal, co měl, nenašla se pro něj někdy i celé dny nová práce.

Krom toho sázení nešlo vždy rychle od ruky, protože sazeče mohly zdržet okolnosti, které se poněkud vymykaly běžnému chodu jejich činnosti, například to byly odlišné typy písmen (polotučná nebo tučná či zlomky) nebo nečitelný rukopis. Žádat o zvýšení platu však bylo marné, mnohdy se spíše ještě dočkali výhrůžek propuštěním nebo soudní žalobou.³³

Práce v tiskárnách probíhala tak, že novináři kolem poledne přinášeli čerstvé zprávy, nad textem se sešla redakční rada, která rozhodla, zda bude nebo nebude otištěn. Samotná práce vytištění článku se skládala z několika fází, nejdříve byly zhotoveny tiskové formy, pak následovalo sázení a lámání, tj. upravení novinových stránek a přidání poznámek, obrázků apod. Poté přišel na řadu vlastní tisk a dokončovací práce, tj. skládání a vázání časopisů a knih.³⁴

Vydávání časopisů a novin prošlo celou řadou změn: již 20. prosince 1848 byly zavedeny povinné výtisky a po rozpuštění kroměřížského sněmu stát vydal zákon proti zneužití tisku, který byl později pozměněn a ztřeštěn. Zavedly se předpisy o zodpovědnosti vydavatele, nakladatele, redaktora i šířitele tisku a byla zakázána pouliční kolportáž. Od 14. března 1849 museli navíc vydavatelé novin skládat peněžní kauci, jež ve městě s více než 60 tisíci obyvateli činila 10 000 zlatých u těch listů, které vycházely častěji než třikrát

³¹ Nebo také přelamovač byl ruční sazeč pověřený lámáním sazby do stránek u novin a knih. Dával stránkám konečný vzhled.

³² O novinách a jich výrobě, *Veleslavín*, roč. 13, 28. 11. 1885, č. 22, s. 1.

³³ Rychlostroje a jich účinky na poměry sociálně kněhtlačitelstva, *Veleslavín*, roč. 2, 15. 11. 1864, č. 4, s. 1.

³⁴ EFMERTOVI, M. *České země v letech 1848–1918*. 1. vyd. Praha: Libri, 1998. ISBN 80-85983-47-8, s. 407.

týdně. Tato okolnost zničila celou řadu periodik, protože tak vysokou částku mohl zaplatit málokdo. V roce 1850 stát zavedl vysokou daň z novinových inzerátů. Další omezení bylo vydáno 6. 7. 1851 ve formě varovacího systému s výstrahami, kdy po trojím varování mohly úřady periodikum zakázat. Policie navíc obdržela konfiskační pravomoc. Nově byla zavedena funkce odpovědného redaktora, který nesl odpovědnost za to, že se v tisku nevyskytnou žádné „nepřístojnosti“. 27. května 1852 se zavedl systém koncese pro vydávání novin, tentýž rok byla z 10 na 15 krejcarů zvýšena inzertní daň a byl znovu obnoven kolek, předtím zrušený revolucí v roce 1848. V roce 1862 byly koncese zrušeny.³⁵

Roku 1771 byl dvorním dekretem vydán Řád pro knihtiskařské tovaryše a učně, podle něhož musel vyučenec zaplatit 3 zl. a nově přijatý zaměstnanec 30 kr. svému řediteli. Do jeho pokladny šly rovněž peníze, které byly strhávány zaměstnancům z platu za v práci promeškaný čas. Z těchto peněz pak mohla být vyplácena podpora nemocným, ale vždy záleželo jen na libovůli ředitele, komu tuto podporu poskytne.³⁶

V této době se postupně měnilo i postavení tiskařů a ostatních dělníků, kdy s rozvojem strojní výroby přestávali být takřka součástí rodiny svého mistra, ale byli zaměstnáváni ve velkých závodech. Podobně jako v jiných oblastech, i u nich do tohoto období spadá vytváření prvních spolků, které nejdřív sdružovaly dělníky stejného odvětví.³⁷

A právě typografové patřili spolu s tiskaři kartounů, strojírenskými dělníky a mechaniky mezi kvalifikované a nejlépe placené dělníky, někdy se o nich mluvilo také jako o dělnické aristokracii.³⁸ Zatímco v 50. letech byli nejaktivnější skupinou tiskaři kartounů, od 60. let se jednalo především o typografy a strojírenské dělníky.³⁹

Typografové založili první odborový spolek, po nich následovali dělníci rukavičkářští, kloboučníčtí, pekařští, kamnářští, tesařští nebo obuvníčtí. V 70. letech se začal měnit charakter spolků, vedle podpůrné činnosti nabýval na důležitosti i jejich společenský charakter, což vedlo ke vzrůstajícímu počtu členů, mezi nimiž často byli i členové rodin zaměstnanců. Z desítek spolků, které v těchto letech vznikaly, však do 80. let přežilo jen malé množství.⁴⁰

³⁵ BARTÁK, J.; KRAUS, V. *Typografové: 1468–1939*, s. 110–112.

³⁶ LEDEN, J. *Organizace knihtiskařů v Čechách 1862–1917*. B.p.v. Praha. B.d.v. Knihovna Všeodborového archivu ČMKOS Praha, G 801, s. 1.

³⁷ KRUNERT, K. *Typografická organizace v Čechách*. Praha: Typografia, 1910, s. 10.

³⁸ LNĚNIČKOVÁ, J. *České země v době předbřeznové 1792–1848*. 1. vyd. Praha: Libri, 1999. ISBN 80-85983-27-3, s. 282.

³⁹ KLÍMOVÁ, D. a kol. *Stará dělnická Praha*. 1. vyd. Praha: Academia, 1981. Bez ISBN. s. 14.

⁴⁰ Tamtéž, s. 54.

2. Mladá léta

2.1. Dětství

Rodina Sluníčkových pochází z vesnice Bohnice u Prahy, kde žili až do roku 1813 na malém hospodářství. Dědeček Daniela Sluníčka Matěj byl obuvník, hlásící se do roku 1781 k římskokatolickému vyznání, i když už v těchto dobách jeho usedlost sloužila jako jakési centrum protestantů. V podkroví měl totiž uloženou řadu českobratrských knih, z nichž se tajně konala společná čtení pro zvané zájemce. Brzy po vydání tolerančního patentu přestoupil k evangelickému náboženství podle augsburského vyznání, jež se později stalo vírou celé rodiny, včetně Daniela.

Jeho otec Jan se narodil 7. května 1773, ve 12 letech se dostal do Prahy, kde se vyučil pentlikářství, jímž se později i živil.⁴¹ V této době patřilo mezi lepší řemesla, protože zručnější výrobci si týdně vydělali až k 20 grošům. Jan byl navíc spořivý, nepotrpěl si ani na kouření nebo šňupání tabáku, natož na hraní her, takže si již ve 22 letech mohl dovolit pořídit dům, který ze značné části zaplatil hotově. K domu patřily i dvě zahrady, z nichž v jedné Jan Sluníčko nějaký čas provozoval i výčepnictví. V řemesle mu pomáhala jeho sestra Ludmila, zastávající funkci dílovedoucí. Jan měl dobré tkací stroje a pentle šly dobře na odbyt, který si pak navíc pojistil tím, že pracoval pro armádu. Nechtěl si v tehdejší době, kdy vlivem neklidných poměrů kolísala hodnota měny, ukládat hotové peníze, proto si k domu v Podskalí⁴² koupil i dvě selská hospodářství, jedno ve Štěrboholích a druhé v Klatovech, a ještě obchodní místo v Kotcích.⁴³ Stal se tehdy prý poměrně zámožným pražským měšťanem. Po čase však pentlikářství upadalo a v dost početné rodině začala být nouze o peníze, otec proto musel místo v Kotcích pronajímat a po jeho smrti bylo definitivně prodáno.

Jan Sluníčko měl ve svých domech asi 24 nájemníků, kterým se snažil vycházet vstříc a k nimž měl podle Daniela Sluníčka téměř otcovský vztah. To se mimo jiné projevilo i tím, že v době napoleonských válek, když v Praze nastala nouze o potraviny, Jan vyrazil na venkov a obstarával jídlo nejen pro sebe, ale právě i pro své nájemníky. Byla to tehdy těžká práce, protože vše musel nosit v rukou, bez povozu. Sedlákům se do města nechtělo, aby jim to málo, co ještě měli, nezkonfiskovala armáda.

⁴¹ JANŮ, A. *Jan Sluníčko, národní učitel*. Praha: vlastním nákladem, 1898, s. 14.

⁴² Dům č.p. 372 naproti Emauzským schodům.

⁴³ JANŮ, A. *Jan Sluníčko, národní učitel*, s. 14.

Roku 1801 se Jan Sluníčko oženil s Pražankou Ludmilou Hoffmannovou, s níž měl devět dětí. Z nich se ovšem dospělého věku dožily pouze tři dcery.⁴⁴ Ludmila zemřela v prosinci 1813 při porodu již mrtvého chlapce. Pak se oženil podruhé, s Kateřinou Leinerovou, pocházející z Lysé nad Labem v Bolešlavském kraji, dcerou ovocnáře a majitele malé usedlosti. V tomto manželství se narodilo deset dětí, včetně Daniela⁴⁵.

Dokud se neprovdaly Janovy dcery z prvního manželství, zažila si od nich jeho nová žena řadu ústrků. Navíc v Kotcích prodávala manželovy výrobky a velmi silně tu trpěla horkem i zimou. A když šly obchody špatně, musela ještě doma snášet výčitky.⁴⁶

Kateřina zemřela 4. ledna 1838 na rakovinu prsu. Daniel Sluníčko na tuto událost později vzpomínal: *Pamatuju si velmi živě posvátný a srdcervoucí okamžik, když po všech ostatních kolem smrtelného lože přítomných k matčinu loži jsem přiklekl a ona žehnajíc mi svou vychudlou třesoucí ruku na moji hlavu kladla, tiše při tom odříkávajíc vroucí motlidbu [sic]. Jaká síla ducha byla k tomuto smutnému výkonu potřeba, a jaká bolest svírat musila ubohou hrdinnou trpitelku, pohlížející na zástup dítek malých a nezaopatřených, jež tu zůstavovala!!*⁴⁷

Jan Sluníčko byl velký vlastenec, doma se mluvilo česky a jeden z Danielových spolužáků ze školy a pozdější kolega z práce František Loh vzpomínal, jak na něj atmosféra u Sluníčků zapůsobila tak silně, že teprve díky jejich vlivu se v něm probouzela národní hrdost.⁴⁸ Jan Sluníčko byl také milovník knih, především starých náboženských, měl však doma i řadu rukopisů. Podle vzpomínek jednoho z Danielových sourozenců se na jeho knihovnu dokonce přijeli podívat přední národní představitelé, Šafařík, Dobrovský a Hanka.⁴⁹ Po smrti Jana Sluníčka se většina z těchto knih ztratila.

Otec dbal především o náboženskou výchovu svých dětí, čímž z nich udělal náboženské idealisty, ne však fanatiky. Sice dovedli později svou víru hájit, ale neznamenal to, že by se odmítali stýkat s lidmi jiného vyznání. I když právě od nich si mnohdy nejednu narážku vyslechli. Danielův bratr Jan například vzpomínal, že když chodil do klášterní školy v Emauzích, nadávali mu tam do odpadlíků a beranů.⁵⁰

Po smrti Janovy druhé ženy zůstala s rodinou na několik týdnů matka zemřelé. Jan se s ní však těžko snášel, a tak jí našel místo v chudobinci u sv. Bartoloměje. Byla to ona, kdo

⁴⁴ LA PNP, fond Karel Sudimír Šnajdr. Rukopisy cizí: Daniel Sluníčko: Pokus vlastního životopisu, s. 1.

⁴⁵ Tamtéž, s. 2.

⁴⁶ JANŮ, A. *Jan Sluníčko, národní učitel*, s. 15

⁴⁷ LA PNP, fond Karel Sudimír Šnajdr. Rukopisy cizí: Daniel Sluníčko: Pokus vlastního životopisu, s. 3.

⁴⁸ Všeodborový archiv ČMKOS Praha, Polygrafické spolky, T 25/78.

⁴⁹ JANŮ, A. *Jan Sluníčko, národní učitel*, s. 17.

⁵⁰ Tamtéž, s. 16

ho přesvědčil, aby kvůli dětem nezůstával sám, protože by tak byly odkázány jen na péči služek. Jan se tedy oženil potřetí a na tchýninu radu si 25. listopadu 1838 vzal Marii Kotkovou, dceru krejčího a domkáře z Lysé nad Labem. Pracovala jako kuchařka v trestnici u sv. Václava a byla to krajanka jeho předchozí manželky Kateřiny. S touto ženou měl Jan tři děti, z nichž se však dospělosti dožila pouze dcera Pavlína. Manželství bylo hodně složité, protože s ním nesouhlasily Janovy děti z předchozích dvou manželství, patrně i pro skutečnost, že v době sňatku bylo otci již 65 let, ale nevěstě sotva polovina. Janova nejstarší dcera byla starší než její nová macecha. Děti ji podezřívaly, že si jejich otce vzala, jen aby se stala „paní domáci“, a tento sňatek byl jedním z hlavních důvodů, proč se s otcem zcela rozešli tři jeho synové – tehdy již dospělý učitel Jan, Karel a Josef.⁵¹

Z Danielových sourozenců se nejvíc proslavil bratr Jan, který od roku 1847 působil jako učitel v Humpolci, kde od března 1849 vydával pro mládež (především evangelickou) časopis Včelku se zvláštní přílohou pro rodiče a učitele, mající zhruba 300 předplatitelů.

Další bratr Karel se učil knihařství a Josef malířství pokojů, sestra Anna navštěvovala klášterní školu, aby se tu naučila šít. Dva bratři zemřeli v mladém věku – nejmladší Petr asi v osmi letech na zápal plic, Matěj podlehl následkům zranění po pádu, navíc mu lékaři při pitvě našli nádor na prsou.⁵²

Daniel Sluníčko se narodil 8. září 1830, v šesti letech začal chodit do školy na Hrádku, po čase ale přestoupil do německé školy, která byla zřízena při evangelické církvi v Jirchářích a kde vyučoval jeho bratr Jan. Tato škola měla poměrně dobrou úroveň, což dosvědčuje fakt, že její žáci chodili dál studovat hlavní školu nebo gymnázium. Daniel byl svým bratrem ve 13 letech pro špatnou znalost němčiny poslán na vyšší školu u trinitářů, po roce ale přešel k piaristům, kde poprvé jako evangelík pocítil nenávist katolického kněze.

Danielovy školní výsledky nebyly nijak vynikající, a tak otec nevěděl, co se synem dál. Nějaký čas chodil do kreslířské školy, která fungovala jako příprava na malířskou akademii, protože zamýšlel stát se portrétistou. Ke knihtisku se vlastně nakonec dostal náhodou. Jeho bratr Jan totiž začal v této době psát knihy a jednu z nich chtěl nechat vytisknout u německého evangelíka B. F. Mohrmanna. Ten však teprve nedávno přišel do Prahy a scházel mu ještě učeň-pomocník. Tak Jana napadlo, že by to mohla být příležitost právě pro Daniela. Přesvědčit o tom otce nebylo příliš obtížné, i když o výhodách tohoto řemesla věděl pramálo. Byl ale rád, že o syna bude postaráno.

⁵¹LA PNP, fond Karel Sudimír Šnajdr. Rukopisy cizí: Daniel Sluníčko: Pokus vlastního životopisu, s. 3.

⁵² Tamtéž, s. 4.

Daniel začal tedy docházet k Mohrmannovi do Míčové⁵³ ulice. Práce tu byla tak těžká, že večer mívával úplně rozedřené ruce, a pro zklidnění si je mazal směsí loje a piva. Zprvu nebylo jasné, zda se bude učit sazečem nebo tiskařem, jisto v této otázce neměl ani otec, ani bratr Jan, a tak to nakonec rozhodl Mohrmann. Sazečem u něj totiž byl jistý Siebert, který neměl příliš kladný vztah k práci, a navíc neuměl česky. Proto Mohrmann přivedl Daniela právě k tomuto řemeslu, aby mohl v případě potřeby nezodpovědného kolegu zastat. Po půl roce byl již zdatným typografem, jehož týdenní mzda byl stříbrný dvacetník.

Mohrmann byl dříve zaměstnán jako řídící xylografického⁵⁴ oddělení v haaseovské tiskárně, odsud potom vystoupil proti vůli majitelů. Ti mu to však nikdy nezapomněli, a tak mu dělali problémy, kde to šlo. Nejstarší Haase k tomu měl dost příležitostí, protože byl předsedou grémia. Z těchto příčin, ale také pro nedostatek práce, byla u Mohrmannů bída, a Daniel vzpomínal, že někdy byla k obědu jen polévka z fazolí a večer kus chleba s cibulí. Mohrmann, který ještě k tomu trpěl epilepsií, začal být nesnesitelný, týral ženu, děti i učně a kvůli maličkostem je bil a kopal.

Protože nedokázal včas platit ani činži, byl vystěhován, a celá dílna se přestěhovala na Hyberské náměstí do domu likérníka Leonhardta.⁵⁵ Zde se jim vedlo o něco lépe, protože likérník potřeboval sám tisknout řadu tiskovin a vinět, a krom toho si firma postupně získávala jméno, a tak přicházeli noví zákazníci. Mohrmann navíc ve Vídni získal povolení k tisku časopisů.

V této době byl již hlavním sazečem Daniel, protože jeho předchůdce Siebert přešel do arcibiskupské tiskárny, odešel rovněž tiskař Eliaš (do Rennovy tiskárny) a jeho místo zaujal také mladý vyučenec.

Kvůli špatnému Mohrmannovu postavení mezi ostatními tiskaři přesvědčovali přátelé Daniela, že mu jeho vyučení u něj nikdo neuzná a nikdo ho nezaměstná. Proto se Daniel snažil sehnat místo ještě v jiné tiskárně, aby se tu mohl doučit. Tak se dostal do jeřábkovské tiskárny, kde se mu líbilo a kde si ho oblíbili. Mohrmann se ale s jeho odchodem odmítal smířit, a tak dokonce hrozil žalobou pro neoprávněné přijetí svého učně. Vedení jeřábkovské tiskárny se zaleklo, a Daniela propustilo. K Mohrmannovi se ale nevrátil a našel si práci u Karla Medaua, jehož faktor se o Mohrmannovy výhrůžky nestaral.

⁵³ Dnešní Vejvodova ulice.

⁵⁴ Grafická technika tónového dřevorytu.

⁵⁵ LA PNP, fond Karel Sudimír Šnajdr. Rukopisy cizí: Daniel Sluníčko: Pokus vlastního životopisu, s. 5.

Podnik K. Medaue⁵⁶ byl oproti Mohrmannovu mnohem větší, a tak bylo možné se tu přiučit leccemus novému. Danielova první práce byla na sazbě Orbis Pictus, pak ho přiřadili k výrobě novin Union. Ty vycházely ráno a odpoledne, přičemž odpolední výtisk musel být vysázen do jedné hodiny, aby se včas stihl jeho tisk. Pracovalo se až do čtyř hodin do rána.

Zde se začal přátelit s řadou zaměstnanců, s nimiž v neděli chodil do kavárny nad Koňskou bránou, v létě pak podnikali výlety, popíjeli přitom pivo a pojídali chleba se sýrem. Výletů se často zúčastňovali Sluníčkoví bratři Karel a Josef i sestra Anna, kteří s sebou brali své známé. Byla to veselá společnost, kde se také hodně zpívalo. V zimě chodili na divadlo do hostince U Mrázů pod loubím na Zeleném trhu⁵⁷. Mnohdy se i tancovalo, dívkám se koupila jen nějaká drobnost za jeden nebo dva krejcare, což prý tehdy bohatě stačilo jako projev galantnosti.⁵⁸

28. září 1850 byl Sluníčko propuštěn z učení od Medaue, zároveň mu ale musel slíbit, že nikde nebude mluvit o tom, co se tam naučil, a že si práci nebude hledat v Praze, nýbrž že odtud co nejdřív odejde. Medauev podnik v té době již upadal a krátce po Danielově propuštění přešla jeho knih- a kamenotiskárna do rukou jeho asi největšího věřitele, Karla Bellmanna.

2.2. Revoluční rok 1848

Ve svém životopise zachytil Daniel Sluníčko také atmosféru Prahy kolem roku 1848, včetně průběhu revoluce samotné. První výbuch dělnické nespokojenosti, který vzbudil pozornost veřejnosti, se týkal tiskařů kartounů a Danielu Sluníčkoví utkvěl v paměti zvláště z toho důvodu, že schůzky nespokojenců se konaly v Míčové ulici v hostinci U Vejvodů. Tehdejší učeň u Mohrmanna na ně vzpomínal jako na lidi nejnižší, nevzdělané, velice zanedbané a libující si ve vši surovosti.⁵⁹ To je ovšem zcela odlišný pohled, než jaký lze nalézt v literatuře, kde jsou tiskaři kartounů považováni za vysoce ceněné a vážené odborné řemeslníky, kteří si díky vyšším příjmům mohli dovolit slušné bydlení a dobré oblečení.⁶⁰

⁵⁶ Nacházel se v Granátové, dnešní Křižovnické ulici.

⁵⁷ Dnešní Uhelný trh.

⁵⁸ LA PNP, fond Karel Sudimír Šnajdr. Rukopisy cizí: Daniel Sluníčko: Pokus vlastního životopisu, s. 6.

⁵⁹ LA PNP, fond Karel Sudimír Šnajdr. Rukopisy cizí: Daniel Sluníčko: Pokus vlastního životopisu, s. 8.

⁶⁰ MACHAČOVÁ, J.; MATĚJČEK, J. *Nástin sociálního vývoje českých zemí 1781–1914*. 1. vyd. Opava: Slezské zemské muzeum, 2002. ISBN 80-86224-23-6, s. 188.

Vydělali si týdně asi 12 až 15 zlatých, nejpilnější z nich ale také až 60 zlatých, i když si přitom museli vytrpět mnoho pohlavků. Tolik peněz mělo v jejich rukou podle Sluníčka za následek především opilství a hraní karet, zatímco svým rodinám nedávali skoro nic. Daniel vzpomínal, že v otcově domě bydlela celá řada tiskařů kartounů, mezi nimiž byly světlé výjimky, s většinou z nich však bylo těžké vyjít.

Nespokojenost tiskařů způsobila dodávka tiskacích strojů do Prahy. Všem bylo jasné, že tyto stroje nahradí lidskou práci, protože ji vykonají mnohem rychleji a kvalitněji, a tak se v tiskařích kartounů probudil pud sebezáchovy. Nejprve stroje rozbili, pak vytáhli z Prahy a svolali tábor na Pankráci, kde se radili o dalším postupu. Asi po třídenním vyjednávání však zakročily úřady a většina dělníků se vrátila ke své práci. Hlavní vůdci rozbroje však Prahu opustili a odešli na vandr. Daniel Sluníčko vzpomíná, že veřejnost tehdy převážně fandila tiskařům.

Před rokem 1848 začaly postupně vznikat různé spolky a společnosti, které měly rozličné cíle, mnohdy jim šlo o probuzení národního uvědomění. Právě vlasteneckou společnost kolem sebe vytvořili Danielovi bratři Karel a Josef. Nejdřív se scházeli doma na zahradě, někdy i v bytě, který otec ochotně půjčoval, později pak v hostinci U Mrázů na Zeleném trhu. Zde se zpívalo a hrálo divadlo, na něž se někdy dokonce přišli podívat i spisovatelé Rubeš a Tyl. Vedle toho tu probíhaly také diskuse o veřejném dění.

Daniel, přestože byl v té době ještě učeník, do této společnosti rád chodil a účastnil se jejích akcí *saje dychtivě do sebe vše, cokolivěk směřovalo k probuzení ducha českého a ušlechtování společenských mravů a národního uvědomění*.⁶¹

Takových skupinek vznikalo na různých místech víc a jejich účastníci začali spolupracovat. Scházeli se, pořádali společné schůze, konané většinou v konviktském sále nebo ve Svatováclavských lázních. *Rozhodná doba nadcházela, každý to cítil, každý po ní toužil, ač snad nikdo dobře nevěděl, kdy nadejde a jakým způsobem se tak stane a co se stane*.⁶²

Ve svém životopise Daniel vzpomíná, jak se po Praze rozšířila zpráva, že Pražané se chystají zabít všechny Němce. Sloužil tehdy u Němce Mohrmanna, a tak nezapomněl na jeho reakci, když tuto zvěst uslyšel. Naplnil mnoho lahví modrou skalicí, kterými měla nevídané Čechy uvítat jeho žena, a on sám si na ně vzal velkou železnou tyč. Mohrmann si prý již dříve vykládal některé neshody se svými českými uční jako útok na svou osobu jakožto Němce.

⁶¹ LA PNP, fond Karel Sudimír Šnajdr. Rukopisy cizí: Daniel Sluníčko: Pokus vlastního životopisu, s. 9.

⁶² Tamtéž.

V roce 1848 proběhla třídenní stávka sazečů a tiskařů. Mohrmannova závodu se ale nijak nedotkla – protože zdejší zaměstnanci nikdo ke stávce nevyzval, jako jediní v celé Praze tehdy pracovali. Bylo to nejspíš způsobeno špatnou pověstí Mohrmannova podniku, kdy tamější pracovníci nebyli mnohdy za typografy vůbec považováni. Tuto okolnost však Mohrmann nevěděl, a tak se jeho vztah k nim zlepšil pro jejich zdánlivou loajalitu.

Mladý Daniel se zúčastnil svatodušních bouří, při nichž byl svědkem řady významných událostí, a to dokonce uprostřed studentských legií. Vracel se právě z kostela, když se po skončení slovanské mše dal právě do pohybu průvod směrem k Prašné bráně a zemskému velitelství na rohu Celetné ulice a Ovocného trhu, kde sídlil Windischgrätz. Když dav dorazil k jeho dveřím, ty se otevřely a ven vyšla četa granátníků v čele s důstojníkem a seřadila se směrem k Prašné bráně. Granátníci si za pomoci bodáků začali klestit cestu k bráně, nějaký pán proti jejich chování německy hlasitě protestoval, ale oni pokračovali stále kupředu. Sluníčko dlouho nečekal, a jakmile ustal jejich hlavní nápor, utekl na Příkopy a zastavil se teprve před Muzeem, sídlícím tehdy na Kolovratově⁶³ třídě, kde měla svou strážnici Svornost⁶⁴. V tom přišla vojenská stráž, z budovy Muzea vyšel Václav Hanka a doprovodil ji až ke granátníkům, aby zabránil jejich dalším střetům s občany.⁶⁵

Mezitím se z davu lidí před Muzeem ozvaly hlasy, aby se začaly stavět barikády. Lidé se dobývali do okolních domů, odkud vynášeli nebo shazovali z oken vše, co se k tomuto účelu mohlo hodit. Daniel se snažil vniknout do jednoho z domů, ten však byl zamčen, a nepomohlo ani jeho halasné zvonění, které mělo za následek přetržení drátu od zvonku. Na pomoc mu přišel učitel od trinitářů ve stejnokroji Svornosti, halapartnou vyrazil čtvercovou část vrat a spolu vnikli do domu. Domovník neměl pro jejich počínání pochopení, a tak klel a nadával, oběma revolucionářům se však podařilo z domu odnést, co se dalo. Daniel vzpomínal, že jeho zápal pro věc byl tak veliký, že nosil neuvěřitelně těžké předměty, až později nemohl uvěřit tomu, že je vůbec unesl.

Navzdory velké snaze nebylo možné postavit plně funkční barikádu přes tak širokou ulici, a krom toho začali pálit ze zbraní granátníci. Barikádníci chtěli ve své činnosti nejdřív pokračovat, ale když viděli, že granátníci opět nabíjejí a ženou se šturmem na ně, lid se od barikád rozutíkal, kudy se dalo. Mnoho jich hledalo útočiště v Muzeu, jiní v okolních domech, zatímco zbytek utíkal přes zdi nebo po Příkopech ke Koňskému trhu. Sem se dostal také Daniel a připojil se k davu lidí, který obklopoval hlavní strážnici. Bylo

⁶³ Dnešní ulice Na Příkopě.

⁶⁴ Jednotka české národní gardy.

⁶⁵ LA PNP, fond Karel Sudimír Šnajdr. Rukopisy cizí: Daniel Sluníčko: Pokus vlastního životopisu, s. 9.

překvapující, že i když nikdo z nich nebyl ozbrojen, podařilo se jim zmocnit se dvou děl. Vtom se ale z dolní části Koňského trhu ozvaly bubny, které patřily setnině polského pluku Hohenegg, jemuž se neřeklo jinak než Honek. Vojsko postupovalo směrem k hlavní strážnici, a tak lidé ustoupili, ale pak se rozhodli stavět barikádu před pivovarem U Štajgrů⁶⁶. Vytrhali dlažbu a plnili jí sudy, mezitím někým vyvalené z pivovaru. Daniel pracoval dlouho, až si rozedřel kabát, pak ale dostal hlad, a tak spěchal domů. Po cestě všude vyprávěl, že je revoluce, a spolu s lidmi, kteří se k němu přidali, přiměli hlásného na Novoměstské radnici, aby zvonil na poplach. Tak se celé Nové Město dozvědělo, co se děje, a lidé vybíhali do ulic.

Když se doma naobědval, spěchal zase zpátky ven. Na Dobyčím trhu shromažďoval právník Zöhrer, pozdější policejní komisař, podskalské a okolní mladíky a vedl je do Emauzského kláštera, kde žádali vydání zbraní. Dostali jen pár starých kusů, které byly v podstatě k ničemu. Tento dav pak chodil dům od domu a verboval lid, aby se k nim přidal. Mnoho Pražanů ale nechtělo mít s revolucí nic společného, statní muži se schovávali za ženy, a ty je statečně bránily, nadávaly a plakaly. Daniel dostal od jedné manželky, chránící svého muže, koštětem a dokonce ho ohrožovala i vidlemi. Z této situace ho vysvobodil až jeho přítel, který měl zbraň, a tak u lidí vzbuzoval respekt.⁶⁷

Nakonec se sešlo asi 60 mužů, z nichž někteří byli i ozbrojeni, a dali se na pochod ke Spálené ulici, aby pomohli vojskem ohrožovanému Starému Městu. Většina z této skupiny však skončila v pivovare, a tak se revoluce vůbec nezúčastnila.

To ale nebyl případ Daniela, který se vrátil zpět na Dobyčcí trh⁶⁸ a přidal se ke skupině lidí, požadujících zbraně od stráže vojenské nemocnice. Podařilo se jim prolomit bránu nemocnice, nikomu se ale moc nechtělo dovnitř, protože se obávali ozbrojené posádky. Netrvalo dlouho, než se otevřela nemocniční okna a začala střelba. Sluníčko zůstal stát přitisknutý ke zdi, kde byl navíc chráněn okenní římsou. Pak se mu podařilo odsud šťastně vyvážnout.

Jeho cesty dále vedly na barikádu u Šlikova paláce ve Spálené ulici. Když vzbouřenci začali pronikat do opuštěných trinitárských kolejí, byl Sluníčko v jejich čele. Podařilo se mu tady ukořistit karabinu, kterou mu ale brzy z ruky vyrval sám hrabě Thun, jenž se sem dostavil se setninou, aby zabránil drancování.⁶⁹

⁶⁶ Nacházel se ve Vodičkově ulici.

⁶⁷ Tamtéž, s. 10.

⁶⁸ Dnešní Karlovo náměstí.

⁶⁹ Tamtéž, s. 11.

Daniel se poté dal dohromady se studenty, kteří z něj učinili zásobovatele potravin. Společně se dvěma muži nesoucími veliké nůše dostali za úkol vybírat od pekařů „národní daň“, což znamenalo potraviny pro obránce na barikádách. Skoro na všech obchodech bylo z obav před drancováním křídou napsáno „Svatý jest majetek“, *a proto jen kdo chtěl, dal, a kdo nechtěl, musil.*⁷⁰

Večer se Daniel vrátil domů, kde mezitím jeho otec dal na půdu vyvalit dva sudy a naplnil je vodou, aby měl něco pro případné hašení, kdyby jeho dům zapálily kule, jimiž Windischgrätz ostřeloval Prahu. Otec, patrně po vzoru husitů, vyrobil několik hřeby zproražených cepů a na tyče navázal dlouhé nože a srpy, aby měl aspoň nějaké zbraně. Také začal stavět barikádu, ale nedokončil ji, protože Podskaláci z ní odnášeli vše, co by se jim mohlo hodit.

V Podskalí měla také vzniknout noční hlídka, jejímž úkolem bylo střežit, aby nenastal nějaký útok od Vyšehradu. Daniel s bratry Josefem a Karlem se stali jejími členy, a když jednou večer hlídali, najednou uviděli ohromnou záři. Běželi se tedy podívat, co se děje, a spatřili hořící Staroměstské mlýny s vodárenskou věží. Daniel to nazval hrůzokrásným pohledem, protože vše hořelo jako obrovská pochodeň, nad níž se vznášely tisíce hořících obilných zrn. Patrola se pak vydala zpátky do Podskalí, kde měla vyhlížet nepřátelská vojska. Najednou uslyšeli šramot několika potichu jdoucích osob, proto se ukryli, ale po chvíli se radši všichni rozutekli. Teprve druhý den zjistili, že to byla druhá patrola Podskaláků, která se ze strachu před „cizím vojskem“ rovněž rozutekla.⁷¹

Sluníčkovy vzpomínky na revoluci ale nebyly jen úsměvné, po téměř 40 letech si stále ještě živě vybavoval, co mu v paměti nejvíce utkvělo: jak byl u Šlikova paláce zastřelen kůň jednoho vojáka, jenž se snažil zpod mrtvého zvířete dostat, ale bránily mu v tom ostruhy, a v očích měl hrůzu z toho, že přiletí ještě jedna kulka, která zabije i jeho. Střelec však jeho život uchránil. Vzpomíná si také na „amazonku“, dívku z kavárny, jež měla v hlavní pušky zastrčenou růži. Vybavily se mu i dva krásní k dělům zapřažení koně, které lidi zabili. Zůstali pak na náměstí ležet několik dní, až silně zapáchali. Z paměti mu nevymizela ani událost, kdy lidé kamenovali a po ulici smýkali neznámou stařenu, o níž kdosi prohlásil, že nosí munici strážní v nemocnici.⁷²

⁷⁰ Tamtéž, s. 12.

⁷¹ Tamtéž, s. 12.

⁷² Tamtéž, s. 13.

2.3. Na vandr

V 19. století a na začátku století 20. bylo obvyklé, že vyučení hoši chodili po škole na vandr, tedy na zkušenou někam do zahraničí. Mnohdy ale nebyla důvodem jen snaha přiučit se něčemu novému, jako spíše finanční stránka. V cizině totiž bývaly vyšší platy, a tak mnozí doufali, že si vydělají něco do začátku, aby se po návratu mohli oženit nebo si založit vlastní podnik. Vandrující museli mít tzv. vandrovní knížku, což byl povinný průkaz, který předkládali mistrům v podnicích, kde právě pracovali. Ti jim do nich zapisovali informace o odvedené práci. Tyto knížky se pak pro kontrolu předkládaly ve většině měst, kudy vandrující šel.⁷³

Když Daniel Sluníčko získal vandrovní knížku, chystal se na cestu do Vídně. Když 23. října 1850 dostal vízum na dobu 6 měsíců, příliš se v Praze nezdržoval a již 27. října ji opustil. Jeho vybavení nebylo nikterak bohaté: pokud šlo o peníze, otec mu dal 2 zl. 36 kr. stříbra a další 2 zlaté dostal od přátel, kteří se složili.⁷⁴ Z oblečení měl dvě svoje košile a dvě dostal od otce, dále si nesl dvoje podvlíkačky a jeden modrý kabát za 6 zlatých.⁷⁵ Vybavu završil pytlík na tabák, vlastnoručně ušitý sestrou Annou a doplněný zásobou za 5 kr. od bratra Karla.

Daniel se vydal směrem na Uhřetěves, což bylo místo jeho prvního noclehu. Noc strávil na zemi, jen na tenké vrstvě slámy, ale ráno byl tak otlačený, že vstal už v 6 hodin a vydal se do Kostelce nad Černými lesy. Tam žila jeho sestra Karolína, u níž však zůstal jen přes poledne a pak hned pokračoval dál do Kutné Hory, kam dorazil v 6 hodin večer. Našel nocleh u pana Horáka, jehož znal z pražských schůzek v hostinci U Mrázů. Ten nyní zastával funkci expeditora Havlíčkových novin, a tak s sebou druhý den pana Sluníčka vzal na obhlídku Procházkovy knihtiskárny, kde se pro Havlíčka tisklo. Setkal se tu se samotným Havlíčkem, od něhož slyšel stížnost na příliš vysoké ceny Procházkovy tiskárny.

Daniel dál pokračoval přes Čáslav na nocleh do Habru, jehož starosta se mu věnoval celý večer. Následující den vyrazil k Humpolci, což bylo učitelské působiště jeho bratra Jana. Poobědval v Kejžlicích, vsi kousek od Humpolce, ale nesehnal nic teplého, dokonce ani chléb a pivo. Prý tam minulou neděli bylo posvícení a vše se prodalo. Po cestě si v horské tůni vypral punčochy a kapesník, aby se v bratrově domě objevil čistý. Jan

⁷³ VOŠAHLÍKOVÁ, P. Vandrem z Čech až na konec světa. ČČH 1993, č. 2, s. 193–204. Více In: STOKLÁSKOVÁ, Z. *Cizincem na Moravě: zákonodárství a praxe pro cizince na Moravě 1750–1867*. 1. vyd. Brno: Matices moravská, 2007. ISBN 978-80-86488-45-5.

⁷⁴ Tamtéž, s. 8.

⁷⁵ LA PNP, fond Karel Sudimír Šnajdr. Rukopisy cizí: Daniel Sluníčko: Pokus vlastního životopisu, s. 7.

Daniela vřele přijal, a ten se rozhodl zůstat tu až do pondělí. Měl totiž příležitost svést se s jedním místním soukeníkem povozem do Jihlavy. Když se loučili, dal mu bratr kromě příspěvku na cestu ve výši asi dvou zlatých také papír se základními pravidly českého pravopisu, aby mu mohl Daniel psát dopisy pouze česky. Ten pak tato pravidla používal, kdykoliv psal domů, a byla mu dobrou pomůckou ještě po 37 letech při psaní životopisu.

V Jihlavě navštívil další knihtiskárnu. Tam narazil na majitelovu manželku, která byla regulérní zaměstnankyní. Sice ho tu přijali vlídně, ale žádný příspěvek na další cestu zde nedostal, takže se brzy vypravil dál. Začalo silně pršet, cesta byla blátivá a chůze v ní nesmírně namáhavá, proto se snažil schovávat pod střechami různých stavení. Od vyčerpávající chůze ho začalo hrozně píchat v pravé kyčli, navíc ho bolely nohy, a proto se rozhodl, že z Želetavy pojedje dostavníkem do Znojma, což ho stálo 50 krejcarů. Jakmile dojel do města, zašel do Hofmannovy tiskárny, a tam měl možnost poprvé ukázat, co umí. Podnik v té době zaměstnával jednoho sazeče se čtyřmi učni, jednoho strojmistra a tiskaře u ručního lisu, což nebyl dostačující stav, a proto dostal D. Sluníčko nabídku práce i s polední stravou za 3 zl. týdně. Ale jeho to táhlo do Vídně, a tak ve Znojmě pouze přenocoval. Za nocleh zaplatil 30 kr., za půl pinty piva 10 kr., tedy tolik, co až dosud platil za pintu celou. Sluníčko si poznamenal, že to je nejspíš tím, že v tomto kraji už je spíš zvykem pít víno než pivo.⁷⁶

Ve středu 6. listopadu odtud vyjel dostavníkem ke Stockeravě. Cesta ho stála 1 zl. 24 kr. stříbra, stejnou sumu pak zaplatil za cestu vlakem do Vídně. Při východu z nádraží musel odevzdat svou vandrovní knížku, za níž dostal cedulku, kterou měl příští den odnést na příslušné úřady. Jeho první cesta ve Vídni vedla do Geroldovy knihtiskárny, kde znal několik lidí. Manželka jednoho tiskaře s ním jako malá chodila do školy, jako tiskař tu pracoval Matěj Müller, s nímž chodil do evangelické školy v Jirchářích, a sazečem zde byl Sperner, spoluučně od Medaua. Müller Daniela po skončení práce odvedl do knihařského herberku na Leimgrube, aby se zde ubytoval.

Druhý den Daniel přepočítal svou hotovost a dobral se k částce 1 zlatka a 15 kr., což na Vídeň nebyl žádný luxus, a proto vyrazil po tiskárnách žádat práci nebo aspoň viatikum⁷⁷. V tiskárnách moc dobře nepochodil. Někde mu nechtěli vyplatit vůbec žádné cestovné a dokonce s ním jednali velmi hrubě, a dopadlo to tak, že odpoledne po obejití několika tiskáren se viatikum v podstatě rovnalo almužně.

⁷⁶ Tamtéž, s. 14.

⁷⁷ Finanční podpora, která byla vandrujícím vyplácena od podniků, kde se marně snažili najít práci.

Když si ve čtyři hodiny došel na policejní hejtmanství pro svou vandrovní knížku, dostal ponaučení, že pokud ve Vídni nesežene práci, musí si sem přijít pro vízum na další cestu. Cestou do tiskárny za Millerem, kterého chtěl informovat o svém neúspěchu, uviděl na Rauhensteingasse č. 934 štít knihtiskárny von Ghelen a Erden, bylo to nad domem zvaným Mozarthof. Tam zkusil ještě jednou své štěstí, a to se na něj opravdu usmálo – od příštího dne, tedy od pátku 8. listopadu, tu mohl začít pracovat.

Müller mu poradil, aby ještě nějaký čas zůstal v knihařském herberku, než se mu podaří sehnat byt blíž ke knihtiskárně, a tak ještě několik nocí strávil na slamníku na zemi. Zanedlouho se mu ale podařilo získat postel za 5 kr. denně.⁷⁸

První, na čem měl pracovat, byl úřední list Wiener Zeitung, platilo se paušálně 1 krejcar za řádek, přičemž řádek byl 18 cicer⁷⁹ široký. Pak dostal na starost sázení úředních vyhlášek v těchto novinách, což představovalo pět a půl strany textu, přičemž každá strana měla 4 sloupce o 13 a půl cicerech. Největší obtíže mu působilo nepraktické uspořádání zdejších holandských kas, jež se skládaly ze dvou nestejně velkých dílů, které se přes sebe překládaly, a to byl jiný způsob než ten, na jaký byl zvyklý.

Mezi hosty, kteří navštěvovali knihařský herberk, patřil také zlatník Eduard Novák, Pražan, o němž se později dozvěděl, že byl synem bohatého zlatníka z pražské Ostruhové⁸⁰ ulice. Daniel se s Eduardem poměrně rychle seznámil a dostal od něj nabídku, aby spolu bydleli v nedaleké Rothgasse u krejčího Pfeifera. Sluníčko tu nabídku přijal rád, protože se tak zbavil hlučného a drahého hospodského ubytování. Bydleli spolu v malém pokojíku v prvním patře za 2 zl. a 30 krejcarů měsíčně.

10. prosince mu oznámil faktor knihtiskárny, že u nich musí skončit, ale že od příštího dne má nastoupit v tzv. privátní knihtiskárně Ghelenových dědiců na Landstrasse. Srdečně se rozloučil s kolegy, kteří k němu jako k Čechovi zpočátku přistupovali s nedůvěrou, ale postupně svůj postoj změnili, a když Sluníčko odcházel, přáli mu mnoho úspěchů a předvíдали mu ještě velkou budoucnost.⁸¹

Další den se tedy představil novému faktorovi, byl to pan Grünwald, starý bodrý pán, který hlavně díky své čepičce z modré látky se stříbrným lemováním a třapcem vypadal na první pohled jako dobrota sama.

⁷⁸ LA PNP, fond Karel Sudimír Šnajdr. Rukopisy cizí: Daniel Sluníčko: Pokus vlastního životopisu, s. 15.

⁷⁹ Cicero je základní typografická míra. Je to název písma, jímž byly poprvé tištěny Ciceronovy Listy, a odtud jeho jméno.

⁸⁰ Dnešní Nerudova ulice.

⁸¹ LA PNP, fond Karel Sudimír Šnajdr. Rukopisy cizí: Daniel Sluníčko: Pokus vlastního životopisu, s. 16.

Na novém pracovišti, kde dosud byli zaměstnáni pouze tři sazeči, vpadl Daniel právě do horečných příprav na almanachu Lianen. Čím víc se blížily Vánoce, kdy měl být almanach hotov, tím víc autor a nakladatel tlačili na to, aby se práce stihla včas. Proto všichni museli pracovat i v noci, za což se platily speciální příplatky.

V polovině ledna přišla Danielovi pošta, v níž byly dopisy od bratrů Emanuela a Josefa, kteří mu sdělovali, že 15. prosince zemřel jejich otec. Bylo mu 75 let.⁸² Svůj majetek rozdělil mezi děti a manželku, takže nezbývalo, než všechno prodat a vyrovnat se finančně. Jako kupec se k radosti rodiny přihlásil švagr Matěj Kurka, černokostelecký měšťan, kterému bylo vše prodáno, aby to zůstalo v rodině. O nábytek, peřiny, drobnosti a vzácné staré tisky se podělili ti, co byli doma. Ty nejdůležitější si vzal bratr Jan, něco málo také Josef, ostatní skončilo různě u knihkupců. Některé tisky roztrhaly a jinak poničily Kurkovy děti. Došlo k různým nesrovnalostem, ale jediný kdo by byl schopen jim zabránit, byl bratr Karel, který však byl tou dobou upoután na lůžko.

D. Sluníčko si ve Vídni našel celou řadu nových přátel bez rozdílu věku, většinou šlo o kolegy z práce nebo o Čechy, kterých se tu kvůli práci objevovalo čím dál víc. Krom toho tady udržoval čilou korespondenci s pražskými přáteli.

26. dubna 1851 ale přišel o práci, protože tiskárna neměla skoro žádné zakázky. Zatajil to před spolubydlícím i před domácím v obavách, aby snad neztratil i byt.⁸³ Musel hledat novou obživu, opět prošel mnoho tiskáren, až zakotvil u mechitaristů, kteří tiskli Slovinské noviny.

Čas, po který byl nezaměstnán (do nové práce měl nastoupit až 19. května), využil k poznávání Vídně a okolí. S několika přáteli podnikali časté výlety, někdy se k nim připojil i švagr Vojgt, který bydlel nedaleko hlavního města. Ve Vídni byl Sluníčko svědkem velké slavnosti, která se konala 1. května při příležitosti první návštěvy řeckého krále Otty⁸⁴ a jeho sestry Hildegardy. Byla uspořádána velká vojenská přehlídka, a ještě větší nádheru a přepych viděl Daniel o dva dny později, když císař ukazoval řeckému králi své stáje a konírny.⁸⁵

⁸² Tamtéž, s. 17.

⁸³ Tamtéž, s. 18.

⁸⁴ Otto (1815–1867) byl bavorský princ, který se roku 1832 stal řeckým králem. Tři roky vládl jako regent jeho otec, až se v roce 1835 sám ujal vlády. V roce 1862 byl přinucen k rezignaci a opuštění země.

⁸⁵ LA PNP, fond Karel Sudimír Šnajdr. Rukopisy cizí: Daniel Sluníčko: Pokus vlastního životopisu, s. 19.

Ředitelem knihtiskárny vídeňského kláštera mechitaristů byl přísný páter Daniel, který dohlížel na slévárnu písem a redigoval zde vycházející arménský časopis. V hlavním listě Slovinských novin sázel Pražák pan Hummel, který se tu těšil výborné pověsti.⁸⁶

Sluníčkoví se ale postupně ve Vídni přestávalo líbit, odešla řada jeho přátel a měl problémy se spolubydlícím Novákem, jenž ho křivě obvinil z krádeže jantarové špičky na doutníky. Po chvíli hledání se vyjasnilo, že při uklízení se drklo do stolku, na němž špička ležela, a ta spadla na zem. Sluníčka se však dotklo, že člověk, s nímž tak dlouho bydlel, ho měl za schopného krádeže. Pfeifarovi se nabízeli, že raději vypovědí Nováka, jen aby on zůstal, Sluníčko se přesto odstěhoval na Neubau k ševcovskému mistrovi a velikému nepříteli Němců. Byt zde měl společný s jedním technikem, kterého ranila mrtvice na celou pravou část těla, takže se jen velmi těžko pohyboval.

Pak ale Danielovi napsal jeho bývalý kolega, že je v Günsu⁸⁷ a že je tam velmi spokojen a že prý je tam také řada Pražanů, kteří by svého rodáka rádi poznali. Sluníčko dlouho neváhal, a vydal se opět na cestu. Rozhodování mu jistě usnadnil i fakt, že mu tento známý u svého zaměstnavatele vymohl práci.

Po vyřízení víza do Günsu se rozloučil s vídeňskými přáteli a 27. července se vydal na cestu. Nejprve do Oedenburgu⁸⁸ vlakem, který ve třetí třídě stál 1 zl. 17. kr., a pak do Günsu dostavňíkem, za nějž zaplatil 1 zl. 15. kr. Do cílového města dorazil ve 4 hodiny odpoledne.⁸⁹

*Jako pohádkám naslouchával jsem vypravování těch, kdož před rokem osmačtyřicátým dleli v Uhrách. Líčili zem tu co eldorado [sic] láce a dobrého bydla všech, kdož dovedou a chtějí pracovati. Tam že se práce ještě dobře platí a za málo peněz dobře že se žije. To že zem, kde svobodě se těší každý občan, kde však cizinec zvláště jest vážen a ctěn. – Domorodci jsou prý pohodlní a líní.*⁹⁰

Poté, co se ubytoval v hotelu zum Rössel, šel rovnou do tiskárny, kde ho příjemně přijali. Vyhledal svého přítele Krüglera, který ho seznámil se všemi zaměstnanci tiskárny, s nimiž později prožil nejednu hezkou chvíli. Byla to společnost lidí ze všech možných koutů, sešli se zde tři Pražané, Tyrolák, hanoverský žid, Štýřan a pouze jeden člověk narozený v Günsu, který zastával funkci strojmistra.

⁸⁶ Tamtéž, s. 20.

⁸⁷ Dnešní Kőszeg na řece Güns, ležící na západní hranici Maďarska.

⁸⁸ Dnešní Šoproň.

⁸⁹ LA PNP, fond Karel Sudimír Šnajdr. Rukopisy cizí: Daniel Sluníčko: Pokus vlastního životopisu, s. 21.

⁹⁰ Tamtéž, s. 22.

Güns se mu jevil jako slušné a výstavné město, jen zdejší zámek byl zpustlý. Pracovalo v něm pouze pár úředníků a v přízemí byl zařízen hostinec s laciným, ale dobrým vínem. Obyvatelé mluvili spíš německy než maďarsky, ačkoliv tu bylo jen málo těch, kdo by němčinu neznali. Kolem města tekla říčka, v níž se v létě koupala městská mládež, aniž by od sebe byli nějak úzkostlivě odděleni muži a ženy. Dalo by se říci, že mravy v těchto věcech zde byly vůbec volnější.

Vedoucí tiskárny pan Reichard vyplácel mzdu jen jednou měsíčně, zatímco jinde byly obvyklé týdenní výplaty. Výdělky nebyly nijak vysoké, takže mnoho zaměstnanců se velmi rychle dostávalo do dluhů, i když byla možnost vypůjčit si nějaké peníze od faktora. Jenže bylo samozřejmé, že čím víc mu někdo dlužil, tím méně ochotně půjčoval. Tímto systémem dluhů si ale tiskárna udržovala své zaměstnance, kteří nemohli odejít, i kdyby chtěli. Přesto se občas stalo, že zaměstnanci odešli, a tak faktorovi zůstaly jen jejich vandrovní knížky.

Danielova první práce byla na české bibli, která se měla tisknout frakturou⁹¹, přičemž na každé straně byly poskládány dva sloupce. Problémem ale bylo, že některých číslic a verzálek bylo málo, navíc se korektury posílaly do Vídně evangelickému knězi, a tak příprava trvala velmi dlouho. Výdělek byl přes pilnou práci mizivý, jen 4 zl. 10 kr., a to bylo přirozeně nevyhovující. Proto Daniel začal přemýšlet o návratu do Vídně a přesvědčil o odchodu ještě několik dalších kolegů, kteří rovněž dali výpověď, i když s různými cíli.⁹²

Sluníčko s kolegou Schönbergerem se chystali do Vídně. Güns opustili 31. srpna o půl šesté ráno, večer v šest hodin se dostali do Oedenburgu. Po cestě potkali mnoho dobytčářů, kteří zvláště na podzim chodili s honci do Chorvatska, Slavonie⁹³ nebo Bosny a velmi levně zde nakupovali dobytek, s kterým se pak pomalu vraceli do Prešpurku⁹⁴ nebo i do Vídně. Nebylo výjimkou, když člověk v lese potkal zatoulané prase nebo jiné hospodářské zvíře, protože pro honce byl nákup tak levný, že tyto ztráty pro ně nebyly nijak dramatické.

Během cesty se oba vandrovníci dohodli, že půjdou přes Prešpurk (Bratislavu), a tak si v Oedenburku vyřídili vízum a šli dál kolem Neziderského jezera.⁹⁵ V Bratislavě příliš neuspěli, z tamějších tří tiskáren si odnesli jen 26 kr. stříbrných viatika. Nezbývalo, než po

⁹¹ Druh lomeného písma s ostrými lomenými i oblými tahy. Vytvořeno bylo v německých zemích, rukopisná fraktura se nazývala kurent.

⁹² LA PNP, fond Karel Sudimír Šnajdr. Rukopisy cizí: Daniel Sluníčko: Pokus vlastního životopisu, s. 22.

⁹³ Historická chorvatská země v severní části dnešního Chorvatska mezi řekami Drávou a Sávou.

⁹⁴ Dnešní Bratislava.

⁹⁵ LA PNP, fond Karel Sudimír Šnajdr. Rukopisy cizí: Daniel Sluníčko: Pokus vlastního životopisu, s. 23.

cestě zkoušet vyžebrot alespoň něco málo k jídlu. Naštěstí potkali svatbu, jejíž účastníci se nad nimi smílovali a dali jim několik krejcarů.

Ve Vídni se jim ale práci najít nepodařilo, proto se rozhodli jít do Štýrského Hradce. Než však Vídeň definitivně opustili, sehrála roli náhoda. Cestou museli jít kolem tiskárny Lloydu, kde se dosud nebyli po práci ptát. Jednak se tam kromě tohoto časopisu nic jiného netisklo, a také bylo známo, že zde neposkytují ani viatikum. D. Sluníčko se však rozhodl, že za dotaz nic nedá, a tak sebral odvalu. Jakmile faktor zjistil, že jsou oba Pražané, vyzval je, aby ho příští den navštívili. V té době byl totiž v tiskárně nával práce.

Faktor se jmenoval Loh a byl to bratr pozdějšího Sluníčkovy kolegy a velkého přítele z Prahy, s kterým se snažili pozvednout úroveň českých typografů. Loh jim sdělil, že by je zaměstnal, ale sazečská práce začne až za tři týdny, kdy bude do Vídně přeložena z Kroměříže výroba časopisu Presse. Do té doby by jim mohl nabídnout jen pomocné práce, jako uklízení a tak podobně, za což by jim platil 6 zl. Oba to s nadšením přijali.⁹⁶

Další den se však dozvěděli, že pomocné práce dělat nemohou, protože na ně tiskárna nemá peníze. Loh jim tedy poradil, ať počkají, až se začne tisknout časopis, protože prý má zprávy z celého Rakouska, že sazeči shánějí práci s obtížemi. Jelikož oba vandrovníci byli ještě dost nezkušení, uvěřili mu, a tak zůstali ve Vídni a dělali dluhy, které se jim pak jen těžko dařilo splácet.

Na první dny se uchýlili do knihařské ubytovny, kterou Daniel znal z dřívějších dob. Její majitel sice mezitím zemřel, a herberk vedl jeho syn, ale i ten měl Daniela rád, a tak oběma přátelům poskytoval úvěr na stravu i byt, a dokonce jim i půjčoval hotovost.

22. září 1851 začali konečně sázet Presse, Sluníčko dostal na starost inzerci a vydělal si dost, takže hned po prvním týdnu začal splácet dluhy hostinskému. Schönberger vydělával méně, protože se původně vyučil tiskařem a sazeče dělal jen z toho důvodu, že nemohl jako tiskař sehnat zaměstnání. Z toho důvodu mu práce šla pomaleji. U Reicharda sázel z tištěného, což ještě šlo, ale tady se pracovalo s rukopisy, které byly mnohdy značně nečitelné. Proto si vydělal jen tolik, aby to stačilo na jeho vlastní živobytí. Sluníčko tedy splácel za oba.⁹⁷

Časopis Presse se postupně z opozičního měnil ve vládní, a tak přicházelo mnoho rukopisů i z ministerských kanceláří. Stávalo se téměř pravidlem, že nejvíc práce se nahromadilo večer po deváté hodině, kdy už podle úmluvy měli jít domů. Museli pak zůstat v práci až do 11 hodin nebo i později. Zaměstnanci se bouřili, a jednoho dne

⁹⁶ Tamtéž, s. 24.

⁹⁷ Tamtéž, s. 25.

přednesli svou stížnost majiteli listu, panu Zangovi. Ten se pak postaral o jejich výpověď – vedle Sluníčka a Schönbergera bylo propuštěno ještě dalších šest Nevídeňáků.

To byla těžká rána, protože dluhy sice byly splacené, ale Sluníčko zůstal úplně bez peněz. Schönbergerovi navíc tak otekly nohy, že musel do nemocnice, a proto Sluníčko opouštěl Vídeň sám. Doklady si nechal napsat na Štýrský Hradec, odkud se chtěl přes Linec a Budějovice dostat zpátky do Prahy. Na cestu se vydal 24. října.⁹⁸

Kus za městem potkal jiného vandrovního, byl to knihařský pomocník, který šel na jistou kondici do Cile v dolním Štýrsku. A tak se k němu Sluníčko přidal. Cesta byla špatná, tlačily ho nové boty, dny už byly poměrně krátké, navíc už byl docela silný mráz. Protože však Daniel neměl peníze, musel přespávat po stodolách. Do Štýrského Hradce dorazili 28. října v sedm hodin večer, což znamenalo, že za pět dní ušli 26 mil.

Druhý den se tu Sluníčko snažil sehnat práci, ale vše bylo marné, získal jen něco málo peněz z viatika. Tak byli ve čtyři hodiny odpoledne již zase na cestě. V pátek 31. října se dostali do Mariboru, kde bydleli Vendové⁹⁹ a Němci. Vendům, ačkoliv bylo podle řeči jasné, že jsou Slované, nebylo rozumět ani slovo. Ve zdejší jediné tiskárně Sluníčko s prací zase nepochodil, a pocestného dostal jen 6 kr. Ačkoliv měl do krve rozedřený levý kotník, až z toho bolela celá noha, a k tomu hustě pršelo, vydali se oba společníci na další cestu. Lidé tu ale k vandrovním nebyli zrovna přátelští, například 1. listopadu se jim nepodařilo vyžebrot ani kousek chleba, a tak hrozně trpěli hladem. Navíc už byla velká zima. V jedné vesničce se jim sice podařilo získat nocleh u jistého pekaře, který jim ustlal na hůře, ale protože tam bylo mokro a hodně chladno, téměř se nevyspali.

2. listopadu o poledni došli do Cile, kde měl Sluníčkův spolucestující dojednanou práci. Daniel pokračoval dál na Lublaň a ve zdejší knihtiskárně dostal opět jen 6 krejcarů pocestného.¹⁰⁰ Cesta však ubíhala velmi pomalu, trápil ho otok na levé noze, který se nakonec tak zvětšil, že už nebul ani botu, a tak šel jen v lehké domácí obuvi. V nejtěžší chvíli se na něj usmálo štěstí, když mu po cestě zastavil povoz, který jel na nedaleké místo vyzvednout cihly. Vozka býval dříve formanem, procestoval mnoho zemí a znal i Čechy a Prahu. Ten nejen vytáhl deku a přikryl jí Danielovy nohy, ale byl tak hodný, že ho odvezl až do Lublaně.

Daleko před městem začíná krásné stromořadí, táhnoucí se až k Petrskému předměstí. Tam stojí rozlehlé nádraží, které prý, jak vyprávěl vozka, bylo postaveno podle pražského

⁹⁸ Tamtéž, s. 26.

⁹⁹ Tj. Slovinci

¹⁰⁰ LA PNP, fond Karel Sudimír Šnajdr. Rukopisy cizí: Daniel Sluníčko: Pokus vlastního životopisu, s. 27.

vzoru. Sluníčko se vydal na obhlídku knihtiskáren a věděl jistě, že pokud tady nesežene práci, bude muset jít s nohou do nemocnice. Na prvním místě byl přijat nevlídně a bylo mu řečeno, že viatikum dostane pouze v případě, že v Lublani nesežene žádnou práci. Ptal se ve dvou dalších knihtiskárnách, z nichž větší a lépe zařízená byla Bláznikova. Majitelův syn nedávno sloužil v Praze u Kateřiny Jeřábkové, proto mu aspoň vyplatili 20 kr. pocestného. Zbývala poslední možnost, malá tiskárna von Kleinmayer a Bamberg na předměstí.¹⁰¹

Zde mluvil se starým faktorem. Sazeče pro tu chvíli nepotřebovali, ale poslal ho za majitelem, aby se ho pokusil přesvědčit. Ten ho přijal přívětivě, a když viděl jeho zubožený stav, zaměstnal ho za týdenní mzdu 5 zl., přestože mu bylo jasné, že vzhledem k poraněné noze nevydrží dlouho stát.

Na radu jednoho kolegy se Sluníčko ubytoval u jakéhosi Kapla, bývalého tiskaře, který pracoval v Miláně a Římě, ale teď se živil tím, že pronajímal pokoj pro dělníky. Daniel tu poprvé spal na kukuřičné slámě, jež při každém pohybu nesmírně harašila a šramotila.

6. listopadu začal konečně zase pracovat a měl ještě s jedním kolegou a dvěma uční na starosti sazbu *Amtsblattu der Laibacher Zeitung*. Podnik měl dva tiskařské stroje a jeden ruční lis, a tak jako jinde, i zde byli zaměstnáni lidé ze všech koutů Evropy, byl tu Bavorák, Maďar, Ital z Terstu, Vídeňák. Sluníčko byl svými novými kolegy přijat chladně, patrně kvůli svému špatnému fyzickému stavu. Měl rozedrané šaty a bolavou nohu, již se snažil ulehčovat tím, že ji držel zvednutou, navíc na ní nenosil botu, ale jen pantofel. Večer si ji natíral konopným olejem a pak ji balil do cukrového papíru, což mělo pomáhat proti otoku.

Protože při svém vstupu do města neodevzdal vandrovní knížku, objevil se krátce nato v tiskárně policista, v jehož doprovodu musel na úřad. Po čase byl překvapen návštěvou dvou přátel z učení. V Praze prý byla tou dobou nouze o práci, a tak se i oni, ač by jinak z Prahy neodešli, museli vydat na cestu. Ani v Lublani se jim práci nepodařilo sehnat, proto museli jít dál na Terst. Jelikož však neustále sněžilo a byla špatná cesta, jeden z nich se za dva dny vrátil. Chytil revmatismus a musel se jít léčit do nemocnice.¹⁰²

Z prvního platu si Sluníčko koupil dvě košile a dvoje podvlékačky a dal si podrazit boty. Pak se u jednoho ze svých kolegů přihlásil na hodiny italštiny, kam s ním docházeli ještě další dva zaměstnanci tiskárny. Třikrát týdně se tak za měsíční honorář 1 zl. a 30 kr. pro učitele učili alespoň hodinu.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 29.

¹⁰² Tamtéž, s. 30.

19. listopad 1851 přinesl Sluníčkoví snad nejhorší životní zkušenost. Do tiskárny pro něj přišel policejní sluha s předvoláním, podle něhož se měl dostavit ke komisaři Viditzovi. Sluníčko se domníval, že jde o povolení k cestování, které si tam byl zařizovat, ale když policejní zřízenec trval na tom, že má povinnost ho doprovodit, bylo evidentní, že jde o něco vážného. Komisař Viditz byl mladý a zhurta na Sluníčka vykřikoval něco o darebáctví v Günsu.¹⁰³ Jeho tón a způsob jednání Sluníčka překvapil a zároveň urážel. Komisař se ho ptal, co to v Günsu zfalšoval, načež Sluníčko odvětil, že na bibli se snad nedá nic falšovat. To, že mluvil o bibli, bylo pro komisaře doznání, protože se tak zdálo, že Sluníčko ví, čeho se dopustil. Nechtěl si nechat vysvětlit, že po dobu svého pobytu v Günsu Daniel na ničem jiném nepracoval.

Při pohledu na Sluníčkovu odhodlání mu komisař ukázal výzvu günského magistrátu, aby byl lublaňskou policií zatčen a pod úředním dozorem poslán na výslech do Günsu. Jeho bývalý zaměstnavatel Reichard prý nechce, aby byl vyslechnut kdekoli jinde. Této události předcházela korespondence jeho současného zaměstnavatele, pana Bamberga, který prosazoval výslech pouze v Lublani s odvoláním na Sluníčkovu bolavou nohu, avšak marně.

Když Sluníčko viděl, že není jiné východisko, požádal komisaře, zda by si mohl dát do pořádku věci v tiskárně a říci tam, co se děje.¹⁰⁴ Na cestu mu byl přidělen dráb. Nejdřív se rozloučil v závodě a pak v bytě, naposled se stavil za majitelem tiskárny Bambergem, jenž pro něj měl pochopení a slíbil, že mu neobsadí místo, dokud se nevrátí.

Byl mu vystaven hnanecký pas, který Sluníčko s vandrovní knížkou odevzdal policistovi, a pak ho poslali na magistrát do obecního vězení. Než ho klíčník zavřel, důkladně ho prošacoval a vše krom italské gramatiky mu zabavil, včetně peněz. V místnosti, kde byl vězněn, se tísnilo několik mužů, aniž by o ně bylo jakkoliv postaráno. I na přikrytí měli pouze své kabáty. Ráno pak všichni museli celou místnost uklidit a klíčník zatopil v kamnech, protože tam byla nesnesitelná zima.¹⁰⁵

Kolem 11 hodiny dopoledne vešel klíčník s oznámením, aby si přinesli z předsíně oběd. Vyhladovělému Sluníčkoví však bylo řečeno, že pro něj dnes není navařeno, a tak dostal jen půl malého bochánku chleba. 22. prosince 1851 v sedm hodin ráno už stál s policejním zřízencem na lublaňském nádraží. Ten ho doprovázel až do Štýrského Hradce,

¹⁰³ Tamtéž, s. 31.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 32.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 33.

kde si pro něj přišel jiný dráb, který ho, už hodně hladového, odvedl do tamějšího vězení.¹⁰⁶

Další den transport pokračoval vlakem do Mürzzuschlagu a odtud po mnoha peripetiích do Neunkirchen a Nového Města nad Vídní. Tam byl místní žalář natolik přeplněn, že se spalo nejen na pryčnách, ale také pod nimi, a mnozí museli jen stát. Rovněž s jídlem to tu bylo špatné. V jedné nevelké místnosti se mačkalo 30 až 40 lidí, kteří zde museli zůstat celý den, protože byl Boží hod vánoční, a tak se s vězni necestovalo. Sluníčko do této společnosti přibyl jako poslední, měl tedy aspoň to štěstí, že mohl být opřený o dveře. Mnozí jiní museli stát jen tak ve volném prostoru.

26. prosince se konečně dostal na čerstvý vzduch a směřoval k nejbližší uherské hranici. Od vesnice k vesnici se jeho strážníci měnili, někdy to byl policista, jindy ponocný, někdy dokonce i ženy nebo mladí hoši.¹⁰⁷ Všiml si, že jak přešli na uherské území, jeho doprovody bývaly slušnější a citlivější, dostával jíst a nebyly tu ani známky surovosti, jak to zažil zvláště v Dolních Rakousích. Přispívala k tomu nevraživost na rakouské úřady, protože bylo krátce po maďarské revoluci, kdy Maďaři vůči Rakousku pociťovali značnou trpkost. Neuniklo mu ale, že se zde většinou mluvilo vídeňskou němčinou a leckdo tu měl i německý původ.

Do Günsu, cíle toho dlouhého transportu, dorazil v doprovodu četníků na Silvestra 1851. Byl relativně odpočatý, protože přijeli na povozu, který zařídil jakýsi úředník v Oldenburgu.

Pak nastaly výslechy před soudcem Hütterem, jež ale nikam nevedly. Sluníčko byl obviňován z toho, že při sázení bible záměrně vložil do textu některá vulgární slova. *Setrval jsem na tom, že nejsem si vědom skutku za vinu mi přičítaného a že celé moje vychování a cit náboženský se přiči tomu, abych do bible vysázel slova tak frivolní a ošklivá. Pan Hütter byl evangelíkem a má slova jej jaksi uspokojovala; zdálo se mi, že rád mi věří.*¹⁰⁸ Byl tu ale ještě žalující Reichard, který trval na přísném potrestání viníka, a tak se všude hledali ti, kdo v té době v tiskárně se Sluníčkem pracovali.

Po čase se tak opět setkal s přítelem Jindřichem Schönbergerem, který si mezitím našel zaměstnání ve Štýrském Hradci. Do Günsu ho přivezli 25. ledna ve fraku, protože byl odveden přímo z plesu štýrskohradeckých typografů. Byl umístěn do jiné cely než Sluníčko, ale kvůli velké zimě chtěl místnost vyměnit. Žalářník ho nakonec zavedl za

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 34.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 35.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 37.

Sluníčkem. Ráno oba vězně prosil, aby nikde neříkali, že byli spolu a mohli se domluvit, protože kdyby se to dozvěděl soudce, přišel by žalářník o místo.

27. ledna byl velký výslech, kam se krom těchto dvou obžalovaných dostavil také žalující Reichard a jako svědci další dva bývalí kolegové.¹⁰⁹ Schönberger jako hlavní viník přistupoval k celé věci velmi lehkomyšlně, proto si při vynesení rozsudku 1. února odnesl trest jednoho měsíce lehkého žaláře. Sluníčko byl pro nedostatek důkazů propuštěn, za nevinného ovšem uznán nebyl. Když pak říkal soudci, že je nevinný a že se to bude snažit dokázat, soudce ho varoval před neuváženým jednáním. Jako dělník a cizinec prý proti přednímu měšťanovi Günsu nikdy nic nezmůže. Zřejmě ale se Sluníčkem cítil, protože mu dal zlatku na cestu. Tehdy si Daniel uvědomil, že nemá dost peněz ani na advokáta ani na další pobyt ve městě, a tak se raději své obhajoby vzdal.

Celý proces byl pouhou pomstou bývalého zaměstnavatele, protože vůbec žádnou škodu neutrpěl. Schönberger sice do bible nepatřičná slova opravdu vysázel, ale při korekturách stačil všechno včas opravit vídeňský kněz. Sluníčko však byl zcela nevinný, a přesto měl celý incident poměrně těžký dopad na jeho další působení v Praze na počátku 60. let. Tehdy byl některými kolegy považován za kriminálního, a tudíž za nedůvěryhodnou osobu.¹¹⁰

Zpáteční cestu do Lublaně zvolil co nejkratší, přestože byla méně schůdná. Nikde se nezdržoval, jen se krátce zastavil ve Štýrském Hradci, kde se chtěl přimluvit za Schönbergera. Když však u jeho zaměstnavatele prosil, zda by mu nepodržel práci, dostal jen velmi vyhybavou odpověď. Patrně i proto, že Schönberger byl dost pomalý sazeč. 12. února se Daniel šťastně vrátil do Lublaně, kde byl vřele přijat v práci i u domácího.

Čas strávený v Lublani ubíhal rychle, pracovní atmosféra v tiskárně byla velmi příjemná a měl tu mnoho přátel, s nimiž trávil volný čas.¹¹¹ Vyplňoval ho společnými výlety, kdy například navštívili poutní místo Šmarní gora, vysoký kopec, na jehož vrcholu se nacházel kostel s farou, zbudovaný jako památka na vítězství nad Turky. Bylo zvykem, že při své pouti na vrchol kopce s sebou místní lidé nosili kusy dřeva, aby měl pan farář v zimě čím topit.¹¹²

¹⁰⁹ Tamtéž.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 38.

¹¹¹ Tamtéž, s. 39.

¹¹² Tamtéž, s. 41.

Mezitím Sluníčkovi vypršelo povolení k vandrování, úřady mu odejmuly vandrovní knížku a čekal ho nástup na vojnu. Ředitel Bamberg ale opět zasáhl. Vymohl, aby k odvodu došlo v Lublani, a vše zařídil tak, že Sluníčko byl uznán nezpůsobilým. Ten pak dostal novou vandrovní knížku na další dva roky.

Práce v tiskárně byla různorodá, často sázel *Mittheilungen des Krainer Alpenvereins*, které byly věnovány polnímu a hlavně lesnímu hospodářství, dále vypomáhal na *Amtsblattu der Laibacher Zeitung*, také sázel první italsko-slovinský slovník.¹¹³ V tiskárně byli s jeho prací natolik spokojení, že když majitel tiskárny v Karlovcích v Chorvatsku hledal někoho na místo faktora, byl mu doporučen právě Sluníčko. Ten to ale odmítl, cítil se být na tak zodpovědné místo příliš mladý.

Sluníčko si při pobytu v Lublani všimal i veřejného dění. V té době byla například zahájena stavba železnice z Lublaně do Terstu přes veliký močál, jímž je toto město obklopeno. Na úřady přišlo udání, že není vše v pořádku se spotřebou kamene a že stavitelé účtují jeden a tentýž kámen několikrát, protože se nedá žádným způsobem prokázat, kolik jich močál pojme.¹¹⁴ Celá věc se začala prošetřovat, a protože na stavbě pracovali Slovinci, Italové a Němci, hledal se tlumočník, který by ovládal všechny tyto jazyky. Nakonec ho našli v Sluníčkově učiteli italštiny. Velice dobrý výdělek, který za tuto činnost byl, zajistil de facto ředitel Bamberg, protože tlumočníka doporučil. Sice v době kolegovy nepřítomnosti museli jeho práci zastat ostatní, ale byly to hodiny navíc, za něž dostali slušně zapláceno. Sluníčko Bamberga velmi obdivoval a vážil si ho natolik, že při svém pozdějším výkonu funkce ředitele v Grégrově knihtiskárně si ho v některých situacích bral jako svůj příklad. Přízeň ředitele Bamberga mu byla zvlášť milá, a to tím spíš, že zdejší lidé neměli cizince, a Čechy zvlášť, právě v lásce. Oblíbil si ho rovněž staříčkový faktor a vybral si ho za jakéhosi důvěrníka, jemuž si stěžoval na své dva syny z prvního manželství.

Z dalších věcí veřejného rázu zmiňuje Sluníčko ve svých vzpomínkách také osobnosti veřejného života, jež měl možnost za svého pobytu v Lublani potkat. Byl to mladý císař František Josef, jenž se tu krátce zastavil na zpáteční cestě z Benátek, ale vzhledem k nedávnému ztroskotání fregaty Mariana a aféře kolem jejího ztroskotání bylo jeho přijetí velmi vlažné. Více prostoru věnuje maršálu Radeckému, který do města pravidelně zajížděl. Byl zde váženým návštěvníkem, pro něhož město nechalo na počest jeho vojenských úspěchů postavit malý zámček nebo spíš rozsáhlou vilu. Aby se maršál za tu

¹¹³ Tamtéž, s. 42.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 40.

poctu nějak odvděčil, na několik dní v roce sem zajížděl. K vile vedlo krásné stromořadí kaštanů, kde se Radecký rád procházel a často promlouval s místními obyvateli, nejraději s dětmi.¹¹⁵

Život v Lublani byl pro Daniela Sluníčka téměř ideální, měl dobrou práci, nadřizeného, který si ho vážil, i mnoho přátel a známých, ale přesto chtěl zkusit život ještě někde jinde. V tiskárně to chápali, ředitel i faktor mu dokonce nabídli, že se může kdykoliv vrátit, ale možná právě pro jejich neobvyklou vstřícnost se mu odcházelo těžko.

Na cestu se vydal 11. března 1853 a mířil na Terst, tentokrát nikoliv pěšky, ale poštovním vozem. Jeli krásnou krajinou, kterou pak vystřídal smutný kras, všude samá skála a kámen profukované ostrým větrem. Když dojeli na rozhraní terstského teritoria, vyzval je vozká, aby opustili vůz, protože další cesta byla velmi příkrá, a tak museli všichni tři cestující pokračovat pěšky. *Tu náhle, zrovna u sloupu, – až Čech se ve mně zatajil – jediným kročejem, jako v báchorce vykouzleno leží hluboko před námi nedozírné krásné moře. V témž okamžiku postřehli jsme sta a sta větších a menších lodí, válečných a kupeckých i poštovních parníků, dvou- a jednostěžňových obchodních lodí plachetních, člunů rybářských i jiných. Jaké to kouzlo, jak unášející, velikolepý pohled! A Terst zrovna pod námi! Posadil jsem se u sloupu a nezkonal [sic] uchvácen krásou pohledu, zůstal jsem tu dojat a zamyšlen skoro hodinu. Kdo nespatrił moře, nedovede si nikdy představití jeho velikolepost, úchvatnou jeho krásu.*¹¹⁶

V Terstu se ubytoval v zařízení pro vandrující řemeslníky, kde stála noc 5 krejcarů bez jakéhokoliv pohodlí a ještě s obavami o okradení, což tu nebylo žádnou výjimkou. Druhý den se přihlásil v jedné z tiskáren, která se jmenovala Lloydova a specializovala se na tisk Triester Zeitung. Ředitelem tu byl Pražan Landauer a také faktor pocházel z Čech, přesněji z Čáslavi. Dále tu pracoval jistý Buresch z Vratislavi, dva Prušáci a dalších asi 70 kolegů.¹¹⁷

Daniel si tady brzy zvykl, možná i z toho důvodu, že se stal ředitelovým oblíbencem. Výdělků tu sice nebyly nijak velké, ale na slušné živobytí to stačilo, hlavně však tu bylo zmiňované moře, které ho nepřestávalo fascinovat. Ráno si rád přivstal a šel sledovat pravidelné velkolepé divadlo v přístavu. Začalo třemi výstřely z děl, jež znamenaly povolení vjezdu do přístavu pro všechny lodi kotvící na rejdě. Pak se ty ohromné kolosy

¹¹⁵ Tamtéž, s. 44.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 46.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 47.

daly do pohybu a seřadily se jedna vedle druhé, aby v majestátním průvodu vjely dovnitř. Večer se pak někdy zašel s kolegy dívat na vylod'ování lidí a zboží. Lodi Sluníčka zajímaly, a proto si v Lloydově tiskárně, kde je tiskli, vyprosil tabulku se znameními rakouských i cizích lodí. Tím jeho pozorování nabyla na ještě větší zajímavosti.

Potom však došlo k události, která terstskou idylu poněkud narušila. Jednou na Sluníčka vyšla řada, a tak musel čekat se sázením na poslední polední telegramy. Byl to obtížný úkol, protože nikdy se dopředu nevědělo, zda něco ještě bude doručeno nebo ne. Po chvíli se shodl s jedním kolegou, že už asi nic nepříjde, a tak začali lámat text. Vtom ale přiběhl redakční poslíček s nějakým rukopisem a oznámil, že přinese ještě další. Byla to kritická chvíle, protože už když se s kolegou pouštěli do práce, bylo jasné, že nemohou stihnout termín. Pak přišel do tiskárny redaktor Löwenthal, polský Žid, a dost zuřivě dával najevo svoji nespokojenost. Zpoždění se začalo vyšetřovat a Löwenthal se zeptal, kdy přišel poslední telegram. Sluníčko to řekl podle pravdy, Löwenthal se na něj ale rozkřiknul, že je to lež, a tak se Sluníčko neovládl a redaktorovi vrazil políček, až spadl na zem. Jak byl v ráži, ještě redaktorovi uštědřil několik kopanců.¹¹⁸ Tato událost samozřejmě vzbudila rozruch, a přestože kolegové Sluníčkově blahopřáli k jeho odvaze, bylo jisté, že Löwenthal si bude stěžovat u ředitele. Ten sice Sluníčka omlouval jeho horkokrevností a mládím, ale Löwenthalovi vadilo i to, že mu nikdo z mnoha přítomných zaměstnanců nepomohl. Když pak řekl, že již nikdy do tiskárny nev kročí, což by s sebou neslo řadu nepříjemností, protože byl jejím akcionářem a jako redaktor Triester Zeitung váženým člověkem, bylo jasné, že věc bude mít dohru. Ředitel proto přemlouval Sluníčka, aby se omluvil, ten to ale odmítl a nabízel, že raději závod opustí.

Ředitel nechtěl Sluníčka ztratit, a proto situaci vyřešil tím, že ho přeložil do jiného oddělení, kde měl obstarat tisk nautiky¹¹⁹. To byla pro sazeče nepříjemná práce, jemu ale nevadila, protože se sazbou matematických znaků již měl zkušenosti. Přišel mezi vesměs starší kolegy, kteří ho přivítali přátelsky, ale moc toho nenamluvili. Několikrát však zažil, že když šli kolem, poplácali ho po zádech a řekli „bravo, sinor Šuníčky“ v narážce na aféru s Löwenthalem. Až nyní se dozvěděl, že Löwenthal byl postrachem veškerého personálu Lloydovy tiskárny a zejména sazečů Triester Zeitung. Daniel nebyl první, na koho se osopil, a některé jeho předchůdce dokonce zmlátil holí. I sám ředitel před ním jednou

¹¹⁸ Tamtéž, s. 50.

¹¹⁹ Nauka o správné navigaci lodí.

musel utéct a schovat se na záchodě. K radosti všech Löwenthal po čase přesídlil do Vídně, kde se stal redaktorem Wiener Zeitung.¹²⁰

Kolegové Sluníčka od této chvíle s sebou brali na nedělní vycházky po různých zábavách. Hráli tu také oblíbenou hru bolero. K ní bylo zapotřebí několik kamenů nebo dřev, které se postavily do řady. Pak jeden hráč po druhém z určité vzdálenosti vrhal menším kamenem nebo dřevem a snažil se zasáhnout svůj kámen nebo dřevo. Kdo se netrefil do svého kamene, musel platit stanovený trest, peníze nebo nákup vína.

V červenci a v srpnu byla v Terstu nesnesitelná horka, až 36 stupňů Reaumira, vznikaly požáry, asfaltované ulice propalovaly obuv, která se pak lámala, a tak kdo nemusel, přes poledne vůbec nevycházel. Sluníčkoví nepřáli ani zdraví, dostal zácpu, proti čemuž kolegové znali celou řadu prostředků, díky nimž pak ani nevyhlézel ze záchodu. Byl tak zesláblý, že musel několik dní proležet v posteli, a i když se vrátil do práce, býval nedůtklivý, nepomáhaly procházky ani koupání, zato čím dál tím více vzpomínal na Lublaň. Napsal řediteli tiskárny, zda platí jeho slovo, že se může kdykoliv vrátit, a po kladné odpovědi se 11. září 1853 dostavníkem vydal na cestu.¹²¹

Potřetí se tedy dostal do tohoto města, na něž i po 40 a více letech rád vzpomínal. *Tak dokonale spokojen jako zde již nikde jinde jsem nebyl: konkurence se [sic] žádné strany mne nevyrušovala, ani závist, ani nevraživost jsem tu nepoznal.*¹²²

V tiskárně ho přijali jako starého známého. I když dobře věděli o jeho aféře s Löwenthalem a měli z ní velkou radost, ředitel ani faktor se o ní vůbec nezmínili. Kolega z práce mu pomohl sehnat byt v jednom z nejvýstavnějších domů na náměstí, který patřil doktoru Bleiweisovi, slovinskému vědci.¹²³ Danielův spolubydlící byl ve stejném věku jako on a byl také evangelík. Pocházel z Vratislavi a byl to zručný tesař, truhlář a kolář. V Lublani pracoval na nádraží jako kolář a měl za to velmi slušný výdělek, ráno ovšem z domu odcházel již před pátou hodinou a vracel se až po šesté večer.

Spolu s jeho kolegy pak začal Sluníčko navštěvovat nový evangelický kostel. Pastor i varhaník byli cizinci, a proto zde zavedli desavský kancionál, u kterého ale nikdo neznal text ani melodii. Protože ale Sluníčko chtěl zpívat, stoupl si s pastorovým svolením k varhaníkovi a četl z jeho not. Brzy se společně s přáteli domluvili, že s neznalostí kancionálu, kterou sdíleli všichni zdejší věřící, bude potřeba něco udělat. Začali se tedy

¹²⁰ Tamtéž, s. 51.

¹²¹ Tamtéž, s. 53.

¹²² Tamtéž, s. 54.

¹²³ Tamtéž.

o sobotních večerech scházet v bytě varhaníka a u klavíru cvičili zpěv. Varhaník hrával sám nebo čtyřručně se svou dcerou nebo manželkou a jeho dcera někdy i zpívala. Při zkouškách bylo vždy připraveno nějaké pohoštění, které bylo volně k obslužení, a přestože zpívající byli většinou řemeslníci, tesařští tovaryši, truhláři, koželuzi, barvíři a krejčí, nikdo nepřekračoval meze slušnosti, aby se sem chodil jenom najíst. Varhaník byl s jejich výkony spokojený, a tak začali brzy nacvičovat písně čtyřhlasé. V kostele pak vždy předzpívali, a pak se k nim přidal zbytek věřících.

V církvi byli většinou Němci z různých částí Německa, z nichž každý byl na svou vlast hrdý, ale nevyvyšoval se. S těmito projevy bylo možné setkat se jen u Prušáků, kteří také byli trvale neoblíbeni. Evangelíci mluvili o kostele s velkým nadšením, a tak se tu začali objevovat i katolíci. Byli zvědaví na kázání pastora i na dosud nevídaný zpěv. Ten je zaujal a brzy se začali přidávat do pěveckého kroužku, kam byli bez obtíží přijati.

Objevil se v něm i jistý koželužský tovaryš Hugo Schmitz, pocházející z Kolína nad Rýnem.¹²⁴ Přihlásil se do tenoru, ale jeho hlasový rozsah byl mnohem větší, takže mohl vypomáhat vždy, když někde nějaký hlas chyběl v druhém tenoru nebo v prvním a druhém basu. Jednou po zkoušce, když odcházel se Sluníčkem, navrhnul, zda by nebylo možné místo zpěvu pouze církevních písní nacvičovat i písně světské. Sluníčko s tím rád souhlasil, jediný problém ale viděl v tom, že nebyly k dispozici žádné texty. Schmitz s sebou však měl sborník, obsahující asi 300 sborů, a tak se domluvili, že zatím pro ostatní zpěváky opíše Lorelei.

Všichni členové to přivítali, Schmitz byl jmenován dirigentem a vyprosil si u svého mistra, že se mohli jednou týdně scházet na zkoušky v sušárně. Věhlas této skupiny stoupal, a postupně se přidávali další a další členové.

Na počátku zimy, který je tu vždy provázen neustávajícími mlhami, se Sluníčko přestěhoval k příteli Wolfovi. Ten po svém strýci zdědil místo klíčníka v místním paláci knížete Auersperga, v němž nikdo z panstva ani z úředníků nebydlel. Wolfův byt byl veliký a měl ještě přístěnek. Jeho velikou výhodou bylo, že se tu neplatilo za topení, protože to se hradilo z panského. Měli tu obrovská kachlová kamna, která se vytápěla zvenčí, a to výhradně rašelinou, jíž tu byl nadbytek.¹²⁵

V létě roku 1854 měl lublaňský filharmonický spolek zpívat na počest komtese Hohenwartové. První dva sbory byly výborné, když ale došlo na německou národní píseň Annchen von Tharau, tenoři se ztratili, kdežto basy zpívaly správně, a tak z toho vznikl

¹²⁴ Tamtéž, s. 55.

¹²⁵ Tamtéž, s. 57.

velký zmatek, a druhá sloka se proto radši nezpívala. Jelikož byli přítomni členové Schmitzova pěveckého spolku, napadlo dirigenta, aby komtese tuto píseň, na niž se prý velmi těšila, zazpívali sami.¹²⁶ Výsledný efekt byl zdařilý a vystoupení mělo úspěch. Dozvědělo se o nich celé město, takže i kapelník zdejšího divadla, Čech Mašek, který byl zároveň dirigentem filharmonického spolku, Sluníčka vyhledal a vysvětloval, že na trapné situaci nenesl žádnou vinu. Neuplynulo dlouho, a Mašek přemluvil řadu členů zpěváckého spolku, aby mu vypomáhali v divadelním sboru.

Existenci spolku to ale neohrozilo. Jeho členové se scházeli dál, dělali vycházky do okolí města, kde pak zpívali. Všude je rádi přijímali a mnohdy je i z Lublaně doprovázel dav lidí, aby si je mohl poslechnout, protože tehdy nebyly pěvecké spolky ještě obvyklé.

Sluníčkův pobyt v tomto městě se však chýlil ke konci. Jeho sestra Anna, provdaná za čalouníka Josefa Kustřického, ho v každém dopise prosila, aby se už vrátil. Bratr Karel totiž zemřel, bratr Josef byl kvůli svému povolání většinou mimo Prahu a nejmladší Emanuel byl na vojně v německé pevnosti Raštatě. Švagr Kustřický sliboval, že se pokusí Danielovi v Praze sehnat zaměstnání. Někteří členové pěveckého spolku, včetně Schmitze, se chystali k odvodu, a tak spolek čekal nejspíš konec. Daniel Sluníčko se proto rozhodl pro návrat domů.

29. dubna 1856 odešel z Lublaně spolu s jedním ze svých českých přátel. Šli přes Korutany, Tyrolsko, Solnohrad do Horních Rakous, a teprve v Linci se obrátili do Čech. Hodně si zašli, ale bylo to proto, že chtěli tyto země poznat, věděli, že takovou příležitost již mít nebudou. *A dobře jsme udělali. Po příchodu do Prahy nazvali jsme tuto cestu „cestou triumfální“, jak dobře se nám vedlo.*¹²⁷

Po návratu do Prahy se u Sluníčka objevily tak silné projevy dny, že se sám nazýval mrzákem bez vyhlídky do budoucnosti.¹²⁸ Pro nedostatek jiné práce převzal nitřařský obchod na Malé Straně, který však mnoho nevynášel. Proto po několika měsících přijal místo v Bellmannově tiskárně. Zde si ale stěžoval na velmi nízký plat, a tak dostal již v listopadu 1856 výpověď. Pak na krátký čas nastoupil do Jeřábkovy firmy v Krásné Lípě,¹²⁹ ale už od následujícího roku 1857 se nadobro usadil v Praze. Nejdříve nastoupil v Rennově tiskárně, kde zůstal až do roku 1862. Poté se stal jen na několik měsíců sazečem v Umělecko-typografickém závodě Karla Bellmanna a odtud odešel na své nejdelší

¹²⁶ Tamtéž, s. 58.

¹²⁷ Tamtéž, s. 59.

¹²⁸ LA PNP, fond Karel Sudimír Šnajdr. Rukopisy cizí: Schneiderová Marie: K padesátému výročí úmrtí Daniela Sluníčka, s. 3

¹²⁹ Dnešní Česká Lípa.

působíště, do nově vznikajícího závodu Dra Julia Grégra a Františka Šimáčka. Jejich zaměstnancem zůstal po dobu 35 let.

3. Spolková činnost

3.1. Typografia

V Praze Sluníčko shledal, že poměry v tiskárnách jsou dost neutěšené. Např. v knihtiskárně A. Renna, sídlící na Příkopech, byli podle Sluníčkových vzpomínek dobří pracovníci, ale nepanovala mezi nimi žádná pospolitost nebo kolegiálnost. Hlásili se k sobě jen ti, co se znali ze školy, ostatní se stýkali jen kvůli práci, ale ani tak nebyla jejich komunikace příliš přátelská. *Ze všeho koukala nedůvěra jednoho ke druhému, strach o ten boží chlebiček, sobeckost.*¹³⁰ A podobná situace panovala i v ostatních podnicích.

Pouze poměry v tehdy největší Haaseho knihtiskárně byly jiné. Zde podle Sluníčka panovala jakási „kaprálská“ chladná disciplína, ne kolegiálnost, ale aspoň svornost. Typografové tento podnik nazývali „domem“ a snažili se zde získat zaměstnání, což bylo ale velmi obtížné.¹³¹ Svou zásluhu na této oblibě měl patrně i fakt, že jedině v této knihtiskárně existovala domácí pokladna pro sociální výpomoc v případě nemoci, i když záleželo na vůli majitele, komu budou peníze poskytnuty. Po roce 1848 se k pokladně snažili přistoupit i zaměstnanci jiných tiskáren, s čímž však nesouhlasili nejen tehdejší přispívatelé z řad zaměstnanců této tiskárny, ale ani ředitel Haase. Mnozí se domnívali, že by se jim to nevyplatilo, protože by platili jen pro druhé.¹³²

Mezi zaměstnanci haaseovské tiskárny a ostatními typografy panovala určitá nevraživost, která pramenila právě z toho, že jinde pracující typografové Haaseho zaměstnancům jejich místa záviděli. Při každém nahodilém setkání těchto dvou zneprátených táborů pak docházelo k třenicím, někdy dokonce i k potyčkám, což samozřejmě příliš nesloužilo dobré reputaci typografů. *Na takový život nedovedl jsem si zvyknouti, vida v tom i samovolné, bláhové strpčování [sic] si života a okrádání se o těch málo požitků, jež dělníku ještě jsou popřány.*¹³³

Po roce 1848 snahy o zřízení společné podpůrné pokladny na několik let utichly, až na počátku 60. let se situace začala lepšit. Tehdy se sešlo několik pražských typografů, aby projednali žádost grémiu¹³⁴ o zvýšení platů za typografické práce. V Praze tehdy totiž

¹³⁰ SLUNÍČKO, D. *Paměti Zpěváckého spolku pražských typografů*. Praha: vlastním nákladem, 1899, s. 7.

¹³¹ Tamtéž, s. 8

¹³² KRUNERT, K. *Typografická organizace v Čechách*. Praha: Typografia, 1910, s. 10.

¹³³ SLUNÍČKO, D. *Paměti Zpěváckého spolku pražských typografů*, s. 8.

¹³⁴ Správní vedení společenství osob určitého zaměření, některých institucí, firem, podniků či společností. V tomto případě sdružení majitelů tiskáren, kteří se střídali ve funkci přednosty.

nebyly jednotné ceny za práci, výši platů určoval zaměstnavatel, pracovní doba trvala 12–14 hodin, když bylo potřeba, tak i více. Původně se typografové scházeli po hospodách, ale později si za místo dalších schůzí zvolili byt jednoho z nich, tehdejšího faktora Freundovské knihtiskárny Františka Loha. Docházeli sem Daniel Sluníčko, Václav Kotrba¹³⁵, Vojtěch Kubelka¹³⁶, Alois Mareš, Jan Bavorský¹³⁷, Václav Mattas a jiní, vesměs však sazeči, protože tiskařů bylo obecně méně a i z toho mála bylo pro věc nadšených jen několik jedinců. Se strojmistry se prý nedalo počítat vůbec, protože ti si v tiskárnách od sazečů i tiskařů drželi odstup¹³⁸. Výsledkem schůzek byla žádost ke grémium o zvýšení cen sazečských a tiskařských prací. Čtvrtý odstavec žádosti zformuloval Daniel Sluníčko a požadovalo se v něm zřízení všeobecné pokladny *ku podpoře v nemoci*.

Protože grémium s odpovědí nespěchalo, byli k němu vysláni tři z typografů, aby se zeptali na osud žádosti. Dozvěděli se, že majitelé knihtiskáren žádnou společnou pokladnu zřizovat nebudou, že každý podnik má mít svou vlastní, ale že nebude nikomu vadit, pokud se několik menších knihtiskáren spojí a společnou pokladnu si zřídí. A právě tato poslední věta vedla k tomu, že se D. Sluníčko a F. Loh takřka denně scházeli ve Sluníčkově bytě a pracovali na návrhu stanov podpůrného spolku. Sestavili dopis, který následně rozeslali do pražských tiskáren k posouzení.¹³⁹

Jako největší překážka se jevily finance, které by se staly základem společné pokladny. Proto přišel jeden z typografů s návrhem, aby se uspořádal ples, jehož výtěžek by tomuto záměru posloužil. Lístky vytiskla Bellmannova knihtiskárna a pozvání dostali lidé z různých vrstev, pokud byli aspoň nějak spjatí s tiskárnami. Ples se konal 19. února 1862 a jeho čistý výtěžek ve prospěch vznikajícího spolku, jenž obdržel jméno Typografia, činil 600 zl.¹⁴⁰

Stanovy k podpůrnému spolku Typografia byly psány německy a následně přeloženy do češtiny. Oboujazyčně je pak zdarma vytiskl opět K. Bellmann. Obsahovaly ustanovení

¹³⁵ Václav Kotrba (1834–1892), syn obuvníka, sazečství se vyučil v haaseovské knihtiskárně, potom pracoval v Arcibiskupské knihtiskárně, u Bellmanna, Skrejšovského. Stal se faktorem tiskárny Militký a Novák. Byl prvním předsedou Spolku faktorů.

¹³⁶ Vojtěch Kubelka (1822–1867), jeho otec byl faktorem Arcibiskupské tiskárny. Vojtěch vystudoval novoměstské gymnázium, vyučil se sazečství v Medauově tiskárně. Působil v haaseovské tiskárně, později i v Místodržitelské tiskárně, kde se po nějaké době stal také faktorem. Za prusko-rakouské války byl redaktorem časopisu Pražský deník.

¹³⁷ Jan Bavorský (1841–1891), pomáhal zakládat řadu dělnických spolků, činný byl i v Oulu, redaktor Velešlavína, sazeč v tiskárně E. Grégra a J. S. Skrejšovského, od roku 1875 faktorem Haaseovy tiskárny.

¹³⁸ Všeodborový archiv ČMKOS, Praha, Polygrafické spolky, T 25/78.

¹³⁹ VONDRUŠKA, J. E. *Stručný přehled činnosti Ústředního spolku Typografická beseda v Praze od r. 1862 do r. 1887*. Praha: Typografická beseda, 1887, s. 9.

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 10.

zejména sociálního charakteru, např. o podpoře nemocných členů, o příspěvku pozůstalým na pohřeb v případě úmrtí členů apod. Ke spolku mohl přistoupit každý zaměstnanec pražských knihtiskáren, který netrpěl nějakou dlouhodobou nemocí, která by příliš zatížila pokladnu, nebo proti jehož přijetí by měl výbor spolku nějaké objektivní námitky. Příspěvek mohli dostávat také členové, kteří z Prahy odešli pracovat do jiného města, ovšem teprve po době pěti let účastenství ve spolku. Pokud by však někdo odešel mimo Čechy, jeho členství ve spolku by zaniklo. Ti, kteří by do Typografie vstoupili při jejím založení, měli zaplatit jako vstupné jeden zlatý, pozdější vstup stál už dva zlaté. Krom toho museli členové platit příspěvek 10 krejcarů týdně. Členství zanikalo, pokud typograf čtyřikrát po sobě nezaplatil a nereagoval ani na výzvy. Nemocní členové dostávali, když se výbor přesvědčil o jejich chorobě, po dobu 13 týdnů každotýdenní příspěvek 5 zlatých. Pokud se do této doby nemocný neuzdravil, dostával po dobu dalších nejvýše 13 týdnů poloviční částku. V případě úmrtí činil příspěvek na pohřeb 25 zlatých. Pokud se prokázalo, že nemoc byla předstíraná, musel takový člen veškerou vyplacenou podporu vrátit a jednou provždy byl ze spolku vyloučen.

V čele spolku stál protektor, volený výborem z majitelů knihtiskáren na dobu tří let. Chod spolku zabezpečoval výbor volený nadpoloviční většinou všech členů, a to ve složení jednatel, pokladník, kontrolor a sběratelé. Jednou ročně se měly konat valné schůze, jež řešily především finanční záležitosti, dále počty členů a jejich případné návrhy. Výbor spolku se měl scházet čtyřikrát ročně, podle potřeby i častěji, a opět se zde řešily především záležitosti peněz. Návrh stanov, zaslaný ke schválení na místodržitelství, podepsali Vojtěch Kubelka, František Loh a Daniel Sluníčko. S příslibem schválení byl 24. března 1862 za jednatele nového spolku 15 hlasy zvolen Vojtěch Kubelka, za pokladníka 17 hlasy František Loh a za kontrolora 11 hlasy Daniel Sluníčko. Dále bylo stanoveno, aby v jednotlivých knihtiskárnách vznikl na každých deset členů jeden výbor, který měl vybírat finanční příspěvky. Přestože spolek fungoval už od března, oficiálně byly stanovy místodržitelstvím schváleny až 29. října 1862.¹⁴¹

V počátcích spolku byla samozřejmě nemalá část těch, kteří celému podniku nevěřili, hlavně proto, že v jeho čele stáli poměrně mladí a nijak zvlášť významní lidé.¹⁴² Za krátký čas se dokonce ozvaly hlasy, které nesouhlasily se jmenováním Daniela Sluníčka kontrolorem a žádaly jeho odvolání, protože tento úřad údajně není schopen vykonávat. Prý nepožívá důvěry svých kolegů a nemá zásluhy na vzniku pokladny. Proti tomu se

¹⁴¹ Všeodborový archiv ČMKOS Praha, Polygrafické spolky, T3/1.

¹⁴² Všeodborový archiv ČMKOS Praha, Polygrafické spolky, T 25/78.

ohradili mnozí Sluníčkoví kolegové a 17 z nich vydalo prohlášení, v němž tato nařčení vyvracejí a tvrdí, že jde pouze o osobní zášť z předpojatosti.¹⁴³ Oni že ho jako kolegu uznávají, důvěřují mu a váží si ho. *Jest nám zapotřebí pouze svornosti v našem snažení; neboť dosti bojů a namáhání to stálo, nežli přivedli to tak daleko. Jestli' ještě četná řada oněch, kteří našim snahám se posmívají. Pakli ale nebudeme sjednoceni a mezi sebou budeme se neustále svářiti, pak skutečně jesti naše věc ztracena a co nejdříve naší vinou se opět rozpadne.*¹⁴⁴ Aby předešel dalšímu případnému zpochybňování své důvěryhodnosti, nechal si D. Sluníčko v březnu 1863 od magistrátu vystavit potvrzení o bezúhonnosti.¹⁴⁵

Celou nepříjemnou situaci ohledně nevhodnosti jmenování D. Sluníčka kontrolorem spustil patrně Josef Mikuláš¹⁴⁶, kterého Sluníčko ve svých pamětech označuje jako *bývalého přítelíčka*. Mikuláš odkazoval na Sluníčkovy neblahé zkušenosti z vandru: *s tvrzením, že co bývalý kriminálník nesmím zaujati místa mezi lidmi počestnými, tím méně státi se důvěrníkem a zástupcem korporace nad jiné vynikající.*¹⁴⁷ Mikuláš, zastávající v té době místo subfaktora v Seifriedově tiskárně, chtěl dokonce pro zdejší zaměstnance zřídit domácí pokladnu, aby oslabil postavení Typografie. Někteří jeho kolegové však tento záměr překazili.¹⁴⁸

Zakladatelé Typografie se ovšem nemuseli vypořádávat jen s pochybnostmi ostatních typografů, ale i s nelibostí svých zaměstnavatelů. Kotrba a Mareš dokonce dostali výpověď od Haaseho jakožto rebelanti a agitátoři, Marešovi navíc přitížilo i to, že jednou přišel do závodu oblečen v sokolském kroji. Na popularitě u zaměstnavatelů okruhu zakladatelů Typografie nepřidala ani následující událost.

Tehdy bylo zvykem, že dvakrát do roka se slavil tzv. Messmontag, kdy byla v kostele u Milosrdných sloužena mše za živé i mrtvé typografy. Sluníčko nechal v roce 1861 k této příležitosti vysázet jednu známou mešní píseň, kterou pak se svými přáteli Lohem a Malým podepsali se vzkazem, aby se dostavili všichni pražští typografové. Neobvyklé bylo zejména to, že ač se dosud vždy zpívalo německy, Sluníčko nechal píseň vysázet v češtině. Na mši, při níž měla být demonstrována typografická jednota, se dostavilo

¹⁴³ Všeodborový archiv ČMOKS Praha, Polygrafické spolky, T 14/5.

¹⁴⁴ VONDRUŠKA, J. E. *Stručný přehled činnosti Ústředního spolku Typografická beseda v Praze od r. 1862 do r. 1887*, s. 14.

¹⁴⁵ LA PNP, fond Karel Sudimír Šnajdr. Doklady vlastní, rodinné: Sluníčko Daniel: Osvědčení magistrátu královského hlavního města Prahy o bezúhonnosti z roku 1863.

¹⁴⁶ Josef Mikuláš zastával tehdy funkci subfaktora Seifriedovy knihtiskárny (dříve Kateřiny Jeřábkové) a krátce na to se stal faktorem v tiskárně I. L. Kobera.

¹⁴⁷ LA PNP, fond Karel Sudimír Šnajdr. Rukopisy cizí: Daniel Sluníčko: Pokus vlastního životopisu, s. 38.

¹⁴⁸ Všeodborový archiv ČMKOS Praha, Polygrafické spolky, T 25/78.

opravdu ohromné množství lidí. Zúčastnili se tehdy katolíci, protestanti i židé. Malý však svou účast na mši také zaplatil propuštěním od Haaseho.

Pochopení pro typografické aktivity měl hlavně závod K. Bellmanna, kde se postupem času sešla celá řada jinde propuštěných kolegů, mezi jinými Kotrba, Mareš a Tombo. Nakonec tu byl jistý čas zaměstnán i Sluníčko. Ten však předtím působil u Renna, který proti jeho aktivitám také nic nenamítal, k Bellmannovi Sluníčko přešel jen kvůli vyššímu platu. Zásahu na přijímání takových zaměstnanců měl Bellmannův faktor Václav Forman, jemuž všichni familiérně přezdívali Formánek a který se snažil zdárně se rozvíjející spolkový život podporovat.¹⁴⁹

Na 30. březen 1862 bylo stanoveno zaplacení prvního poplatku. K tomuto datu se přihlásilo 217 přispěvatelů, mezi nimiž nechyběl ani Daniel Sluníčko.

V roce 1863 vyvstala potřeba rozšířit finanční podporu i pro jiné než pouze nemocné členy. Uvažovalo se o zřízení pokladny pro staré a práce neschopné kolegy a pro vdovy po zemřelých pracovnících v oboru tiskařství. Prozatím se upřednostňovalo spíše zřízení pokladny vdovské, k čemuž po tiskárnách koloval návrh Daniela Sluníčka:¹⁵⁰

Všem ctěným pánům kolegům pražským srdečný pozdrav!

Nedlouho tomu, že spolek náš Typografie svou první slavil výroční památku, a zajisté se zaradoval každý upřímný [sic] a ovědomělý našinec, slyše a přesvědče se o dobrém působení, o radostném rozkvětu jeho. – Sotva tomu tedy rok, a již pustilo símě dobré pevné kořeny v půdu předtím po dlouhý čas ladem ležící vzájemnosti kolegiální, již se nový spolek takorba v nás vžil, skoro ve všechny typografy pražské.

Nesmíme se ale tajiti, jakoby podporováním onemocnělých spoluúidův dle naší možnosti již veškerým potřebám i povinnostem jedněch k druhým úplně bylo vyhověno. Naše Typografie jest ovšem dobrý a chvalný začátek, nikoliv ale vše, co pravá vzájemnost od nás vyžaduje. Dvě věci čeká ještě na nás a bude se nám vši silou o ně zasazovati, máli [sic] rozestavená budova naší probudilosti dokonána býti, aby hlásala v pozdních snad ještě časech sjednocenost a bratrskou vzájemnost pražských typografů v druhé polovici devatenáctého století.

Myslím tím zařízení podporovací [sic] kasy pro k práci své neschopné našince a pak pro vdovy po zemřelých soudruzích našich.

¹⁴⁹ Všeodborový archiv ČMOKS Praha, Polygrafické spolky, T 25/78.

¹⁵⁰ VONDRUŠKA, J. E. *Stručný přehled činnosti Ústředního spolku Typografická beseda v Praze od r. 1862 do r. 1887*, s. 21.

Co se prvéjšího týče, jest skutečně želeť, když dlouhou nemocí neb stářím našinec k práci neschopným se stane, když po vyměřeném čase postrádá i jediné snad pomoci, kterou Typografie naše dosavadní jemu byla poskytovala. Neb málo takových mezi námi, již by pak bez všelikého sebezapření jistého útulku našli. Avšak i žalostných pádů podobných není – bohu díky – tolik, jako jest těch, že když ženatý našinec zemřel, jeho rodina, mnohdy dosti četná, upadá do politování hodného stavu. Kdo neviděl ještě lomení rukou vdovy, kdo neslyšel pláč žalostný nevinných opuštěných sirotek u hrobu manžela a otce, kterým jim byl odňat navždy ten, jenž za živobytí svého sotva tolik vydělal, aby je uživil, nesměje pomysli na stav po osiření jejich?

Myslím, že zařízení podporovací kasy pro vdovy po zemřelých našincích je prozatím nutnější než zařízení kasy ku podpoře věkem sešlých aneb k práci vůbec již neschopných kolegův, a naskytne-li se příležitost, bude-li totiž myšlenka tato dostatečně podporována, doufám nutnost tuto větší i dokázati. Nechtějš mne však nikdo odsuzovati, jako bych nutnost zařízení kasy druhé neuznával, neb mohu vyznati, že provedení i této úlohy zajisté k největší mé radosti bych počítal.

Velice bych želel, kdyby osobní pletichy vmísily se u věc dle smýšlení mého posvátnou – ji k zhoubě; než důvěřuji v osvědčenou důmyslnost a spravedlnost větší polovice mých kolegův, kterým ji vřele doporučuji, by se co možná brzy ji [sic] chopili, ji provedli; nebo není i mezi nejmladšími nikdo, aby praktičnost upírati ji [sic] mohl – kdo dosud ženat není, sotva po deseti letech svoboden bude!

Abych však i já dle sil mých přispěl s čeho jsem, chci zde v stručnosti položit to, co po delším rozjímání o věci bych uznával za základ k pojednání o stanovech příští vdovské kasy, aniž bych nezvratnost toho tvrditi chtěl.

Kdo v roce po stvrzení stanov aneb po svém propuštění z učení přistoupí, necht [sic] položí pět zlatých co zápisné, – kdo později přistoupí, necht [sic] platí dvakrát tolik zápisného.

Týdní vklady nech ať obnáší rovněž jako příspěvky k Typografii deset krejcarů.

Vdovy údův kteří před uplynutím pěti let po přihlášení svém ke kase zemřeli, dostanou za každý uplynulý rok údství mužova po pěti zlatých co příspěvek pohřební. Po uplynutí pěti let obdržela by vdova jeden zlatý týdní podpory, po desíti letech dva, po patnácti letech tři, po dvacíti čtyry [sic] zlaté týdně atd. Avšak tu, kde je nárok na týdní podporu, nedává se zvláštního příspěvku na pohřeb. Jakmile vdova nanovo se vdá, ztratí nárok na všelikou podporu z kasy vdovské.

Prál bych, aby myšlenka tato dobře se probrala a ostře se o ní posuzovalo, vědouc, že jen tak lze věci posloužiti, o kterou zde běží. Avšak musím na konec se upřímně vyznati, že mi nelze jinak než mysliti si kasu pro vdovy jen co odvětví naší všeobecné Typografie. Dosud všechny skoro žijeme, již jsme tuto poslední uvedli v život, a jak jsem již svrchu napověděl: kdo ženat není, beztoho se časem ožení také; možná že se pak ještě jednoho odvětví domůžeme – kasy ku podporování k práci neschopných, – a jak krásné, jak velkolepé by pak to bylo, míti v Praze skutečně jednu jedinou všeobecnou pokladnu, která by se rovnati mohla ústavům prvních hlavních měst Německa.

Myslím – najdeli [sic] myšlenka tato své protivníky, i obhajce své najde, a protož prosím, aby páni kolegové po zralém uvážení svá jmena [sic] na přiložených arších laskavě napsali tam, kde se jim nejprospěšněji uzná.

Všem poctivcům jakož i věci samé volám ze srdce: Na zdar!

V Praze dne 28. června 1863

Daniel Sluníčko

K výzvě byly přiloženy tři archy k podpisům členů, každý na podporu jiného záměru. Na první se podepisovali ti, kteří chtěli vdovskou pokladnu ve spojení s Typografií. Na druhý se měli podepsat ti, kdo chtěli zřízení vdovské pokladny, ale ne ve spojení s Typografií, a na třetí ti, kteří upřednostňovali zřízení pokladny k podpoře praceneschopných. Nejvíce jmen se objevilo na prvním archu.

Přestože tedy mezi pražskými typografy panovala jistá představa o solidaritě, zmíněný arch se ze své cesty po tiskárnách vrátil kromě podpisů obohacen také řadou poznámek, mezi nimiž nechyběla hanlivá slova na Sluníčka. Nejmenovaný kolega z Národní knihtiskárny ho jízlivě nazýval otcem Typografie a tvrdil, že by bylo lépe, kdyby udělal návrh o svém odstoupení z funkce kontrolora. Na druhou stranu se zde objevily i vzkazy na Sluníčkovu podporu.¹⁵¹

To, že tehdejší dělníci nesdíleli Sluníčkovu nadšení pro rozšiřování sociální podpory, je pochopitelné. František Loh vzpomínal, že v době, kdy se o rozšíření uvažovalo, se mu jeden kolega zmínil, že nechápe, co to ten Sluníčko zase má, zřizovat pokladnu pro invalidy, když člověk stěží zaplatí poplatek pro nemocné. Podle něj by bylo lepší, kdyby každý konkrétnímu invalidovi dal týdně krejcar a tím se celá věc odbyla.¹⁵²

V roce 1864 se konala valná hromada, na níž bylo nakonec rozhodnuto, že vznikne pokladna jak pro vdovy, tak pro invalidy, přičemž platit příspěvky do nich začali členové

¹⁵¹ Všeodborový archiv ČMKOS Praha, Polygrafické spolky, T3/4.

¹⁵² Všeodborový archiv ČMKOS Praha, Polygrafické spolky, T 25/78.

až od 1. května 1865. Do té doby musely totiž být předělány stanovy, které by novou situaci reflektovaly. Krom toho došlo také ke zvýšení pohřebního z 25 zl. na 30 zl., proti čemuž Sluníčko protestoval, protože se domníval, že 25 zl. na vystrojení slušného pohřbu stačí a že pokud se zvýší tento příspěvek, dojde brzy i na další. A v tom případě měl obavy, že by spolková pokladna takové výdaje nebyla schopná hradit.¹⁵³

1. října 1863 vyšlo první číslo *Veleslavína*, nově vzniklého odborného časopisu pro potřeby tiskařů, jež se vlastním nákladem rozhodl vydávat Josef Mikuláš. Pro české tiskařské prostředí to představovalo velký zlom, protože to byl jediný takto zaměřený časopis v rakouské monarchii. Ve Vídni podobný časopis v minulosti zanikl pro nedostatek čtenářů. *Veleslavín* vzbudil velký zájem u pražské tiskařské veřejnosti, četli ho zaměstnanci snad všech tiskáren. Našel si však své čtenáře i mezi tiskaři v ostatních českých městech, v Táboře, Chrudimi, Čáslavi, Litomyšli, v knihtiskárně Václava Vetterleho v Písku či v knihtiskárně Ladislava Pospíšila v Hradci Králové. *Veleslavín* se však mohl pochlubit také zájmem z Vídně, kam byl zasílán do řady tiskáren, do C. k. státní knihtiskárny, Geroldovy, Gorischekovy, Engelovy nebo Dittmarschovy. Dostal se i mimo hranice monarchie, do moskevské Synodální knihtiskárny, lipského Brockhause, ale i do Londýna, do knihtiskárny, písmolijny a strojnické dílny J. Wood & R. M.¹⁵⁴ Časopis vycházel něco přes dva roky, než byl pozastaven z důvodu prusko-rakouské války, která citelně oslabila celý spolek. Vydávání bylo obnoveno až v roce 1872. Existence takového časopisu byla na tehdejší dobu opravdu velkou událostí, vždyť například v roce 1865 bylo na celém světě pouze 15 listů, které by se zabývaly typografií. Vycházely v Německu, Švýcarsku, Rakousku, Itálii, Francii, Anglii, Skotsku a Spojených státech.¹⁵⁵

V roce 1865 podalo 191 pražských typografů, mezi nimiž byl i Daniel Sluníčko, žádost grémiu, aby nebyli do knihtiskáren po tři roky přijímáni žádní noví učňové. Tehdy se totiž začala řešit otázka, jež pak typografy zaměstnávala po mnoho let, a to jak omezit počet tiskárenských učňů. Učňové totiž pracovali mnohem levněji, a zabírali tak místo svým již vyučeným kolegům. Těch tiskárny chrlily takové množství, že mnozí jen těžko hledali práci, protože podniky, v nichž se vyučili, zase nabíraly nové učně, a tak začínal koloběh nanovo.

Kromě toho si typografové v žádosti stěžovali také na klesající kvalitu výuky učňů i jejich následné práce a požadovali zřízení odborné školy, kde by učňové získávali také

¹⁵³ Druhá valná schůze spolku Typografie, *Veleslavín*, roč. 1, 1. 5. 1864, č. 15, s. 161.

¹⁵⁴ Seznam závodů, *Veleslavín*, roč. 1, 15. 9. 1864, č. 24, s. 299.

¹⁵⁵ Časopisy typografické, *Veleslavín*, roč. 2, 15. 9. 1865, č. 12 s. 3.

teoretické znalosti. Dále spolek požadoval, aby byly zrušeny domácí pokladny jednotlivých závodů a zaměstnanci se připojili k Typografii. A také, aby při sezení grémia mohli být dva nebo tři zástupci dělníků, kteří by přednesli své požadavky.¹⁵⁶

Členové grémia naprosté nepřijímání učňů odmítli, protože by to podle nich bylo přílišné omezování svobody tiskáren, ale i oni uznávali, že v typografických závodech je učňů přespříliš. Doporučovali proto, aby typografové, pokud se jim bude situace někde jevit opravdu přemrštěná, vyřídili celou věc přímo s majitelem dané tiskárny. Se zřízením typografické školy by podle grémia bylo dobré do budoucna počítat, naproti tomu splynutí domácích pokladen s Typografií bylo zamítnuto. Stálé účasti dělníků na schůzích grémia se také nedocílilo, zastoupení dělníků bylo povolené jen při schůzích, v nichž se bude jednat o poměrech mezi grémiem a zaměstnanci.¹⁵⁷

Postavení nadějně se rozvíjejícího spolku na čas utlumila již zmiňovaná prusko-rakouská válka, kdy přestala řada tiskáren zčásti nebo zcela pracovat. Když 8. července 1866 Prusové vstoupili do Prahy, byla již skoro polovina typografů, tj. asi 150, bez práce.¹⁵⁸ Ti, kteří nebydleli v Praze, rychle utekli pryč. Tehdy se totiž rozneslo, že Prusové budou shromažďovat mladé Čechy, aby pro ně dělali na opevňovacích pracích. Jan Bavorský tehdy dokonce shromáždil okteto ze Zpěváckého spolku, s nímž se rozhodl utéct na jih, kde se neválčilo, aby se tu živili zpěvem.¹⁵⁹

Část kolegů, aby se vůbec nějak uživila, přijala práci na stavbě silnice na Letné. Někteří členové spolku požadovali, aby se spolkové jmění rozdělilo mezi jednotlivé přispěvatele, ale tomu se nakonec podařilo zabránit.¹⁶⁰

Typografie sice nezaměstnaným vyplácela příspěvky, ale přispívajících členů stále ubývalo a mnozí z nich pro nejasnou budoucnost ze spolku vystoupili. Po odchodu vojsk se situace postupně lepšila a členové se opět vraceli, ale vše šlo jen velmi pomalu. Sluníčko na to později vzpomínal: *Po vojně s Prušákem dolehla na „vždy věrný český národ“ politická persekuce, že krutěji než kdykoli před tím každé volnější slovo, každý volnější projev se stihaly. Toho následek byl pak ovšem ten, že v tiskárnách čím dál tím více práce ubývalo, že výdělky byly praskrovné a mnoho našinců že se octlo na zahálce.*¹⁶¹

¹⁵⁶ Žádost Pražských typografů ku slavnému grémiu, *Veleslavín*, roč. 2, 15. 2. 1865, č. 10, s. 1.

¹⁵⁷ Pánům Typografům knihtiskáren Pražských!, *Veleslavín*, roč. 2, 15. 3. 1865, č. 12, s. 2.

¹⁵⁸ K statistice knihtiskáren pražských I, *Veleslavín*, roč. 2, 13. 9. 1873, č. 5, s. 3.

¹⁵⁹ SLUNÍČKO, D. *Paměti Zpěváckého spolku pražských typografů*, s. 18.

¹⁶⁰ VONDRUŠKA, J. E. *Stručný přehled činnosti Ústředního spolku Typografická beseda v Praze od r. 1862 do r. 1887*, s. 44.

¹⁶¹ SLUNÍČKO, D. *Paměti Zpěváckého spolku pražských typografů*, s. 19.

3.2. Typografická beseda

Roku 1865 se mezi typografy objevila myšlenka, zda by v Praze nemohl vzniknout také spolek pro vzdělávání. Někteří prosazovali, aby se tak stalo v rámci Typografie, nakonec však bylo rozhodnuto, že vznikne spolek nový s názvem Typografická beseda. Tento záměr částečně podpořilo zjištění, že ve Vídni vznikla organizace typografů „Spolek pokročivého vzdělání“. Veleslavín uveřejnil jeho stanovy, a tak i čeští typografové uznali užitečnost podobného zřízení. 30. října 1865 sdělilo policejní ředitelství, že místodržitelství spolek za určitých podmínek povoluje.¹⁶²

Ve stanovách spolku Typografické besedy je za cíl určena podpora všeobecného i odborného vzdělání, ale i pomoc v hmotných záležitostech. Jednotliví členové mají platit příspěvky, sloužící poté jako spolkové jmění, které se bude využívat k vyučování jazyků, pořádání přednášek o všeobecných i odborných tématech. Organizace se dále zavazovala opatrovat členům práci, pořádat společné zábavy, zřídit knihovnu a čítárnu a udělovat ocenění za výjimečnou práci.

Spolek se skládal ze zakládajících, činných a čestných členů. Za zakládajícího člena byl považován ten, kdo k základnímu fondu spolku složil nejméně 5 zlatých a každý rok pak platil nejméně 2 zlaté. Čestným členem se mohl stát kdokoli, kdo se nějakým způsobem zasloužil o zdar spolku. Stejně jako zakládající, ani čestní členové nemuseli být typografy. Oproti tomu činnými členy mohli být pouze muži zaměstnaní v Čechách v oboru typografickém, písmolijském nebo litografickém.

Všichni členové měli právo navštěvovat spolkové místnosti a využívat pomůcek, které spolek opatřil ke vzdělávání a zábavě, účastnit se všech schůzí a přednášek a být přítomni čtení jako posluchači nebo předčítající. Činní členové měli navíc právo volit a být voleni do výboru.

Ten celý spolek řídil a byl volený na valné hromadě, jež se konala jednou ročně, přičemž mohla být kdykoliv svolána mimořádná valná hromada, pokud si to vyžadovaly okolnosti. Krom toho byly ještě pořádány měsíční schůze, na nichž se řešily běžné administrativní záležitosti. Výbor byl volen pro období mezi jednotlivými valnými hromadami, tedy jednoho roku, a musel se svého úřadu ujmout maximálně osm dní po svém zvolení. Scházel se nejméně jednou za 14 dní na schůzích, které byly volně přístupné ostatním členům spolku. Činnost výboru spočívala v řízení vnitřních i vnějších záležitostí

¹⁶² VONDRUŠKA, J. E. *Stručný přehled činnosti Ústředního spolku Typografická beseda v Praze od r. 1862 do r. 1887*, s. 61.

spolku, obnášejících najímání spolkové místnosti, nákupu knih a časopisů a správě spolkového jmění. Výbor dále obstarával přednášky, vyučování a společné zábavy.

Spolek měl svého předsedu, který ho zastupoval navenek a v komunikaci se třetími osobami a úřady, vedle toho předsedal valným hromadám. Dalšími funkcionáři byli místopředseda, jednatel, jeho náhradník, pokladník, dva knihovníci a dva domácí správci.

Podle zvláštního ustanovení měl spolek své sídlo v Praze a jednacím řečí byla výlučně čeština. Za znak spolku byla určena do sebe vpletená písmena T a B, spolkové heslo znělo: Budiž světlo!¹⁶³

Nejprve se jednalo o zřízení knihovny, která vznikla z darů jednotlivých členů, přispěl však například i I. L. Kober nebo K. Bellmann. Později však knihy darovala i řada mimopražských tiskáren a přispěli také kolegové z Vídně nebo Záhřebu. Mezi dárci nemohl chybět ani D. Sluníčko. Knihy zahrnovaly mnoho literárních žánrů – romány, povídky, pověsti, arabesky, divadelní literaturu, poezii, církevní literaturu, slovníky, ale především vzdělávací a odborné spisy. Nejvíce se půjčovaly romány, novely, povídky a pověsti, velký zájem byl také o vzdělávací spisy. Knihy byly v češtině i němčině, ale české se více půjčovaly a kvantitativně převažovaly, třebaže existovaly i výjimky, např. na 106 česky psaných románů a novel připadalo 130 německých a rovněž časopisů bylo více v němčině než v češtině.

Do knihovny mohli chodit samozřejmě jen platící členové Typografické besedy, neplatiči, tj. ti, kdo po 6 týdnů nezaplatili příspěvky, sem přístup neměli. Knihy se půjčovaly vždy ve čtvrtek od půl osmé do půl deváté večer a v neděli od půl jedenácté do půl dvanácté dopoledne. V létě byla půjčovná doba jen ve čtvrtek. Mimo knihovnu se nesměly odnášet slovníky, staré tisky a díla, o nichž tak rozhodl výbor. Mimo prostory knihovny se pak půjčovala pouze jedna knížka na čtrnáct dní, výpůjčku bylo možné o dalších čtrnáct dní prodloužit, ale více už ne. Pokud někdo knihu nevrátil, pokuta za každý týden prodlevy činila 3 kr.¹⁶⁴

Knihovna se těšila poměrně velké oblibě, protože se tu setkávali kolegové z různých podniků. Předávali si zde své znalosti a sdělovali zkušenosti o poměrech v jednotlivých závodech. A tak právě zde se domlouvalo přijetí některých dalších členů do spolku a mnozí nezaměstnaní tu dokonce sehnali novou práci.¹⁶⁵

¹⁶³ Všeodborový archiv ČMKOS Praha, Polygrafické spolky, T 14/60.

¹⁶⁴ Knihovní řád, *Veleslavín*, roč. 16, 13. 9. 1878, č. 17, s. 139.

¹⁶⁵ BARTÁK, J.; KRAUS, V. *Typografové: 1468–1939*, s. 282.

D. Sluníčko se sice z osobních důvodů na vzniku tohoto spolku nepodílel, ale později se i zde stal významnou osobností. Již na druhé valné hromadě, 24. ledna 1867, byl zvolen za místopředsedu. Tehdy se předsedou stal Eduard Grégr, jednatelem F. Loh a jeho náhradníkem J. Bavorský. Podle Loha se však Grégr spolku příliš nevěnoval, a tak Sluníčko víceméně zastával jeho funkci.

Zajišťoval odborníky k přednáškám, podporoval debaty o nejrůznějších zájmech typografů, z nichž potom někdy vzešly žádosti o zvýšení platu. Zasazoval se také o nejrůznější zábavy a večírky. Na první měsíční schůzi ze dne 28. dubna 1867 podal D. Sluníčko návrh, aby se Typografická beseda podílela na sestavení české knihtiskařské a pokud možno i slévačské terminologie. Za tím účelem měl být podle jeho představ zřízen sedmičlenný výbor, který by na daném úkolu pracoval. Na každé měsíční schůzi se mělo přednést dvacet slov, pro něž by výbor vymýšlel české ekvivalenty. Tento návrh byl přijat a do výboru byl zvolen i Sluníčko.¹⁶⁶

Problém české tiskařské terminologie se nakonec táhl celou druhou polovinu 19. století. Tiskař Loh později vzpomínal, že lidé, kteří absolvovali školní docházku před rokem 1848, měli s češtinou obtíže. V sirotčinci, kde on vyrůstal, byly děti za používání češtiny napomínány, někdy prý dokonce dostaly metlou přes ruce nebo měly nařízen půst. On sám se češtinu učil číst právě až po roce 1848, ale sloh a pravopis se nenaučil nikdy.¹⁶⁷

Práce na českém názvosloví vázla, a tak Češi v tiskárnách používali nejednotné termíny, většinou počeštěné německé výrazy, např. *že N. má winklhák na 40 cicer a že mu sazba v něm vyšlísovaná nejde na šifly; na prkno pak také kolumny nemůže vyšísovat, poněvadž sazbu nemůže zlomit pro nedostatek durchšusů a že kolumšňůry nemá.*¹⁶⁸

Nebo také: *Když se vše rádně a po impresorsku udělá, ať pak se někdo podívá na ten šendruk, zvláště ale na ten vidrdruk. Kdo to neumí posoudit, není žádný kener.*¹⁶⁹

Nutno ovšem říci, že především starší typografové si v „ausdrukách“, jak se tento jejich styl řeči nazýval, libovali. A tak se stávalo, že pokud si někdo řekl o sázítka-háček, dočkal se odpovědi, že háček mají párkaři na ulici, on však má vinklák. Podobně to bylo i u pojmenování loďky, kterou prý mají Podskaláci, tiskaři však mají šifli.¹⁷⁰

¹⁶⁶ VONDRUŠKA, J. E. *Stručný přehled činnosti Ústředního spolku Typografická beseda v Praze od r. 1862 do r. 1887*, s. 71.

¹⁶⁷ Všeodborový archiv ČMKOS Praha, Polygrafické spolky, T 25/78.

¹⁶⁸ Příspěvky k německo-českému slovníku typografickému, *Veleslavín*, roč. 3, 24. 4. 1875, č. 8, s. 2.

¹⁶⁹ Ukázka panující terminologie v knihtiskárnách pražských, *Veleslavín*, roč. 3, 24. 7. 1875, č. 14, s. 2.

¹⁷⁰ BARTÁK, J.; KRAUS, V. *Typografové: 1468–1939*, s. 278.

V roce 1872 se iniciativy chopil časopis *Veleslavín* a rozhodl se v každém čísle otiskovat abecedně seřazené nejčastěji užívané výrazy¹⁷¹ s prosbou, aby čtenáři posílali své návrhy, ale hlavně aby nové výrazy používali, *aby konečně přestala zohyzděná mluva v kněhtiskárnách*.¹⁷²

Snaha o vytvoření českého názvosloví ve *Veleslavínu* však brzy ztroskotala, skončila již u písmene B, a tak nejednotnost přetrvávala. První slovník, *Německo-české názvosloví knihtiskařské a odvětví příbuzných*, vznikl až po více než 40 letech, v roce 1912 ho uspořádal Václav Liška.¹⁷³

Podle Sluníčkovy návrhu bylo také každý čtvrtek večer uspořádáno veřejné čtení článků s odbornou tematikou, především z oblasti typografie. Pro tento podnik se mu podařilo získat i Jana Nerudu, který přednášel o dějinách typografie. Nejdříve byla tato čtení navštěvována v hojném počtu, později se však pro malý zájem musela zastavit.¹⁷⁴

Výroční valná hromada z 22. března 1868 se rozhodla podat petici c. k. ministerstvu spravedlnosti, v níž žádala zrušení kauce a novinářských a inzertních kolků a volnou distribuci tiskových výrobků. Odůvodňovala to tím, že se jedná o nutné změny ve prospěch skutečné svobody tisku, protože omezování a zdražování novin a časopisů a knih jako nejdůležitějších pomůcek pro rozvoj vzdělanosti jsou „hříchem na duchu doby“. Kauce při vydávání novin neměla podle jejich vysvětlení jiný účel než pojištění státu pro případ pokut dané tiskoviny nebo jako odstrašení před trestnými činy. Podepsán byl již pozměněný výbor, v němž však předseda Grégr i místopředseda Sluníčko zůstali.¹⁷⁵

Na návrh D. Sluníčka byla sepsána druhá petice ministerstvu spravedlnosti, která se týkala odpovědnosti přelamovačů politických časopisů. Tvrdilo se tu, že nemají žádný vliv na obsah tiskoviny, protože rukopisy před vytištěním nečtou a pro nedostatek času ani číst nemohou, a tak nemohou nést žádnou zodpovědnost za obsah otiskovaných článků.¹⁷⁶

¹⁷¹ Názvosloví kněhtiskařské, *Veleslavín*, roč. 1, 15. 8. 1872, č. 3, s. 5. Názvosloví kněhtiskařské, *Veleslavín*, roč. 1, 31. 8. 1872, č. 4, s. 4. Názvosloví kněhtiskařské, *Veleslavín*, roč. 1, 30. 9. 1872, č. 6, s. 3.

¹⁷² Názvosloví kněhtiskařské, *Veleslavín*, roč. 1, 15. 8. 1872, č. 3, s. 5.

¹⁷³ LIŠKA, V. *Německo-české názvosloví knihtiskařské a odvětví příbuzných*. Praha: Sdružení korektorů, 1912. Na slovníku se podílela řada spolupracovníků, protože při jeho zpracovávání nešlo pouze čerpat ze starších odborných slovníků, které byly příliš úzce specializované, ani ze slovníků všeobecných. Jedinou pomůckou byla praxe, odborné časopisy, knihy a ceníky. Spolupracovali s ním např. Eduard Tucháček, faktor knihtiskárny B. Stýblo, Dlabal, faktor knihtiskárny Politiky a odborný učitel na typografické škole. Tento projekt převážně financovala Typografická beseda (400 K), 300 K přispěl také Ústřední spolek knihtiskařův a písmolijců moravských. Slovník byl řazen abecedně, i s dodatky čítal 339 stran a vedle jednotlivých hesel tu byla také vyobrazení moderních lisů s německými a českými názvy.

¹⁷⁴ LEDEN, J. *Organizace knihtiskařů v Čechách 1862–1917*, s. 16.

¹⁷⁵ VONDRUŠKA, J. E. *Stručný přehled činnosti Ústředního spolku Typografická beseda v Praze od r. 1862 do r. 1887*, s. 77.

¹⁷⁶ Tamtéž, s. 80.

Nejdůležitější událostí roku 1869 byla stávka pražských typografů, již se zúčastnili takřka všichni sazeči i tiskaři v Praze. Důvodem k ní byla snaha o zvýšení platů v typografickém odvětví. Nejdříve podali žádost ke grémiu, jež se však k ničemu nemělo, a tak byla na 26. července do pivovaru U Šenfloků¹⁷⁷ svolána všeobecná schůze pražských typografů. Dostavilo se přes 200 kolegů, kteří odmítli vyhýbavou odpověď grémia a schválili rezoluci, v níž grémiu oznamovali, že na zvýšení mezd trvají. Grémium opět nevyhovělo. Proto se 8. srpna uskutečnila všeobecná schůze, tentokrát v konviktském sále, kde se sešlo přes 300 zaměstnanců tiskáren.¹⁷⁸ Předseda schůze Jan Bavorský přečetl odpověď grémia, která byla doprovázena nesouhlasem posluchačů. Ačkoliv Sluníčko v této události nehrál významnou roli, z pozice ředitele Grégrovy knihtiskárny si to také mohl jen stěží dovolit, jeho přítel Loh vzpomínal, že stál pevně na straně vzbouřenců a nabádal je, aby ze svých požadavků neslevovali.¹⁷⁹

9. srpna vypovědělo 280 sazečů a tiskařů na podporu svých požadavků práci. Napětí v tiskárnách se ještě zvýšilo, když se rozneslo, že byl zatčen a na komisařství předveden Jan Bavorský. Čtyři zástupci typografů žádali na grémiu, aby byl Bavorský propuštěn, ale po zhruba hodinovém výslechu byli i oni ponecháni ve vazbě. Poté byli i ostatní typografové předvoláváni na policejní ředitelství nebo na jednotlivá komisařství a vyslýcháni ve snaze vypátrat hlavního původce celé události. V přelíčení, konajícím se 3. září u pražského okresního soudu, byl Jan Bavorský odsouzen ke čtyřtýdennímu vězení, další dostali osmidenní nebo pětidenní tresty.¹⁸⁰ Nicméně celá věc měla pozitivní výsledek v tom, že grémium začalo s typografy vyjednávat, až byla od 1. září schválena nová kolektivní smlouva.

D. Sluníčko se již dříve zasazoval o zvýšení mezd. Když se např. v šedesátých letech skoro všude v Praze zvyšovala výplata z 12 na 14 krejcarů, on, faktor v Grégrově tiskárně, Sussmann, akcidenční sazeč, a Loh, faktor ve Šmelkasově tiskárně, šli prosit k Haaseům, kde se ještě platy nezvyšovaly, aby se tak stalo i zde. Haase byl tehdy velice překvapen, proč jdou prosit za jeho zaměstnance, kteří žádné takové aktivity nevyvíjejí. Nakonec však svolil a svým zaměstnancům přidal.¹⁸¹

¹⁷⁷ Nacházel se na Václavském náměstí.

¹⁷⁸ VONDRUŠKA, J. E. *Stručný přehled činnosti Ústředního spolku Typografická beseda v Praze od r. 1862 do r. 1887*, s. 86.

¹⁷⁹ Všeodborový archiv ČMKOS Praha, Polygrafické spolky, T 25/78.

¹⁸⁰ VONDRUŠKA, J. E. *Stručný přehled činnosti Ústředního spolku Typografická beseda v Praze od r. 1862 do r. 1887*, s. 87.

¹⁸¹ Všeodborový archiv ČMKOS Praha, Polygrafické spolky, T 25/78.

V roce 1870 se začalo přemýšlet o tom, zda by nebylo lepší oba spolky, tedy Typografii a Typografickou besedu, spojit. Když se zjistilo, že o to mají oba spolky zájem, začalo se pracovat na přípravách spojení, které se uskutečnilo na počátku roku 1871. Nový spolek přijal jméno Typografická beseda.

Jeho účelem bylo podle stanov pěstovat společenský život, povzbuzovat členy k všeobecnému i odbornému vzdělání a napomáhat v nepříznivých životních situacích mravně i hmotně postiženým členům. Spolek se dělil na dva odbory: vzdělávací a podporovací, přičemž každý z nich měl zvláštní stanovy. Svou náplní odbory v podstatě odpovídaly oběma předchozím spolkům: vzdělávací odbor členům poskytoval možnosti k dalšímu osobnímu růstu pořádáním výstav i společenských zábav. Dále opatroval práci nezaměstnaným členům a zabezpečoval je v době nezaměstnanosti a také vyplácel viatikum Prahou cestujícím typografům a slévačům písma. Podporovací odbor pak zajišťoval finanční zázemí členům v případech nemoci nebo úplné neschopnosti práce a také poskytoval příspěvky na pohřeb zemřelých členů a vyplácel jistou částku vdovám.

Později přibyl ještě třetí odbor, vdovská pokladna, k níž museli přistoupit všichni ženatí typografové, kteří byli také členy prvního a druhého odboru, pokud nepřekročili 40 let věku a jejich manželka nebyla o více než 10 let mladší. Když se člen prvních dvou odborů oženil, byl povinen do 4 týdnů přistoupit i k vdovské pokladně. Zápisné činilo 3 zl. a muselo být zapláceno během prvního roku. Nárok na podporu měla jen ta vdova, s níž člen žil v době nástupu do spolku. Pokud se tedy člen znovu oženil, musel do odboru vstoupit znovu, byl ale osvobozen od placení zápisného.¹⁸²

Existovalo pět různých druhů členství: zakládající, řádné, přispívající, mimořádné a čestné, lišící se od sebe především výší příspěvků. Zakládající členové přispívali do společného fondu nejméně 10 zlatými ročně, řádní členové přispívali týdně 10 krejcarů pro odbor vzdělávací nebo 28 krejcarů pro oba výbory společně. Přispívajícími členy byli přátelé Typografické besedy, kteří souhlasili s jejími zájmy, ale neměli zájem ji hmotně podporovat, ti přispívali pouze 5 krejcarů týdně. Mimořádnými členy byli typografové nebo slévači písma, kteří platili pouze viatikum. Čestnými členy byly pak jmenovány osoby, jež se zvláště zasloužily o spolek nebo o knihtiskařství obecně.¹⁸³

Co se týkalo národnostního složení, byla v Praze zaměstnána celá řada Němců a také tvořili jednu třetinu členů Typografické besedy. Mnozí stáli u počátku spolku a byli stejně

¹⁸² Stanovy odboru III. pokladny vdovské, *Veleslavín*, roč. 7, 15. 11. 1879, č. 21, s. 169.

¹⁸³ Všeodborový archiv ČMKOS Praha, Polygrafické spolky, T 23/1.

obětaví jako Češi. Například v roce 1869 byli v souvislosti se stávkou o zvýšení mezd čtyři Němci vyšetřováni.¹⁸⁴

Na počátku sedmdesátých let se začalo uvažovat, zda by spolek neměl usilovat také o spolupráci s jinými obdobnými spolky v monarchii, které se už od roku 1868 scházely na společných sjezdech.¹⁸⁵ Valná hromada Typografické besedy tedy projednávala vyslání zástupců na třetí všeobecný sjezd rakousko-uherských typografů, který se měl konat v Pešti.¹⁸⁶ D. Sluníčko a jeho kolega z tiskárny J. Pak s tímto záměrem nesouhlasili, a tak vydali leták, v němž vyslovili přesvědčení, že se jistě nejedná o vůli většiny členů Typografické besedy a že česká účast na sjezdu je zbytečná. Typografové z ostatních zemí monarchie podle autorů letáku nedokázali nic, co by se od nich Češi potřebovali přiučit. *A zajisté, mámeť doma ještě dost co rovnat, co upravovat, než bychom se starali o cizinu,*¹⁸⁷ psalo se mimo jiné v uvedeném letáku. Jejich kolegové však tento list hrubě odsoudili.

Původně byli pro účast na sjezdu zvoleni J. Bavorský a K. Ryba, již však na poslední chvíli oznámili, že nemohou jet, a tak je nakonec zastoupil F. Loh, v té době předseda spolku. Kromě sblížení s dalšími typografy přivezl také zprávu, že zástupci jednotlivých spolků se rozhodli uskutečnit příští sjezd v Praze.

Ten se konal ve dnech 28. a 29. května 1871 v sále na Střeleckém ostrově. Zástupci spolků se zde sešli v 9 hodin ráno, kdy byl sjezd slavnostně zahájen. Účastnili se ho delegáti z Moravy, středních Uher, Pětikostelí, Štýrska a Korutan, Solnohradu, Lince, Krajiny¹⁸⁸ a Slovinska, z českých pak spolek teplický, mostecký, chomutovský, roudnický a klatovský.¹⁸⁹ Předsedou sjezdu byl zvolen Jan Bavorský, který zahájil jednání v češtině a pak v němčině. Místopředsedou se stal jeho kolega Faul z lineckého vzdělávacího spolku. Jednání probíhala taktéž v češtině i němčině. Po oba dva dny se pilně debatovalo a padly návrhy, aby účastníci usilovali o spojení podpůrných a vzdělávacích spolků všech organizovaných rakousko-uherských typografů. Nakonec byl však tento návrh shledán jako příliš předčasný. Docílilo se však toho, že byla stanovena vzájemnost invalidních pokladen, což v praxi znamenalo, že kolega, který se prokázal spolkovou legitimací, mohl

¹⁸⁴ LEDEN, J. *Organizace knihtiskařů v Čechách 1862–1917*, s. 43.

¹⁸⁵ V roce 1868 se ve Vídni konal 1. sjezd rakousko-uherských knihtiskařů, kde byly zastoupeny spolky z Vídně, Štýrského Hradce, Brna, Lince, Lublaně, Pešti a Nového Sadu.

¹⁸⁶ LEDEN, J. *Organizace knihtiskařů v Čechách 1862–1917*, s. 27.

¹⁸⁷ Všeodborový archiv ČMKOS Praha, Polygrafické spolky T 14/70.

¹⁸⁸ Nebo také Kraňsko, oblast mezi Chorvatskem a Štýrskem.

¹⁸⁹ VONDRUŠKA, J. E. *Stručný přehled činnosti Ústředního spolku Typografická beseda v Praze od r. 1862 do r. 1887*, s. 104.

čerpat podporu z jakékoliv invalidní pokladny. Dále bylo přijato usnesení, že příští sjezd se bude konat v Brně.

28. května odpoledne typografové uspořádali banket a koncertní zábavu, druhý den se odehrála zábava na rozloučenou. 30. květen pak byl určen k tomu, aby si hosté mohli prohlédnout pražské památky.¹⁹⁰

Ke konci tohoto roku čítala Typografická beseda 360 členů, v Praze však bylo stále ještě mnoho typografů, kteří ve spolku nebyli. 15. července 1872 obnovil Jan Bavorský svým nákladem vydávání časopisu *Veleslavín*, o rok později se vedle něj členy redakce stali typografové V. Hodek, W. Nagel, K. Ryba a V. Metlický.

V té době se jako nejpalčivější problém, jemuž se musela Typografická beseda věnovat, jevil příliš velký počet tiskáren v Praze (celkem 29), což způsobovalo neúnosný konkurenční boj. Některé tiskárny zaměstnávaly dokonce agenty, kteří se snažili sehnat práci stůj co stůj a nabízeli své služby komukoliv za nižší ceny, než za které se tisklo jinde. Někde tuto práci vykonával dokonce sám faktor.

Oproti roku 1869 v Praze přibýlo 10 tiskáren, ale také mnoho nových typografů, takže za této situace bylo nezaměstnaných pouze 30 kolegů, tedy stejný počet jako před vypuknutím prusko-rakouské války, kdy bylo jen velmi málo zakázek.¹⁹¹ Tiskárny se navzájem předháněly v co nejnižších cenách, kterých docilovaly tím, že přijímaly velké množství učňů, na jejichž práci samozřejmě oproti již vyučeným kolegům ušetřily. Např. tiskárna J. Mercyho měla na 21 sazečů 23 sazečských učňů a na 4 tiskaře 7 tiskařských učňů. Učňové zde pracovali samostatně za polovinu výdělku, pokud vysázeli za víc než 10 zl. týdně, a za pouhou třetinu, pokud tento limit nesplnili. V tomto závodě bylo také přijímáno dost Němců, přestože se o jejich místo již dříve ucházeli Češi. Nepříliš dobré poměry panovaly také v podniku D. Kuha, kde na 1 tiskaře připadlo 5 učňů, zdejší faktor F. Böge se však vyjádřil, že sázení se lze naučit za tři dny a že v zaměstnávání učňů nevidí žádný problém. Továrnou na typografická „nedochůdčata“ bylo možné nazvat Mikulášův a Knappův podnik, kde se na 3 sazeče učilo 13 hochů.¹⁹² V některých závodech se dokonce stávalo, že mladé chlapce dostali na starost jen o něco málo starší učňové. Tak samozřejmě docházelo k degradaci typografického učení, čemuž se Typografická beseda snažila zabránit.¹⁹³

¹⁹⁰ Tamtéž, s. 105.

¹⁹¹ K statistice knihtiskáren pražských I, *Veleslavín*, roč. 2, 13. 9. 1873, č. 5, s. 3.

¹⁹² K statistice knihtiskáren pražských II, *Veleslavín*, roč. 2, 27. 9. 1873, č. 6, s. 2.

¹⁹³ K statistice knihtiskáren pražských I, *Veleslavín*, roč. 2, 13. 9. 1873, č. 5, s. 3.

Touto situací, jež začínala být neúnosná, se zabýval i Sluníčko. Na všeobecné schůzi 1. listopadu 1874 v sálech na Střeleckém ostrově uznal, že se tiskárnám nediví, že jednají tímto způsobem, protože je to finančně velmi výhodné. V nedávné době totiž podle jeho slov získali knihtiskařskou živnost mnozí, kteří tiskárenství znali pouze z návštěvy tiskáren, k zřízení vlastního podniku neměli mnohdy ani dost peněz, a tak museli od samého začátku šetřit, kde se dalo. Proto přijímali i desetileté hochy, kteří se po čase zapracovali, takže za týden dostali i 3 zl., odvedená práce však odpovídala třeba 8 zl.

Tento způsob práce praktikovaly především malé tiskárny, jež tak ve výsledku byly levnější než větší podniky, využívající drahou nejmodernější techniku včetně páry. Sluníčko to samozřejmě považoval za „špinavou konkurenci“, s níž bylo nutné co nejrychleji skoncovat. Už jen proto, že se typografii chodily učit děti z velmi chudých poměrů, neboť již od začátku dostávaly jakousi týdenní mzdu. Pokud se takový učeň dostal do rukou přísného ředitele, který ho nutil pracovat např. na sazbě novin, namáhavé i pro dospělého pracovníka, často se stávalo, že dítě to fyzicky nevydrželo a končilo v nemocnici nebo i zemřelo. Své tvrzení Sluníčko doložil tím, že tři čtvrtiny všech zemřelých typografů byli mladíci do 20 let. Přitom mnozí rodiče z neznalosti dokonce chodili prosit, aby jejich děti dostaly na práci sazbu novin, aby si tak vydělaly víc.

Sluníčko dokládal závažnost situace mimo jiné osobním zážitkem, kdy se mu stalo, že byl požádán, aby přijal vyučence z jedné tiskárny, který bude pracovat zadarmo, protože se vlastně nic nenaučil. *Promrhal tedy pět let svého života v nejkrásnějším věku! Je-li takový mladík dobrák, zůstane poctivcem i vzdor své bídě, je-li ale lehkomyslné povahy, jak snadno přijíti může na bezcestí a v kalu uváznouti, jehož odtok nalézá se buď v káznici, buď v trestnici.*¹⁹⁴

Nutno dodat, že průměrné stáří typografů nebylo obecně nijak vysoké, činilo 33 let oproti například 44 letům mezi pekaři nebo dokonce 51 letům mezi mlynáři. Nejčastější nemocí knihtiskařů byly tuberkulóza, olovná kolika, revma, dna a hodně je trápila také krátkozrakost.¹⁹⁵

To, že se Sluníčko tolik zasazoval o práva učňů, je možné brát jako samozřejmé dnes, ale v tehdejší době tomu tak nebylo. Rozdíly mezi učni a již kvalifikovanými dělníky byly značné, dokonce nebylo vůbec neobvyklé, když dělníci mladší zaměstnance fyzicky trestali.¹⁹⁶ Takové chování nebylo ale nepřipustné ani u střední třídy. Ideálně se sice výše

¹⁹⁴ Všeobecná schůze typografů pražských, *Veleslavín*, roč. 2, 14. 11. 1874, č. 33, s. 2.

¹⁹⁵ K otázce učenické, *Veleslavín*, roč. 10, 13. 10. 1882, č. 19, s. 2.

¹⁹⁶ MACHAČOVÁ, J.; MATĚJČEK, J. *Nástin sociálního vývoje českých zemí 1781–1914*, s. 189.

postavení lidé k těm sociálně slabším měli chovat vlídně, aby jim jejich těžkou životní situaci ještě neztrpčovali, ale to ve skutečnosti neplatilo. Příslušníci střední třídy řešili konfliktní situace násilím vůči níže postaveným, ale mnohdy i vůči sobě rovným.¹⁹⁷

Typografická beseda se snažila pro učně zřídit školu. To se povedlo již v roce 1864, o celých deset let dřív než ve Vídni, a týkalo se to učňů tiskáren E. Grégra, I. L. Kobera a B. Stýbla. Pro nedostatek financí však byla po dvou letech zrušena a obnovit se ji podařilo až roku 1880. Vyučovalo se tu ve všední dny od 7 do 8 hodin večer a v neděli od 10 do 12 hodin dopoledne sazby, tisku, písmolijectví, historii knihtisku, češtině a němčině, již následující rok se podařilo prosadit také výuku ruštiny.¹⁹⁸

Členové Typografické besedy měli takřka každý den nějakou příležitost, jak se vzdělávat, scházet nebo bavit. Např. v době mezi 16. a 28. lednem 1876 proběhlo šestkrát vyučování ruskému jazyku, a to vždy v pondělí, ve středu a v pátek od půl osmé do půl deváté večer. Celkově se na výuku ruštiny zapsalo asi 60 zájemců, nakonec ale jejich nadšení opadalo, až jich docházelo jen velmi poskrovnu, někdy jen 3. Knihovna byla otevřena v neděli a ve čtvrtek a krom toho probíhaly schůze výstavního nebo správního výboru, taneční věnečky a různé domácí zábavy.¹⁹⁹

Již delší dobu se ve spolku pomýšlelo na rozšíření působnosti na celé Čechy, v roce 1879 byli ale členové překvapeni, když se dozvěděli, že zřízení zemského spolku bylo povoleno chomutovským kolegům. Protože měli velmi málo členů, zajímali se Chomutovští, zda by nemohli své sídlo přeložit do Prahy. Nastalo dohadování, které ale k ničemu nevedlo.

Už v roce 1880 se ale podařilo rozšířit působnost na celou zemi samotné Typografické besedě. Začaly se přepracovávat stanovy, jejichž nová verze byla schválena 4. listopadu 1881, čímž byl spolek povolen. Jeho název nyní zněl Typografická beseda v Praze – ústřední spolek knihtiskařů a písmolijců v Čechách. Začalo zdoluhavé začleňování jednotlivých českých typografických spolků. S některými to šlo hůře, jiné přistoupily bez větších obtíží. Tam, kde žádné spolky nebyly, přistoupili typografové přímo k ústřednímu spolku.

Když se v roce 1887 slavilo 25leté trvání spolku, čítal 27 čestných členů, 554 řádných členů v Praze a 352 členů na venkově. Spolek sám byl členem Umělecké besedy,

¹⁹⁷ MACHAČOVÁ, J.; MATĚJČEK, J. *O středních vrstvách v českých zemích 1750–1950*. 1. vyd. Opava: Slezské zemské muzeum, 2002. ISBN 80-86224-36-8, s. 32.

¹⁹⁸ LEDEN, J. *Organizace knihtiskařů v Čechách 1862–1917*, s. 41.

¹⁹⁹ Kalendář Typografické besedy, *Veleslavín*, roč. 4, 14. 1. 1876, č. 1, s. 8.

zakládajícím členem spolku pro vybudování Národního divadla, přispívajícím členem spolku Komenského ve Vídni a přispívajícím členem Ústřední Matice školské.

I když se Daniel Sluníčko v těchto letech na činnosti spolku nijak významně nepodílel, protože ho plně zaměstnávaly jeho aktivity v tiskárně E. Grégra, ještě jednou se objevil na společenské scéně. Bylo to v roce 1888, pro typografy velmi významném, v němž došlo k ceníkovému hnutí, tedy k novým bouřlivým jednáním o mzdách pro sazeče a tiskaře, kdy Sluníčko podporoval snahy nespokojenců a přesvědčil E. Grégra, aby se u grémia zasazoval za dělnické požadavky. Vedle toho se objevila také snaha nějakým způsobem vyřešit problémy s učni, kterých bylo v tiskárnách stále víc než dost a délka jejich učební doby nebyla adekvátní.

Nastalo jednání, které se nezdálo té či oné straně, a tak vyústilo ve všeobecnou stávku, která začala 22. prosince 1888. Nakonec se typografům podařilo vyjednat mzdy, i když ne zcela ke své spokojenosti, protože krom zvýšení mezd zůstala veškerá další ustanovení v platnosti podle ceníku z roku 1872. Navíc mnozí majitelé tiskáren odmítali své stávkující zaměstnance přijímat zpět. Někteří z nich byli dokonce odsouzeni k osmidennímu vězení za samovolné opuštění práce. Mezi zvlášť silné odpůrce stávkujících patřil Julius Grégr, který odmítl po skončení stávky přijmout kohokoliv zpět. Z tohoto stanoviska musel ustoupit, až když poznal, že za tolik zaměstnanců nesežene kvalitní náhradu.²⁰⁰

Přestože se stávkou nepodařilo získat žádné zvláštní výsledky, Typografická beseda se jako organizace posílila. V tomto roce přijala řadu nových členů a její myšlenky se šířily i na venkov.²⁰¹

V 80. letech však ve spolku nastaly také problémy, které mnozí členové řešili zakládáním jiných spolků. Vznikl tak například Klub Stará garda Typografické besedy jakožto opozice proti novému vedení Typografické besedy.²⁰² V roce 1899 se Klub přejmenoval na Typografii podle časopisu, který vydával. Činnost spolku byla posléze rozšířena na celé Čechy, organizace si získala celou řadu příznivců a zejména jejich časopis oslovoval celou tiskařskou veřejnost.²⁰³

Přes mnoho potíží a nedorozumění mezi jednotlivými členy se Typografická beseda stala spolkem, který si získal přízeň většiny typografů v Praze. V roce 1876 bylo jejími členy 265 z celkem 325 v Praze zaměstnaných sazečů a 43 z 66 pražských tiskařů.

²⁰⁰ KRAUS, V. *Dějiny Typografické Besedy*. 1. díl. 1. vyd. Praha: Typografická beseda, 1998–2000. Bez ISBN, s. 84.

²⁰¹ Tamtéž, s. 346.

²⁰² Tamtéž, s. 332.

²⁰³ Tamtéž, s. 333.

Spolkové aktivity se v procentuálním zastoupení příliš nedotýkaly tiskárny Karla Bellmanna, kde z 8 sazečů jich 7 nebylo členy spolku a stejně tomu bylo i u jediného zde pracujícího tiskaře.²⁰⁴

Do roku 1882 vzrostl stav takovým způsobem, že ze 648 typografů a slévačů písma, kteří se v Praze nacházeli, 454 bylo členy Typografické besedy a vedle toho do ní patřili ještě 2 rytci, 2 stereotypěři a zinkografové a 1 litograf. Vedle těch, kteří se do spolku právě přihlašovali, nebo členy být nemohli, zbývalo 146 typografů, kteří o členství ve spolku nestáli. Jednalo se především o mladé lidi, jimž kolegiální nic neříkala, nebo šlo o slévače písma, jejichž nízké platy členství prostě neumožnily.²⁰⁵

3.3. Zpěvácký spolek pražských typografů

V době, kdy Sluníčko pracoval v tiskárně u Renna, se spřátelil s některými kolegy, jmenovitě to byl Alois Krautvor, Jan Kratochvil, Jan Fric, později také Jan Bavorský, Matěj Götzl, Jindřich Pak a Josef Malý, s nimiž pořádali drobné zábavy a výlety do okolí.

Pak přišel masopust roku 1858 a začalo se uvažovat, zda by se také neměl uspořádat nějaký ples Rennových zaměstnanců, podobně jako to dělala Haaseho tiskárna. O návrhu se dlouho diskutovalo, protože na takovou akci nebyly žádné peníze. Nakonec se dohodlo, že se plesu zúčastní všichni členové závodu, ale riziko finanční ztráty na sebe vezme plesový výbor, do něhož se nakonec přihlásilo šest odvážlivců včetně Sluníčka. Výbor pronajal prostory U Kohoutů naproti Měšťanské besedě a začal s přípravami. Sluníčkův švagr, dekoratér Josef Kustřický, místnost levně vyzdobil a šéf Renn se postaral o tisk vstupenek a dokonce na uspořádání plesu přispěl větší finanční částkou.²⁰⁶ Následně se i s chotí plesu zúčastnil. Ples se vydařil a Sluníčko to považoval za první průlom do tradičního privilegia Haaseho tiskárny. Později si o plese poznamenal²⁰⁷: *Byl to první červánky na dosud málo jasném nebi kolegiální pospolitosti a vzájemnosti pražských typografů.*²⁰⁸

Když se příští rok přiblížil masopust, opět se ozvaly hlasy po plese, nikomu se však nechtělo ho organizovat. Daniel Sluníčko se právě chystal ženit a slíbil své nevěstě, že jí představí své kolegy, proto se nakonec ujal organizace on. Tentokrát se měl ples konat na oblíbeném a vyhledávaném Střeleckém ostrově. Místnosti opět levně vyzdobil Sluníčkův

²⁰⁴ Statistika knihtiskáren pražských sestavená dne 30. 5. 1876, *Veleslavín*, roč. 4., 12. 8. 1876, č. 15, s. 1.

²⁰⁵ Statistika, *Veleslavín*, roč. 10, 13. 10. 1882, č. 19, s. 1.

²⁰⁶ SLUNÍČKO, D. *Paměti Zpěváckého spolku pražských typografů*, s. 8.

²⁰⁷ Tamtéž, s. 8.

²⁰⁸ Tamtéž, s. 9.

švagr a starší bratr Jan namaloval obraz J. Gutenberg²⁰⁹ v nadživotní velikosti, kolega Krautvor si nacvičil proslov pro jeho odhalení a Sluníčko s některými kolegy nacvičili sborové písně. Jak později sám poznamenal, byly v němčině, protože ředitel Renn byl Němec a navíc českých sborů ani nebyl dostatek.

Na ples přišla celá řada hostů včetně ředitele Renna s manželkou a nejstarší dcerou i mnozí redaktoři. Velký úspěch mělo především odhalení Gutenbergovy podobizny, protože k této příležitosti Sluníčko s několika přáteli zazpívali nacvičené sbory, včetně v té době ještě málo známé písně Den Páně. Pak Krautvor pronesl několik slov o vynálezu knihtisku. Ples pro velký úspěch končil až k ránu a Sluníčko si zapamatoval, že ho bolela ruka od neustálého potřásání.

Kvůli zájmu o společné akce a hlavně o zpěv pozval Sluníčko své kolegy do hostince Na Kuchynce. Pro Pražany byla tehdy cesta sem úplný výlet, protože hostinec ležel na osamělém místě při silnici k Vršovicům. Sluníčkoví přátelé si však časem tento hostinec oblíbili, i když návrat odtud byl omezený – městské brány se totiž zavíraly v deset hodin večer, a stal se pravidelným místem jejich setkávání v neděli a o svátcích. Nejčastější zábavou této společnosti byl sborový zpěv, což bylo ve své době poněkud neobvyklé. V těchto kruzích byly běžné spíše jednohlasé národní a pijácké písně.²¹⁰

Do Sluníčkovy kroužku stále přibývali noví kolegové, až jim musel hostinský vyčlenit dvě zvláštní místnosti v prvním patře. Zde se pak přetřásaly také společenské a pracovní otázky. Vzešla z toho již zmíněná schůze pražských typografů, kteří začali požadovat upravení a zvýšení mezd.

Když Sluníčko odcházel z Rennovy tiskárny, uspořádali mu kolegové večírek na rozloučenou, kde mu Jan Bavorský sdělil, že je ve sboru bude cvičit chórista německého divadla Schmidt. Ten musel své svěřence naučit vše od začátku, protože, jak Sluníčko později vzpomínal, takřka nikdo z nich neznal noty, natož aby podle nich dokázal zpívat. Sluníčko už dál do aktivit spolku nemohl pro nedostatek času zasahovat.²¹¹

Z jeho vzpomínek vysvítá, že první neveřejné vystoupení těchto amatérských zpěváků se odehrálo v předvečer 27. října 1862, kdy měl Julius Grégr jako odpovědný redaktor nastoupit do Novoměstské věznice za tiskové přečiny Národních listů. *Jako tehdá po celém českém národě, tak také mezi typografy i našimi zpěváky veden trpký rozhovor o krutosti*

²⁰⁹ Všechny Gutenbergovy známé portréty byly vytvořeny až po jeho smrti (nejstarší je z roku 1565), proto jeho pravou podobu neznáme a všechny podobizny je třeba považovat za fiktivní.

²¹⁰ Tamtéž, s. 9.

²¹¹ Tamtéž, s. 10.

*tohoto rozsudku, a všickni upřímně litovali mladého muže, který na místě s milovanou nevěstou k oltáři, na tak dlouhou dobu byl vyrván z kruhu rodinného i všech svých přátel, aby temné kobky žalární sdílel se sprostými darebáky.*²¹² Daniel Sluníčko a jeho přátelé takto a podobně diskutovali v jedné z pražských hospod, když někdo z nich dostal nápad, že by mohli jít Grégrovi na rozloučenou zazpívat. Rychle si připomněli jediný dosud nastudovaný sbor Bývali Čechové a běželi do Růžové ulice, tehdy sídla tiskárny, kde také Julius Grégr bydlel. Sluníčko bydlel v tomtéž domě, takže měl klíč. Pěvci se shromáždili před pisárnou, v níž se Grégr právě loučil s přáteli, a začali zpívat. Z vedlejší místnosti si je přišli poslechnout bratři Grégrové, František Šimáček, bratři Skrejšovští, Karel Tůma, Vítězslav Hálek, František Jeřábek, Vavřinec Svátek a Emanuel Tonner. Po skončení zpěvu Sluníčko promluvil k J. Grégrovi, který zpěvákům poděkoval a slíbil, že pro dělníky v závodě jeho uvězněním nenastane žádná změna.²¹³ E. Tonner však zpěváky nemile zaskočil požadavkem, zda by nezazpívali ještě něco, a tak museli přiznat, že nic jiného neumějí. J. Grégr zachránil situaci, když navrhnul, aby zopakovali již zazpívanou píseň.²¹⁴

Sluníčko si byl dobře vědom, že zpěvácký spolek je významný nejen v hudebním ohledu, ale především z důvodů kolegiálních. Ve vzpomínce po 25 letech nešetřil pochvalnými slovy: *Po nepatrném ¼ století jaká to řada krásných a velikolepých činů dá se nám přehlednouti! Jak mnohý vlastenecký skutek vykonán, jak mnohý žal umírněn, jak často jeho přispěním zapomenuli jsme trampoty vezdejšího života a v ušlechtilých zábavách čerpali síli [sic] k příštímú namáhání a strádání.*²¹⁵

Veřejné vystoupení spolku se poprvé uskutečnilo při příležitosti první valné hromady Typografie 19. dubna 1863 v konviktském sále. To vzbuzovalo mezi pražskými typografy senzaci, neboť dosud nebylo nic takového obvyklé, a tak se řada z nich těšila, že vystoupení skončí fiaskem. Toho se obával i školitel zpěváků pan Schmidt, proto za sebe poslal náhradu, svého mladšího kolegu Petáka. Ale protože i ten měl jisté obavy, přivedl s sebou kvarteto svých kolegů z divadla. Sbor spustil tehdy ještě nepříliš známou píseň Bývali Čechové, po jejímž skončení následovaly bouřlivé ovace, které ustaly, až když pěvci svůj výkon zopakovali. Když takto opadla počáteční nejistota, zpívali pěvci s úspěchem celý večer. Pro potřeby spolkové pokladny Typografie se jim podařilo získat 72 zl. 52 kr.²¹⁶

²¹² Tamtéž, s. 11.

²¹³ Tamtéž, s. 11.

²¹⁴ Tamtéž, s. 12.

²¹⁵ LA PNP, fond Daniel Sluníčko. Rukopisy vlastní: Koncept proslovu k 25. výročí založení Typografie.

²¹⁶ SLUNÍČKO, D. *Paměti Zpěváckého spolku pražských typografů*, s. 13.

Dosavadní učitel Schmidt však brzy zemřel, a tak jeho místo zaujal Peták. Spolek se v této době utěšeně rozrůstal a měl již 40 členů. Zkoušky se konaly v místnosti U Kohoutů naproti Měšťanské besedě. Dalším učitelem se stal Ferdinand Heller, který se spolkem nacvičoval v hudebním ústavu Bedřicha Smetany v Lažanském paláci na nábreží a později ve svém bytě ve Spálené ulici.²¹⁷

I když spolek již nějakou dobu fungoval, neměl dosud schválené stanovy. Ty byly vypracovány teprve v říjnu 1863 a schváleny 23. června 1864. Protektorem spolku byl zvolen Eduard Grégr a jednatelem Vojtěch Kubelka.²¹⁸ Přestože D. Sluníčko se spolkem nevystupoval, byl s ním úzce spjat, protože většina jeho členů pocházela z Grégrový tiskárny, kde on zastával funkci faktora. Když pak E. Grégr v roce 1894 z protektorské funkce pro přílišné zaneprázdnění odstoupil, zaujal jeho místo D. Sluníčko, o tři roky později však na funkci pro nemoc rezignoval. Spolek ale jeho rezignaci nepřijal a navrhoval ho i při příští volbě. Když se Sluníčko ohradil, členové spolku řekli, že pokud kandidaturu nepřijme on, jinému už ji nenabídnou. Podle Sluníčka byl ale spolek v této době již tak silný, že protektora nepotřeboval.²¹⁹

Podle stanov vznikl tento spolek proto, aby se jeho členové věnovali mužského zpěvu. Cvičení se konala dvakrát týdně, veřejná představení nejméně dvakrát ročně, přičemž musela být 24 hodin předem oznámena na policejním ředitelství. V létě se měly konat spolkové výlety, jež bylo také třeba ohlásit na policejní ředitelství, tentokrát 3 dny dopředu.

Spolek měl členy výkonné, tj. zpěváky, členy přispívající, zakládající a čestné. Výkonným členem se mohl stát každý pracovník v knihtiskárně, musel ovšem podstoupit zkoušku u ředitele zpěvu. Výkonní členové museli při vstupu zaplatit 50 kr., týdně pak přispívali 5 kr. Zakládající členové měli platit 10 zl. při vstupu do spolku, ročně pak 2 zl. Přispívající členové měli platit měsíčně 20 kr. Čestnými členy se stávali lidé, kteří se nějak zasloužili o spolek, ale i lidé spjatí s českou hudbou obecně. Jmenováni jimi byli např. A. Renn, D. Sluníčko, ale také Bedřich Smetana. Mezi zakládající členy pak patřil např. i Jan Otto.

Vyloučení ze spolku mohli být pouze ti, kdo se dopustili zřejmé nepoctivosti, zavdali příčinu ke svárům ve spolku, pokud se třikrát bezdůvodně nezúčastnili zkoušek a pak neodpověděli ani na přímý dotaz a nedostavili se na další zkoušku. Dále ti, kdo bez udání

²¹⁷ BARTÁK, J.; KRAUS, V. *Typografové: 1468–1939*, s. 293.

²¹⁸ SLUNÍČKO, D. *Paměti Zpěváckého spolku pražských typografů*, s. 15.

²¹⁹ Tamtéž, s. 104.

důvodu nepřišli na veřejné vystoupení, čtyřikrát nezaplatili příspěvek a nereagovali ani na výzvu pokladníka.

Spolek sídlil v Praze a jeho jednací řečí byla čeština.²²⁰ Jeho nejvýznamnějším učitelem se stal A. Pivoňka, který se svého úkolu ujal s velkým nadšením, což vedlo i ke zvýšení počtu veřejných vystoupení. Spolek účinkoval na nejrůznějších slavnostech, na výletech, ale i na pohřbech.

Zpěvácký spolek pražských typografů byl vůbec prvním pobočným spolkem ze všech, které postupem času z typografické organizace vznikly. Působil potom takřka na všech významnějších akcích, jež Typografia nebo později Typografická beseda pořádala. Přesto se tu však objevovaly jisté neshody, způsobené přílišnou vázaností zpěváků na mladočeskou stranu, s jejímiž některými postupy Typografická beseda nesouhlasila.²²¹ Největší konflikt se odehrál při pětadvacetiletém výročí trvání Typografické besedy v roce 1887, kdy byli sezváni funkcionáři z celých Čech, tedy i Němci. Proto výbor, připravující oslavu, plánoval, aby byly zazpívány také asi dvě písně v němčině, což Zpěvácký spolek pražských typografů odmítl s odvoláním na to, že je to spolek český. Sluníčko to ve svých Pamětech okomentoval: *Rozdmychován pak škodolibými jednotlivci, došel prudkosti politování hodné, až hrozil zvrátiti dosud tak příkladnou kollegialnost pražských typografů na dobro. A to vše k vůli několika málo lidem buď marnivým, buď lichometným!*²²²

Drobné neshody nakonec vyústily v rozchod obou organizací kvůli banální zámince. Při jedné z pěveckých zkoušek se ve vedlejší místnosti konala schůze Typografické besedy a její účastníci se cítili být zpěvem příliš rušeni. Krátce poté zpěváci opustili spolkové místnosti a nakonec se rozešli se spolkem nadobro, a již nikdy k sobě nenalezli cestu zpět.²²³

V roce 1900 byl při Typografické besedě založen nový pěvecký spolek – Typografia, který zaujal místo Zpěváckého spolku pražských typografů, a po těžkých začátcích se i on začal postupně rozrůstat.

²²⁰ Všeodborový archiv ČMKOS Praha, Polygrafické spolky T44/13.

²²¹ BARTÁK, J.; KRAUS, V. *Typografové: 1468–1939*, s. 292.

²²² SLUNÍČKO, D. *Paměti Zpěváckého spolku pražských typografů*, s. 56.

²²³ Všeodborový archiv ČMKOS Praha, Inventář Polygrafické spolky, s. 73.

4. Slavnosti

Společnost pražských typografů se neuzavírala do sebe. Její členové se vedle vlastní spolkové činnosti účastnili také celé řady slavností, z nichž některé pro širokou veřejnost přímo sami organizovali. A mezi aktivními pořadateli takovýchto akcí nechyběl ani Daniel Sluníčko.

Poprvé se typografové zapsali do paměti širší veřejnosti 16. května 1868, kdy se zúčastnili průvodu k položení základního kamene Národního divadla. Jedním z hlavních tvůrců celé akce byl právě D. Sluníčko. Pro tuto příležitost byl ušit nový prapor, na němž byl z jedné strany znak Typografické besedy s heslem Budiž světlo!, na druhé straně pak český lev, držící historické tiskařské balíky. V čele průvodu kráčeli dva praporečníci a dva hlasatelé, oblečení do španělského rytířského kroje s biretem na hlavě. Oba nesli veliký štít, jeden se znakem typografů a druhý se znakem Prahy. Za nimi jel povoz tažený dvěma páry koní, na němž jeden z typografů představoval Gutenberga a jeho dva pobočníci tiskli na ručním lisu slavnostní básně. Vedle toho měli v tiskárnách E. Grégra, J. Pospíšila a I. L. Kobera zdarma vytištěné listy s básněmi, které rozdávali přihlížejícím. Za celou cestu z Invalidovny k nábřeží jich rozdali kolem 30 000. Za vozem šli členové Typografie a Typografické besedy v černém slavnostním šatě. Podle Vondruškových pamětí se typografům už nikdy, ani v pozdějších letech, nepodařilo vystoupit tak okázale a důstojně.²²⁴

Rok 1869 přinesl typografům vedle bojů za zvýšení mezd také radostné události, mezi něž bezpochyby patřila slavnost na vrchu Nebozízku. V této době totiž vyšlo od výboru vídeňského Spolku Komenského volání o pomoc tamní české průmyslové školy, které pro finanční nesnáze hrozilo zavření. Sluníčkoví bylo jasné, že je potřeba ji nějak podpořit.²²⁵ Když šel za pár dní navštívit svého přítele dvorního a komorního fotografa Jindřicha Eckerta, všiml si, že plot dvora, v němž Eckert pracoval, sousedí s vrchem Nebozízkem, kde se rozprostírala ohromná zahrada Eckertova tchána. A tak Sluníčka napadlo, že by se zde mohla uskutečnit slavnost na podporu vídeňské školy. Po zdoluhavých vyjednáváních s Eckertovým tchánem a s úřady se podařilo slavnost uspořádat.²²⁶ Zahrada se musela náležitě upravit, dokonce byl připraven i ohňostroj. Smluvený hostinský pan Homola si

²²⁴ VONDRUŠKA, J. E. *Stručný přehled činnosti Ústředního spolku Typografická beseda v Praze od r. 1862 do r. 1887*, s. 80.

²²⁵ SLUNÍČKO, D. *Paměti Zpěváckého spolku pražských typografů*, s. 19.

²²⁶ Tamtéž, s. 20.

speciálně pro tuto příležitost nechal z Lipska poslat pohárky na nápoje ze silného pergamenového papíru, což bylo pro Pražany něco nového.

22. srpna 1869 se pak na Václavském náměstí shromáždilo 20 nejružnějších spolků, mezi nimiž nechyběli samozřejmě ani členové Typografie, Typografické besedy a Zpěváckého spolku pražských typografů. Mimo ně tam byly například čtyři další pěvecké spolky – Hlahol, Lumír, Slavoj a Lukes. Dále pak Sokol malostranský nebo také deputace z dělnického spolku Oul. Ve tři hodiny odpoledne se všichni za hudebního doprovodu vydali na Nebozízek. Vstupné na slavnost činilo 15 kr. a když se odečetly výlohy, výnos činil 268 zl. 36 kr., z čehož polovina byla poslána pokladníkovi Spolku Komenského ve Vídni.²²⁷

Další velká slavnost se uskutečnila v roce 1874. Vše vlastně začalo iniciativou Vítězslava Háška, redaktora Květů, jenž jednou přišel za Sluníčkem, zda by se nemělo něco udělat s pro Čechy potupnými slavnostmi na Bílé hoře, které se konaly vždy na svatou Markétu a připomínaly porážku českých stavů v roce 1620.²²⁸ Podle Háška tato slavnost *každému myslivému Čechu bolestně srdce svírá*.²²⁹ Mluvili prý o tom v Umělecké besedě, že by bylo nejlépe, kdyby typografové ve stejný den uspořádali nějakou jinou slavnost, kam by odvedli co nejvíc Pražanů. Sluníčko si ale přál postupovat pod patronátem Umělecké besedy, jejímž byl sám členem, protože podle jeho by měla větší autoritu. S Janem Nerudou pak vybrali hornokrčský lesík, tehdy soukromý majetek jistého směnárníka Kaskelína, který se nakonec uvolil ho zdarma propůjčit. K označení cesty sloužily prapory v národních barvách a žižkovský stavitel Karl Hartig půjčil obrovský prapor z vrchu Žižkova, který měl označovat vchod do lesa.

Členové Typografické besedy a Zpěváckého spolku pražských typografů se sešli v půl osmé ráno za Žitnou branou a v osm hodin vyrazili směrem ke krčskému lesu. Slavnost se natolik povedla, že se každoročně opakovala a na Hvězdu²³⁰ od té doby chodila slavit Národní slavnost již jen *nevědomá luza*.²³¹

Na slavnosti typografů panovala tak skvělá nálada, že „celý les po nich zůstal roztancovaný“, ale nikde prý nebyly překročeny meze slušnosti, což si údajně pochvalovala zejména četnická hlídka, která celou akci sledovala.²³²

²²⁷ SLUNÍČKO, D. *Paměti Zpěváckého spolku pražských typografů*, s. 21.

²²⁸ Ve skutečnosti tato slavnost vznikla již ve 13. století a původně se konala v Břevnově.

²²⁹ SLUNÍČKO, D. *Paměti Zpěváckého spolku pražských typografů*, s. 27.

²³⁰ Slavnost na Hvězdě byla pro výtržnosti s ní spojené definitivně zakázána v roce 1910.

²³¹ SLUNÍČKO, D. *Paměti Zpěváckého spolku pražských typografů*, s. 29.

²³² Tamtéž, s. 29.

Jak později vzpomínal Sluníčko, k tomu, aby na slavnost na Hvězdě chodilo co nejméně lidí, přispívaly také noviny, které o ní přinášely barvitě zprávy: *Slavnost ve „Hvězdě“ skončila jako obyčejně ostudou, rvačkami, veřejným pohoršením, krádežemi atd. Policie měla plné ruce práce a musila stále zakročovati a rváče od sebe násilně rozváděti. Ze spolků českých nezúčastnil se žádný, a vůbec nebylo lze vidět téměř ani jediného řádného vlastence.*²³³

Ještě jedna velká slavnost je spojena se jménem Daniela Sluníčka. V roce 1880 se chystaly oslavy třisetletého výročí úmrtí českého arcitypografa Jiřího Melantricha z Aventina²³⁴ a D. Sluníčko byl zvolen za předsedu celé slavnosti. Ta se odehrávala v Melantrichově rodišti Rožďalovicích a následně i v Praze.

Členové Typografické besedy přijeli do Rožďalovic na zvlášť zapůjčených vozech. Slavnost byla v předvečer výročí zahájena divadelním představením, při němž byla také přednesena báseň Jaroslava Vrchlického, složená pro tuto příležitost. Poté následovala slavnostní střelba a pochod městem, které bylo speciálně nasvíceno. Dokonce i v oknech nejhudších obyvatel ten večer svítila světla, na některých místech byly umístěny i lampiony.

Druhý den, 12. září, následovala samotná slavnost, na niž se sjely četné spolky, především z oblasti typografie. Když se před radnicí shromáždil třítisícový dav, pronesl obecní tajemník a jednatel slavnostního výboru pan Hanuš Jaroslav Láska slavnostní řeč, v níž zmínil důležitost připomenutí výročí velkých českých mužů jako Jana Husa, Jana Žižky z Kalicha, Komenského, ale právě i Melantricha, jehož zásluhy o pokrok ve vzdělání zmínil.²³⁵

Pražská slavnost byla připravována již 8 týdnů dopředu. V předvečer slavnosti dne 20. listopadu přijeli hosté z Rožďalovic, ale i z jiných mimopražských míst. Druhého dne se shromáždila řada spolků, mezi nimiž nechyběl Sokol, jdoucí v čele průvodu, dále Akademický čtenářský spolek nebo studentské organizace, samozřejmě Typografická beseda, Zpěvácký spolek pražských typografů a jiné mimopražské typografické organizace, včetně učňů. Spolků bylo tolik, že zaplnily pravou stranu Václavského náměstí od Primasů až k bývalé Koňské bráně. Kolem 10. hodiny se daly do pochodu směrem k Sirkové ulici, kde Melantrich bydlel a pracoval. Jednotlivá patra Melantrichova domu

²³³ Slavnost ve „Hvězdě“, *Národní listy*, roč. 14, 20. 7. 1874, č. 194, s. 2.

²³⁴ Melantrich Jiří z Aventina (1511–1580), nejvýznamnější český tiskař 16. století, pro své zásluhy na rozvoji knihtisku nazýván arcitypograf.

²³⁵ Slavnost Melantrichova v Rožďalovicích, *Veleslavin*, roč. 8, 24. 9. 1880, č. 18, s. 1.

byla vyzdobena draperiemi v českých nebo slovanských barvách. Zde byla odhalena pamětní deska s nápisem: *V tomto domě žil a pracoval Jiří Melantrich z Aventínu slavný knihtiskař český nar. 1511 zemřel 15 19/11 80. Věnuje Typografická Beseda Pražská 18 19/11 80.* Nad deskou pak visel Melantrichův erb.

Před vchodem do sousedního domu stála tribuna, ozdobená látkami v českých barvách a chvojím. Také okolní domy byly ozdobeny chvojím nebo draperiemi. Ze všech domů vlály velké prapory, většinou české. Policie celou ulici vyklidila a uzavřela, aby slavnostní průvod měl dostatek místa.

Slavnostní řeč o Melantrichově významu pronesl Eduard Grégr, který připomněl, že v jeho třisetletém odkazu lze nalézt myšlenky slovanské vzájemnosti. Řečník také zmínil roli, jakou mají v dějinách národů knihy, a v důsledku toho i lidé, kteří je tisknou. Grégrova řeč byla přijata s velkým nadšením, mluvčí byl již během svého projevu několikrát přerušen neustálým provoláváním slávy a tleskáním. Když se po skončení řeči utišil bouřlivý potlesk, zvolal Daniel Sluníčko *Sláva památce Melantrichově*, načež Zpěvácký spolek pražských typografů zazpíval mohutný sbor Bývali Čechové a účastníci se za zpěvu písní Hej, Slované a Kde domov můj? odebrali k Václavskému náměstí, kde se rozešli. Při této příležitosti se také objevil návrh, aby se Sirková ulice přejmenovala na Melantrichovu, což později uskutečnil starosta Podlipný.²³⁶

Paralelně s touto událostí probíhala v malém sále Měšťanské besedy výstava knih tištěných Melantrichem. Otevřeno bylo od 9 do 17 hodin a místnosti byly přeplněné tak, že podle odhadů se zde vystřídalo až 3000 návštěvníků. Exponáty zapůjčila univerzitní knihovna i mnozí soukromníci. Vystaveno bylo 71 spisů, z nichž bylo 65 z Melantrichovy tiskárny z období 1547–1580, zbylých 6 spisů, na jejichž tisku se Melantrich také podílel, pocházelo z Norimberka z let 1553–1568. Vystaven zde byl např. Nový zákon z roku 1576, různé modlitební knihy, Práva městská království českého, ale i několik výtisků Biblí české. Pozornost budil Mathioliho herbář s krásnými dřevorytinami, vystavený v české, latinské a německé verzi.

Poslední součástí této slavnosti byl ples na Žofině²³⁷, kde již při vchodu do sálu hosté dostávali výtisky oslavné básně Svatopluka Čecha, kterou později přednesl jednatel spolku Typografická beseda Karel Krunert. Dále následoval hudební program, v jehož rámci opět vystoupil Zpěvácký spolek pražských typografů a další zpěváci.

²³⁶ Řeč dr. Ed. Grégra. *Národní listy*, roč. 20, 23. 11. 1880, č. 281, s. 1.

²³⁷ Dnešní Slovanský ostrov.

Od výstavy časopisů, o níž bude ještě řeč, se Daniel Sluníčko stal občasným hostem u Vojtěcha Náprstka. S ním nebo jeho ženou chodil příležitostně sledovat práce na právě vznikajícím Průmyslovém muzeu,²³⁸ kde se zajímal zejména o věci spojené s knihtiskařstvím. Vedle řady knih se zde nacházely časopisy z nejrůznějších koutů světa, vzácné přístroje i rozličné památky, které však potřebovaly uspořádat a doplnit. S dovolením manželů Náprstkových sem Sluníčko vodil i zaměstnance Grégrovy knihtiskárny a další zvědavce z řad Typografické besedy.²³⁹

Pak Sluníčka napadlo, zda by Zpěvácký spolek nemohl pro podporu rozšíření sbírek Náprstkova muzea uskutečnit nějakou slavnost. Za vhodné místo vybral tehdy oblíbené rozsáhlé zahrady Na Přemyslovce pod Vyšehradem. Slavnost se konala 4. srpna 1878 za účasti několika tisíc lidí. Zahrada byla vyzdobena červeno-bílými a červeno-modro-bílými prapory, trávník, určený pro dětské hry, byl ohraničen štíty v barvách slovanských zemí. Program se skládal ze tří částí: instrumentálního koncertu, koncertu Zpěváckého spolku pražských typografů a z dětských her.

Vojtu Náprstka a jeho ženu uvítala jedna z holčiček, která jim předala kytici a přednesla řeč, v níž jim děkovala za jejich zásluhy o český průmysl a nakonec zvolala jejich *vlasteneckému konání upřímné Na zdar!*²⁴⁰ Náprstkovi dostali doprovod několika dam z bývalého Amerického klubu dam. Dostavilo se i mnoho příznivců Průmyslového muzea, učitelů a rodičů s dětmi, protože již dopředu byly na letácích slíbeny veřejné dětské hry, spojené s rozdáváním dárků. Pořadatelé připravili 500 kusů nejrůznějších hraček, školních potřeb a sladkostí a také vyrobili veliký koláč se zapečenými dvacetníky.

Když se pak kolem deváté hodiny setmělo, společnost se přesunula na zadní konec zahrady přímo pod vyšehradskou skálu, kde čekalo překvapení pro Vojtu Náprstka. Celou louku osvětlovala řada různobarevných lampionů, děti s národními prapory v rukou stály v půlkruhu kolem obrazu profesora Aloise Studničky, který znázorňoval Annu Náprstkovou²⁴¹, matku Vojty Náprstka, a celé shromáždění třikrát provolalo slávu památce této ženy. Daniel Sluníčko děkoval Vojtovi i Josefě Náprstkovým za jejich obětavé snahy o povznesení českého průmyslu, načež veškeré obecnstvo provolalo manželům Náprstkovým slávu.

²³⁸ Dnešní Náprstkovo muzeum .

²³⁹ SLUNÍČKO, D. *Paměti Zpěváckého spolku pražských typografů*, s. 36.

²⁴⁰ Zahradní zábava ve prospěch sbírek musea průmyslového, *Národní listy*, roč. 18, 6. 8. 1878, č. 189, s. 2.

²⁴¹ Anna Náprstková, rozená Homová (1788–1873), bohatá mecenáška takřka všech Vojtových podniků.

Takřka všichni hosté zůstali až do konce slavnosti, *vzdor tomu, že pan hostinský přičinil se všemožně, aby hosty co nejdříve vyhnal ze zahrady. Prodával za 20 kr. pivo tak mizerné, že bylo věru zapotřebí odvahy napítí se odporné tekutiny...*²⁴²

Čistý výtěžek z celé slavnosti činil 397 zl. 51 kr., jež byly darovány Vojtovi Náprstkovi jako základ pro utvoření Typografického oddělení Průmyslového muzea, na němž pak Sluníčko s některými členy Zpěváckého spolku a Typografické besedy skoro dva roky pracoval. Za cíl si kladli podat obraz počátku a postupného vývoje českého knihtiskařství a s tím souvisejícího písmolijectví. Vydali proto ve Velešlavínu prosbu, zda by jim někdo z kolegů nemohl poslat staré stroje a nářadí, které už v tiskárnách nepotřebují.²⁴³ Největšího ocenění se jim dostalo, když pořadatelé knihtiskařského oddělení Jubilejní zemské výstavy v roce 1891 jejich dílo použili jako základ pro své sbírky, které se nacházely na konci pravé lodi průmyslového paláce.²⁴⁴

Budeme-li vycházet z Průvodce sbírkami z roku 1898, kterého sestavil kustod muzea, J. L. Kottner, zjistíme, že tato sbírka, nadále udržovaná Antonínem Kučerou, byla poměrně rozsáhlá a skládala se ze 13 skříní.

V první z nich, umístěné vlevo hned u vchodu do oddělení, bylo možné vidět postup dřevorytecké práce, od čisté desky až k úplnému provedení obrazu, dále dřevorytiny starší i novější doby. Vedle toho se nacházely rytiny do tvrdého kovu, do mosaze a mědi. V druhé skříní si mohli návštěvníci prohlédnout zinkografii pro barvotisk v 7 barvách s příslušnými otisky, do zinku leptané obrázky, iniciálky a desku k tisku hudebních not. Nad těmito dvěma skříněmi byla ve třech rámech umístěna sbírka rukopisů slavných spisovatelů, umělců a významných Čechů.

Ve třetí skříní byla znázorněna sádrová a papírová stereotypie²⁴⁵ spolu s nejrůznějšími modely, maticemi a odlitky, které s tím souvisely. Nad touto skříní visel plasticky provedený knihtiskařský znak. Další skříň obsahovala předměty související se slévačstvím – kovy, které jsou k tomu potřeba, slévadla, písmenkové matičky nebo měřítka k určení přesnosti. V další výstavní skříní byly umístěny fotozinkografické²⁴⁶ reprodukce v různých rozměrech s otisky. Na stěně zde ve třech rámech visela kolekce divadelních oznámení

²⁴² Zahradní zábava ve prospěch sbírek musea průmyslového, *Národní listy*, roč. 18, 6. 8. 1878, č. 189, s. 2.

²⁴³ Provolání, *Velešlavín*, roč. 13, 14. 2. 1885, č. 3, s. 1.

²⁴⁴ SLUNÍČKO, D. *Paměti Zpěváckého spolku pražských typografů*, s. 38.

²⁴⁵ Technika zhotovování duplikátních tiskových forem pro tisk z výšky.

²⁴⁶ Název pro výrobu štočků pro tisk z výšky s použitím fotomechanického přenosu obrazu na zinek leptaný na netisknoucích místech.

a programů z let 1832–1866, dva rámy s návrhy a kresbou ornamentů a dva litografické obrazy.

Šestá skříň obsahovala vše související s knihtiskařskými barvami, ilustrace, bronzové barvy, kopty, různé druhy fermeže, barvy v hrudkách a mleté barvy. Vedle této skříně stál stolek s kamenem na hlazení písmen, formičky k tisku na rotačním stroji, na sloupcích pak byla položena sázítka s hotovými písmeny, na dalším stolku se nacházel malý tiskací strojek, model stroje k hoblování a rýhování a přístroj k ohýbání linek. V rohu u okna byl k vidění regál s osmi deskami na sazbu, na němž byla vystavena forma návěští firmy Č. Zimmermann v Mladé Boleslavi, vysázená z dřevěných písmen, které tato firma vyráběla.

Sedmá skříň, umístěná na stěně nad regálem, obsahovala staré tiskopisy a knihy, sněmovní zprávy z let 1631 a 1640, kalendáře z roku 1693 a 1758, modlitební knížky, zpěvníky z roku 1717 a 1746. Pod tím se nalézaly tři rámečky, obsahující bankovky rakouské, polské, francouzské, anglické, americké a turecké a rámeček s reprodukcí opony Národního divadla. Další skříň v sobě měla sbírku starších tisků, mezi nimi také Münsterovu kosmografii tištěnou v roce 1554 v Praze Kosořským ze Skosoře. Vedle ní pak byla umístěna stolice, používaná k vystavování desek se sazbu, v níž se prováděly korektury. Na stoličce byla deska s různými písmeny a sazbu akcidenční, matematickou a notovou.

Devátý regál byl věnován kasám s písmeny, byla zde zastoupena latinka, azbuka, švabach, hlaholské písmo, hudební noty, různé ornamenty, matematické znaky a jiné typy. V desáté skříně byly znázorněny galvanoplastické²⁴⁷ práce a v jedenácté výroba papíru. Nacházely se zde látky lněné, bavlněné, celulóza, klovatina, barvivo a vzorky papírů. Vedle toho stál stojan se sedmi rámci s přípravou obrázků k tisku, pak železný lis se sazbu návěští o jubilejní výstavě z roku 1891. V sousedství tohoto lisu pak byl stolek na roztírání barev s válcem a poblíž v rohu stůl na vykládání vytištěných archů a dále starý dřevěný lis.

V předposlední skříně bylo možné vidět ukázky klihotypie²⁴⁸ a poslední skříň uprostřed místnosti zaujímala kolekce litografických prací. V místnosti byly ale také kameny s obrazy a otisky, kresby perem, tuší a kresba mastnou křídou na kamenech, strojová rytina, jehly a jiné litografické nástroje.²⁴⁹

²⁴⁷ Elektrolytický způsob zhotovování přesných kopií předmětů, jako jsou duplikátní tiskové formy s reliéfem (galvanotypy) pro tisk z výšky nebo písmolijecá matrice s vyhloubeným reliéfem.

²⁴⁸ Tisk z hloubky, při němž se využívá toho, že klíž smíšený s roztokem dvojchromanu draselnatého ztrácí rozpustnost.

²⁴⁹ KOTTNER, J. L. *Průvodce sbírkami Náprstkova Českého průmyslového muzea v Praze*, Praha 1898.

4.1. Světová výstava časopisů a rukopisů

28. listopadu 1875 schválila Typografická beseda návrh Jana Bavorského na uspořádání výstavy existujících i zaniklých časopisů a rukopisů významných mužů a žen, žijících i zesnulých. Účelem výstavy mělo být povznesení spolku i typografického stavu v očích veřejnosti a získání nových přátel.

Začínalo se skromně, mnoho lidí ani nepředpokládalo, že by se pražským typografům mohlo něco takového povést, a to tím spíše, že se nakonec původní vymezení výstavy na české, maximálně evropské časopisy rozrostlo na periodika z celého světa. Mnozí kolegové se záměru vysmívali a dělali posměšné vtipy, to se ale se zahájením výstavy změnilo.²⁵⁰

Byl ustaven přípravný výbor, čítající původně pouze 6 členů (postupně se rozšířil až na 19), kteří si za svého předsedu zvolili Daniela Sluníčka. Ten zastával ještě úřad tajemníka a vyřizoval veškerou českou i cizozemskou korespondenci. A. Schiller měl být zapisovatelem, J. Vrána pokladníkem, J. Trumpus tajemníkem a V. Lev a A. Kubata pořadateli. Pokladník Josef Vrána kromě financí zabezpečoval také časopisy z Francie, naopak časopisy z Čech, Moravy a Slezska dostal na starost Antonín Kubata. Jednatel Antonín Schiller měl shromažďovat časopisy typografické a stenografické. Časopisy z Ruska, Srbska, Černé Hory, Španělska a Portugalska spravoval Antonín Mašek. F. Häring měl v agendě časopisy z Německa a Švýcarska, F. Hess časopisy z Haliče a Bukoviny, Rumunska, Turecka a Řecka. M. Moser obstarával časopisy z Afriky, Asie a Austrálie a dále z Anglie, Skotska a Irska, L. Urban časopisy z Chorvatska, Slovenska a Uher, Istrie, Dalmácie a Sedmihradska. Dalšími členy byli F. Essler, obstarávající časopisy z Itálie, Belgie, Dánska, Švédska, Norska a Nizozemí a také příležitostné listy, dále J. Hrníček, shromažďující britské tisky. Další časopisy zabezpečovali Stroše, V. Zárecký, J. Lanzinger, J. Loukota a K. Borovička. Rukopisnou část výstavy pak zastřešovali J. Seemann, K. Krunert a F. Krbek. Tento výbor pořádal schůze, na nichž se jednalo o došlých příspěvcích. Od 1. prosince 1875 do 10. června 1877 se takových schůzí uskutečnilo na osm desítek.

Výstavní výbor vydal do celého světa výzvu o zaslání příspěvků. Její formu lze vidět např. v konceptu dopisu pro konzuláty císařství čínského, japonského a perského: *V starobylé Praze, hlavním městě Království českého, konají se právě pilné přípravy, aby na jaře příštího roku otevřítí se mohla výstava časopisů a listů periodických z celého světa,*

²⁵⁰ Výstava časopisů a rukopisů, *Veleslavín*, roč. 5, 12. 5. 1877, č. 8, s. 75.

*jakož i rukopisů vynikajících osobností všech národů a všech věků. V hluboké úctě podepsaný výstavní výbor dovoluje si, obrátiti pozornost vysokého konsulátu k tomuto záslužnému podniku a připojuje [sic] snažnou prosbu, aby časopisy a autografy, jež by vysoký konsulát z říše od něho zastupované o pražské světové výstavě vyložiti za vhodné seznal... Následovalo ještě ujištění, že exponáty budou po výstavě neporušené vráceny.*²⁵¹

Z Čech, Moravy a Slezska se sešlo 635 časopisů, z Haliče a Bukoviny 68 a z Istrie a Dalmácie 32. Z Anglie přišlo 249 časopisů, ze Skotska 33 a z Irska 10. Z Itálie se podařilo získat dokonce 904 položky a z Německa neuvěřitelné 1674. Z Afriky 91, z Ameriky 838 a z Austrálie 22. Sbírka rukopisů čítala přes 2000 příspěvků. Došlý materiál byl shromažďován u čestného člena Typografické besedy Vojty Náprstka.

Výstava měla původně proběhnout již na podzim roku 1876, ale nakonec musela být přesunuta až na jaro příštího roku, protože časopisů se nahromadilo takové množství, že v Praze nebyla volná žádná místnost, kam by se mohly vejít. Veškeré prosby pořadatelů u různých šlechticů i jiných osob o propůjčení výstavních prostor nebyly vyslyšeny.²⁵²

Výstava byla nakonec otevřena 15. května 1877 v sálech Měšťanské besedy, které byly k tomuto účelu slavnostně vyzdobeny panem Kustřickým, Sluníčkovým příbuzným, jehož služby se osvědčily již při typografickém plese v roce 1858. Schody vedoucí k výstavním místnostem zdobily prapory v českých barvách. V průčelí místnosti stála uprostřed exotických květin socha Slavie. Výstavní místnosti potom zdobily busty císaře, císařovny, Veleslavína a Gutenberga. Z první galerie nad Slavií visel prapor Typografické besedy.²⁵³

Pozvání na zahájení výstavy přijala celá řada významných hostů: pražský purkmistr Emilian Skramlík, jeho náměstek O. Zeithammer, náměstek místodržitele Grüner, policejní ředitel Cihlář, bývalý ministr Jireček, profesori zdejších vysokých a středních škol, spisovatelé, učenci a mnoho dalších. Na uvítanou zazpíval Zpěvácký spolek pražských typografů slavnostní sbor a zazněla oslavná řeč. Původně ji měl přednést předseda spolku J. Šercl, ale nakonec se tohoto úkolu ujal předseda výstavního výboru Daniel Sluníčko. Přivítal všechny hosty, vysvětlil účel výstavy a poděkoval všem, kdo se podíleli na jejím vzniku. Na konec řeči provolal: *Sláva království českému, matičce Praze a všem příznivcům výstavy*. Volání *Sláva* pak přítomní třikrát zopakovali.²⁵⁴

²⁵¹ LA PNP, fond Karel Sudimír Šnajdr. Korespondence cizí: Výbor pro Světovou výstavu časopisů a rukopisů – Praha konzulátu císařství čínského, japonského a perského.

²⁵² Výbor pro světovou výstavu časopisů a rukopisů v Praze, *Veleslavín*, roč. 4, 23. 9. 1876, č. 18, s. 147.

²⁵³ První světová výstava časopisů a rukopisů. *Národní listy*, roč. 17, 16. 5. 1877, č. 134, s. 3.

²⁵⁴ Výstava časopisů a rukopisů I, *Veleslavín*, roč. 5, 26. 5. 1877, č. 9, s. 83.

Časopisy byly rozděleny podle zemí, z nichž pocházely, nad každou sbírkou pak visel znak a dvě vlajky příslušné země. Nápis země a vystavovaných předmětů byly nadepsány v češtině, němčině a francouzštině. Vedle tohoto geografického rozčlenění se exponáty dělily na časopisy příležitostné, stenografické a typografické. V každém rohu stály vitríny v podobě jehlanu s časopisy a uprostřed sálu a po stranách se nacházely skleněné skříně s rukopisy.

V prvním sále se vystavovaly časopisy ze Španělska, Portugalska, Rumunska, Turecka a Itálie. Co se tureckých časopisů týče, české typografy zaujalo, že byly psány turecky, řecky, rusky, francouzsky a anglicky, ale ani jeden německy. Za zajímavost stál také na roli papíru napsaný Korán.

Ve velkém sále se nacházely časopisy z Rakouska, Ruska, Belgie, Nizozemska, Norska, Dánska, Řecka, Srbska, Černé Hory, Severní Ameriky, Afriky, Asie, Austrálie, ale také z Číny a Japonska. Pozornost budily zejména časopisy severoamerické, mezi nimiž byly také výtisky ve francouzštině, němčině nebo krajanské v češtině. V pravé části místnosti se nalézaly 54 typografické časopisy, mezi nimi i *Veleslavín*. V poslední menší postranní místnosti byly vystaveny časopisy francouzské, německé, anglické a švýcarské. Největší pozornost zde budila sbírka karikatur z doby komuny a z posledních dní císařství Napoleona III., kdy se pařížští kreslíři zaměřili nejen na francouzské státníky, ale např. i na císaře Viléma nebo Bismarcka. Poblíž stály čtyři velké tabule s Otčenášem ve 324 jazycích. Anglické listy se společně s americkými vyznačovaly větším formátem než noviny ostatní, zejména skotské listy měly formát obrovských rozměrů. Vojta Náprstek se postaral o vystavení britských „Timesů“ na zvláštním podstavci. Nad ním byla připevněna tabulka s údaji o těchto tehdy nejrozšířenějších světových novinách.²⁵⁵

Časopisy z Čech, Moravy a Slezska byly kvůli velkému počtu roztrženy podle oboru působnosti. Zastoupeny zde byly finance a burza, hornictví a hutnictví, hospodářství domácí, polní a lesní, humor, knihkupectví, literatura, kritika a bibliografie, lékařství a lékárnictví, měřičství a stavitelství, móda, náboženství, obchod a komunikace, matematika, fyzika a astronomie, politika, právnictví a soudnictví, přírodní vědy, průmysl řemeslný a tovární, sociální a spolkové zájmy, tělocvik a hasičství, umění, úřední věstníky, vědecké listy, vojenství a válečnictví, vychovatelství, zábava nebo zahradnictví a květinářství. Nejpočetnější skupinou byly časopisy politické, kterých se podařilo

²⁵⁵ Na jejich přípravě se v této době podílelo 70 nočních a 50 denních sazečů a 24 korektorů. Zajímavý byl i fakt, že týdně spotřebovala jeho příprava 68 tun papíru ze čtyř papíren. Výstava časopisů a rukopisů IV, *Veleslavín*, roč. 5, 27. 7. 1877, č. 13, s. 131.

shromáždit 190, včetně Sobotních pražských poštovských novin z let 1734–1735, Národních novin nebo Krameriusových c. k. pražských poštovských novin z roku 1791.

Rukopisná část byla uspořádána abecedně. Hned u vchodu zaujala sbírka čínská a japonská, obsahující 35 položek ve zlatem vykládaných rámech nebo na svitcích, slonových kostech, hedvábí a jiných látkách. Byla zde k vidění vlastní rukou psaná báseň japonského císaře Mucuhita (známý císař Meidži) a báseň následníka trůnu Jošihita (Meidžiho syn Taišó).²⁵⁶

Ve velké místnosti se nacházela sbírka pražského knihkupce J. Pospíšila čítající především soukromé listy významných osobností 19. století: K. Vinařického, V. Zapa, V. K. Klicpery, J. Kollára nebo F. Palackého.

Jednu z nejvýznamnějších částí zaujímala sbírka J. Radeseye, prokuristy c. k. dvorní knihtiskárny ve Vídni, obsahující 220 položek, jež daroval Typografické besedě. Nalézaly se zde podpisy císařů Ferdinanda II. z roku 1634, Ferdinanda III. a Ferdinanda V., dále pak Marie Terezie, Karla VI., Františka I. či pruských panovníků Friedricha II. a Friedricha Viléma IV. Ze státníků zde byl rukopis Václava Kounice (kancléře Marie Terezie), Klementa Metternicha, Antona Schmerlinga nebo rukopis Jindřicha Šlika, vojevůdce z třicetileté války.

Dánský spisovatel V. Molard zapůjčil 172 rukopisů významných osobností, hlavně však hudebníků, např. Hectora Berlioze, Frederika Chopina či Jacquese Offenbacha.

Velkou část českých rukopisů, jež uspořádal známý archivář a historik J. Emler, zapůjčila pražská městská rada. Objevily se zde rukopisy českých panovníků Vladislava II., Ferdinanda I., Maxmiliána II., Rudolfa II., Ferdinanda II., Ferdinanda III., Leopolda I. a Marie Terezie. Městská rada zapůjčila také rukopisy osob a nejvyšších zemských úředníků z doby třicetileté války, např. Albrechta z Valdštejna, Karla knížete z Lichtenštejna nebo Zdeňka z Lobkovic.

Pražský arcibiskup kníže Bedřich ze Schwarzenbergu poskytl pět knih s rukopisy, např. papeže Pia IX., sardinského krále Viktora Emanuela, francouzského císaře Napoleona III., bavorského krále Ludvíka, ale také podpisy Johna Milтона, Johanna Wolfganga Goetheho, belgického krále Leopolda I., anglické královny Viktorie a Klementa Metternicha. Vedle nich se zde nalézaly také rukopisy Leopolda Ranka, A. Humboldta nebo F. Liszta.

Ladislav Čelakovský, profesor botaniky na univerzitě v Praze, zapůjčil výstavě sbírku zhruba 70 rukopisů po svém otci F. L. Čelakovském, týkajících se především doby

²⁵⁶ Výstava časopisů a rukopisů. Část rukopisná I, *Veleslavín*, roč. 5, 10. 8. 1877, č. 14, s. 139.

národního obrození. Vedle psaní F. Palackého zde byly obsaženy také rukopisy Š. Hněvkovského, J. Jungmanna, A. Marka nebo B. Němcové. Mimoto ale také několik řádků psaných Šimonem Lomnickým z Budče a Janem Amosem Komenským.

Ze zahraničních dokumentů byla zajímavá sbírka pařížského učenice L. Mickiewiczze, potomka polského básníka Adama Mickiewiczze, v níž se nacházely rukopisy polských králů, básníků, hudebních skladatelů a učenců. Dal se tu nalézt podpis Jana Sobieského, posledního polského krále Stanislava Augusta II., ale např. i T. Kościuszka.²⁵⁷

Pražská Umělecká beseda zapůjčila mimo jiné rukopisy Karla Jaromíra Erbena, Jaroslava Golla, Václava Hanky nebo Karla Hynka Máchy. Obstarala také výtisk Homérovy Odyssey, který patřil francouzskému císaři Napoleonovi III. Vedle Umělecké besedy přispívaly i jiné organizace: Spolek českých lékařů, Slovanská lípa či První pražský spolek stenografů Gabelsbergerských. Ze severní Ameriky se o zaslání časopisů postaraly zejména redakce tamních českých listů, z jižní Ameriky se o to přičinily nejvíce typografické spolky z Buenos Aires a Montevidea. Některé příspěvky byly poslány typografickými spolky z různých měst Evropy, z Budapešti, Vídně, Lince, Záhřebu, Lublaně, Innsbrucku nebo Madridu.

Své příspěvky ale posílali i jednotlivci, např. adjunkt při městském archivu pražském Jaroslav Čelakovský, c. k. setník a profesor na vojenské akademii F. Čenský, profesor zoologie A. Frič, Eduard a Julius Grégrové, spisovatel Jakub Arbes, slovenský lingvista M. Hattala, úředník při ministerstvu osvěty v Bělehradě B. Jovanovič, právní historik Josef Kalousek, profesor na univerzitě ve Vídni A. V. Šembera, Vojta Náprstek nebo Jan Neruda.

Z ciziny byli ke spolupráci většinou zlákáni lidé z oblasti typografie, novinařiny nebo knihkupectví, a tak v katalogu najdeme jména jako J. Novinský, redaktor Pokroku západu v Omaze, L. Palda, redaktor dělnických listů v Clevelandu či J. G. Nordin, redaktor Nordisk Boktryckeri-Tidning ve Stockholmu. Z Japonska například využil přípravný výbor služeb rakouského ministra-residenta rytíře ze Schäfferů a z Číny jim noviny obstaral rakouský konzul rytíř Boleslawski.²⁵⁸ Korespondence výboru tak probíhala v češtině, němčině, francouzštině, angličtině, španělštině a ruštině.

28. listopadu 1876 pořadatelé výstavy požádali o spolupráci také Museum království českého. Přípravný výbor měl totiž původně v úmyslu s výstavou spojit znázornění

²⁵⁷ LA PNP, fond Daniel Sluníčko. Tisky: Seznam časopisů a rukopisů vystavených Typografickou besedou v Praze 1877.

²⁵⁸ Světová výstava časopisů a rukopisů, *Světozor*, roč. 11, 13. 4. 1877, č. 15, s. 179.

postupného vývoje knižního tisku v Čechách, a to tím způsobem, že by byly vystaveny tiskopisy se zhruba desetiletým odstupem od nejstarších dob po současnost. Pořadatelé proto Museum požádali o zapůjčení starých dochovaných tisků. 7. února se výbor dočkal odpovědi, že musejní sbírky nejsou určeny k veřejným výstavám, ale že Museum může současně s výstavou časopisů uspořádat výstavu zachycující vývoj knižního tisku. Ta se však nakonec z blíže neurčených důvodů neuskutečnila.²⁵⁹

K příležitosti výstavy časopisů vznikl katalog s českými, německými a francouzskými popisky. Čítal 128 stran a 8000 titulů a prodával se za 30 kr. Jeho zhotovení s sebou však neslo jisté obtíže, protože musel být proveden v krátké době, navíc předpokládal korektury cizojazyčných časopisů. Původně se předpokládalo, že tuto zakázku přijme C. k. dvorní knihtiskárna, ta ji však odmítla, a tak D. Sluníčko prosadil tisk v knihtiskárně dra. E. Grégra. Později se ukázalo, že spěch, se kterým byl katalog připravován, se podepsal na jeho kvalitě, vyskytly se v něm totiž jisté nepřesnosti. U některých časopisů se např. stalo, že byly špatně obsahově zařazeny, podobně podpisy některých mužů byly údajně z doby, kdy ještě nežili. Některé prohršky pak byly zeměpisného rázu, např. noviny vycházející v Gibraltaru byly řazeny pod Španělsko místo pod Anglii.²⁶⁰

Vzhledem k tomu, že výstava byla během svého průběhu několikrát doplňována, vznikla potřeba doplnit i katalog. A tak ten, kdo počínaje 3. červnem předložil již koupený katalog, dostal k němu osmistránkový dodatek, v němž se objevilo 35 nových položek z Čech, Moravy a Slezska, 44 z Rakouska, 96 z Francie či 16 periodik z Ameriky. Protože se však výstava rozšiřovala i nadále, ani tento výčet nebyl úplný.²⁶¹

Návštěvnost výstavy byla vysoká. Do 10. června, kdy byla výstava ukončena, ji zhlédlo několik tisíc návštěvníků z nejrozličnějších skupin obyvatelstva.²⁶² Chodili jednotlivci, ale i školy a různé korporace, mezi nimiž nechyběly ani členky bývalého Amerického klubu dam s Josefou Náprstkovou, jež se ukázaly 27. května. 19. května zahájila hloubětínská obecní škola v průvodu tamního učitele hojnou návštěvu škol, pro které bylo vstupné sníženo z 20 na 5 krejcarů.

O svátcích, v neděli a pondělí²⁶³ výstavu navštívilo přes 2000 osob a prodalo se přes 800 katalogů. Do 30. května to znamenalo celkem přes 4000 osob. Objevili se zde i reportéři cizích tisků, především z Německa, Ruska, Anglie a Ameriky. Také několik

²⁵⁹ Výstava časopisů a rukopisů VII, *Veleslavín*, roč. 5, 9. 11. 1877, č. 20, s. 187.

²⁶⁰ Výstavní katalog, *Veleslavín*, roč. 5, 23. 11. 1877, č. 21, s. 193.

²⁶¹ Ve světové výstavě časopisů a rukopisů, *Národní listy*, roč. 17, 3. 6. 1877, č. 150, s. 4.

²⁶² Světová výstava časopisů a rukopisů, *Národní listy*, roč. 17, 11. 6. 1877, č. 158, s. 2.

²⁶³ Jednalo se o letnice.

důstojníků i obyčejných vojáků. Zato z řad šlechty se dostavilo pouze několik jedinců. Obdobně, zatímco se na výstavě vystřídaly skoro všechny městské obecní a střední školy včetně ústavu hluchoněmých a vlašského sirotčince, z členů císařského domu výstavu navštívil pouze arcivévoda Bedřich v doprovodu svého pobočníka hraběte Gavrianiho.

Výstava byla dokonce vyfotografována, o což se postaral fotograf pan Pták, který od 10. června prodával fotografie ve velkém formátu za 1 zlatý a 20 krejcarů, v menším formátu pak za 50 krejcarů.

Zakončení výstavy bylo spojeno s oslavou patnáctiletého výročí trvání Typografické besedy. Oslava byla rozdělena na dvě části, dopoledne se odehrála slavnostní schůze, večer pak byla uspořádána společná zábava. Na dopolední schůzi se však sešlo překvapivě málo členů, patrně pro hezké počasí, a tak zde panovala dusná atmosféra. Předseda spolku p. Šercl přednesl za přítomnosti zeměpanského komisaře Antonína Svobody slavnostní řeč, v níž stručně vylíčil dějiny spolku pražských typografů a zmínil také kolik finančních prostředků spolek za 15 let svého trvání vynaložil: Jednalo se o 24 218 zl. 23 kr. pro podporu v nemoci a úplné neschopnosti k práci, 3446 zl. 50 kr. pohřebního a 2733 cestovného. Na vydávání Veleslavína padlo od července 1872 do prosince 1876 2184 zl. 7 kr., plat spolkového lékaře činil 1150 zl. a jako podpora nezaměstnaným členům bylo od 15. září 1873 do prosince 1876 poskytnuto 4991zl. a 90 krejcarů.

Svoboda ve své řeči dále vzpomněl na významné již zemřelé osobnosti spolku a poděkoval všem příznivcům Typografické besedy za jejich náklonnost a především za pomoc při pořádání světové výstavy časopisů a rukopisů a navrhl některé z nich za čestné členy. Byli mezi nimi i místní, např. Vojta Náprstek, ale většinou to byli typografové z nejruznějších částí světa, třeba Karel Jonáš, zakladatel a redaktor Slavie, prvního českého časopisu v Americe, Karel Mensinger, zakladatel všeslovanského oddělení v královské knihovně v Miláně či pařížský učenec Ladislav Mickiewicz.

K osmé hodině večerní se pak členové Typografické besedy se svými manželkami sešli v konviktském sále, kde Zpěvácký spolek pražských typografů zazpíval tři sbory a následovaly písně dalších interpretů. Předseda Šercl pak svolal členy výstavního výboru a poděkoval jim za práci na přípravě výstavy, poté jim daroval pro tuto příležitost zhotovenou stříbrnou pamětní medaili. Na jedné její straně byl zobrazen typografický znak a kolem něho bylo napsáno *Výstava časopisů a rukopisů v Praze 1877*, na druhé straně uprostřed stál nápis *Typografická beseda v Praze*, obkroužený větou *Členovi výstavního výboru*. Tuto medaili obdrželi všichni členové výboru. Jeho jménem pak poděkoval K. Krunert s tím, že největší zásluha náleží předsedovi výboru Sluníčkoví.

Poté přečetl jednatel spolku Hess telegramy, které došly k výstavě i k oslavám výročí: Brněnští typografové např. napsali: *Vytrvejte dále v blahodárné činnosti Vaší a výsledek skvělý Vás nemine. Na zdar.*

Ze Stuttgartu od Theodora Goebela přišlo: *Herzlichen Glückwunsch zum Gelingen der Ausstellung sendet und ferneres fröhliches. Gedeihen Ihres Vereines wünscht T. H.*

Ze Solnohradu: *Hoch den wackeren Prager Kollegen! Hoch Euren Bestrebungen! Dreimal hoch dem Verband!*

Další telegramy došly třeba z Terstu, Drážďan, Krakova nebo z Opavy.

Zhruba od půlnoci pak nastala volná zábava za poslechu symfonické kapely řízené p. Schulzem. Účastníci byli natolik spokojeni, že se domů ubírali až k ránu.²⁶⁴

Co se financování výstavy týče, byla prodělečná. Typografická beseda již na začátku příprav poskytla 375 zl. a na vstupném a prodaných katalozích se vydělalo 1287,47 zl. Práce spojená s výstavou však byla náročná – zaplatit se muselo poštovné za odeslané i přijaté zásilky, tisk a svázání katalogů, tisk vstupenek, truhlářské a sklenářské práce, inzeráty a reklamy, spotřebovaný plyn, noční dozor hasičů, ale i zapůjčení květin. Celkový schodek, který se dostal na částku 358,34 zl., byl zaplacen ze záloh Typografické besedy.²⁶⁵ Spolek tento neúspěch přičítal malé reklamě, bez níž se prý umělecké ani průmyslové aktivity nemohou obejít.²⁶⁶

Ve spolku tato ztráta vzbudila nevoli, ale D. Sluníčko byl přesvědčen, že ziskový podnik by se z výstavy nepodařilo udělat žádnému výboru. Argumentoval tím, že členové toho stávajícího pracovali zadarmo, mnohé služby se jim podařilo získat zdarma nebo aspoň velmi levně, až na to, že pořadatelům nebyl odpuštěn hraniční novinářský kolek, i když se dovážely třeba noviny sto let staré.²⁶⁷

Daniel Sluníčko k celé této události poznamenal: *Výstava nebyla jen nějaká libůstka nebo marnivé počínání. ...v porovnání s cizinou, zejména s nejbližšími našimi sousedy Němci, v přemnohých kusech ještě valně zůstávali jsme pozadu, a to ne jen proto, že nám Čechům od vždy bojovati bylo s naprostou nepřizní, anebo aspoň s hříšnou lhostejností oněch kruhů, které jinde podobnému snažení byly a dosud jsou hlavní oporou a podporou; nýbrž že potřeba odborného vzdělání, stálého se zdokonalování ještě nevnikla do vrstev širokých, jak by náleželo a bylo žádoucno, že zejména naši živnostníci, průmyslníci*

²⁶⁴ Oslava patnáctiletého trvání Typografické besedy a ukončení výstavy, *Veleslavín*, roč. 5, 21. 6. 1877, č. 11, s. 108.

²⁶⁵ Výkaz příjmů a výdajů, *Veleslavín*, roč. 5, 26. 10. 1877, č. 19, s. 184.

²⁶⁶ Grafická výstava v Praze, *Veleslavín*, roč. 12, 12. 1. 1884, č. 1, s. 1.

²⁶⁷ SLUNÍČKO, D. *Paměti Zpěváckého spolku pražských typografů*, s. 34.

*i obchodníci namnoze stále ještě tím se spokojovali, co buď od svých předchůdců, buď více méně jen šťastnou náhodou se přiučili, literárním vzděláním pohrdající, buď že ho ani nepoznali, buď poznati nedbali. Kvůli tomu byla výstava, aby se přesvědčili, co mají jinde a co vše tady ještě schází. Bylo toho mnoho, ale vše se mění k lepšímu.*²⁶⁸

Do katalogu, který si ponechal, Sluničko zapsal: *Tento katalog zahrnuje výsledek dvouleté usilovné práce – snad nejúpornější ale rovněž nejšťastnější, jakých podnikal jsem k povznesení a k oslavě českých typografů.*²⁶⁹

4.1.1. Ohlasy v tisku na Světovou výstavu časopisů a rukopisů

O tom, že se jednalo o velkou událost, svědčí také ohlasy v tisku, jichž se dá najít přes 50 v českých časopisech a 150 v jinojazyčných.²⁷⁰

Zmínku o výstavě lze nalézt v skoro každých v Čechách vycházejících novinách. Přirozeně je jí nejvíc místa věnováno v největších novinách tehdejší doby, v Pokroku, Národních listech nebo v Poslovi z Prahy. Věnovaly se jí rovněž německojazyčné tiskoviny na území Čech.

Většina novin se omezovala na pozvání a strohý popis vystavených exponátů, popřípadě zmínily nejzajímavější kousky nebo rarity výstavy, jako francouzské karikatury z období pařížské komuny nebo v několika stech jazycích otištěný Otčenáš. Avšak ty z novin, jež se zabývaly také hodnocením výstavy, nešetřily chválou.

Národní listy přinesly zprávu o tom, že: *Výbor výstavní nešetřil píce a obětí, aby výstava byla v pravdě velkolepá, což se mu také podařilo. Cokoliv spadá do odboru typografického, vše jest zde zastoupeno*²⁷¹.

Rovněž Posel z Prahy tvrdí, že za uskutečnění výstavy náleží Typografické besedě *zásluha skutečně velmi platná. Kdo má jen poněkud smyslu pro studování duševního vývoje lidstva, pro jeho obrovskou rozpinavost [sic] nejen směrem vertikálním do výše a hloubky, kde bystrost, dovednost a železná píle závodí o palmu úspěchu, nýbrž i horizontálně do šířky a dálky, razíc si jako příval cestu v kraji nejvzdálenějším – ten navštív vyzdobené sály měšťanské besedy. Dále mluví o skvěle podaném díle Typografické besedy a zejména o neocenitelné sbírce rukopisů. Celek vzbuzuje hluboký, by uchvacující dojem a pražské*

²⁶⁸ Tamtéž, s. 33.

²⁶⁹ LA PNP, fond Daniel Sluničko, Tisky: Seznam časopisů a rukopisů vystavených Typografickou besedou v Praze 1877.

²⁷⁰ LEDEN, J. *Organizace knihtiskařů v Čechách 1862–1917*, s. 40.

²⁷¹ První světová výstava časopisů a rukopisů, *Národní listy*, roč. 17, 15. 5. 1877, č. 133, s. 5.

*obecenstvo jakož i venkovští hosté mohou být Typograf. besedě za řídký požitek výstavou poskytnutý, vším právem povděční.*²⁷²

Ve Světozoru se pak dočteme, že: *Návštěva výstavy pražskou „Typografickou besedou“ uspořádané poskytuje nevšedního požitku a zábavy. Čím déle ve výstavních místnostech pobýváš, tím mohutněji se ti před oči staví obrovský pokrok a rozvoj časopisecké literatury, která tu v počtu překvapujícím nahromaděna jest.*²⁷³

Národní listy otiskly k tématu výstavy krom denních zpráv také dva fejetony Jana Nerudy. V tom prvním se autor zamýšlí nad žurnalistikou, že je vlastně velmi mladá a svědkem toho je právě tato výstava. *Vidíme tu časopisy mladě bujné a ideálně ku předu letící, časopisy zestárlé a zmdlelé, časopisy mrtvé. Mnohé umrtveny ranou osudu nebo duševní nedochůdností hned po svém rozpuku, mnohé jsou na pochodu už od minulého století a mají posud krok, že čas jim sotva stačí.*²⁷⁴

V druhém fejetonu Neruda vysvětluje, jak je velký rozdíl mezi tištěným a psaným slovem. Zatímco první má veřejný ráz, druhé naopak ráz soukromý. *Teprv dohromady ale nám dávají celý pojem písma, onoho vynálezu, na nějž člověk může být co nejpyšnější – ... Výstava časopisů je pro historika vzdělanosti lidské a pro historika dějin politických, výstava rukopisů hlavně pro psychologa... Úplná sbírka autografů je čirou nemožností. Stačí, je-li velmi bohata, obmyká-li kruh věků a společenských tříd – naše výstava je obmyká.*²⁷⁵

Také Pokrok, který hned v počátečních dnech věnoval výstavě fejeton, přináší kladné ohlasy: *Nejnověji také typografové čeští, od jakživa horliví a stateční spolubojovníci ve velkém boji našem za důstojné Čechů postavení ve světě, podnikli čin, kterýž vším právem jak jim, tak i vlasti slouží ke chvále nevšední. Po dvouleté usilovné práci, po dvouletém neúnavném sbírání po všech světa končinách povedlo se typografům pražským uspořádati všeobecnou, takřka světovou výstavu časopisů a rukopisů... Povede-li se pak v těch skromničkových poměrech našich vůbec a typografů českých zvláště podnik takové rozsáhlosti a takového dosahu, nelze věru přikládati k němu obyčejné měřítko, nýbrž dlužno přihlížeti k němu s [sic] toho stanoviska, že, jak praví úvod ke katalogu, „výstava tato je první svého druhu“, že tento první pokus učinili Čechové, a že právem ke cti jména českého mohou se zdařilým dílem svým pochlubiti i před světem ostatním.*²⁷⁶

²⁷² Výstava časopisů a rukopisů, *Posel z Prahy*, 16. 5. 1877, č. 134, s. 2.

²⁷³ Světová výstava časopisů a rukopisů, *Světozor*, roč. 11, 8. 6. 1877, č. 23, s. 275.

²⁷⁴ Světová výstava časopisů a rukopisů I, *Národní listy*, roč. 17, 24. 5. 1877, č. 141, s. 1.

²⁷⁵ Světová výstava časopisů a rukopisů II, *Národní listy*, roč. 17, 25. 5. 1877, č. 142, s. 1.

²⁷⁶ Výstava časopisů a rukopisů, *Pokrok*, 16. 5. 1877, č. 135, s. 1

*Výstava ta bude královskému hlavnímu městu k okrase a Typografické besedě, která tak důstojně těžkému úkolu svému dostála, ku cti a oslavě.*²⁷⁷

To, co Pokrok jen lehce naznačil obratem *takřka světová výstava*, rozebral německý tisk. Prager Tagblatt o výstavě přinesl rovněž fejton s příznačným názvem *eine „Weltaustellung“ in Prag*, v němž se mimo jiné píše: *Es ist eine pompöse Flagge, unter welcher die gestern eröffnete Ausstellung von Zeitungen und Autographen sich präsentiert; sie führt das Wörtche [sic] „Welt“ im Wappen und erregt dadurch nicht geringe Erwartungen.* Ovšem i tento list si při položení otázky, zda je dobré výstavu vůbec navštívit, odpovídá: *Wir antworten mit gutem Gewissen: „Ja“.*²⁷⁸

Tisk si samozřejmě všimal i počtu a složení návštěvníků výstavy. Již po dvou dnech od otevření se dozvídáme: *Výstava ta těší se čím dále tím četnější návštěvě a dochází pozornosti ve všech kruzích, jakž také zasluhuje.*²⁷⁹

*Ni jediný návštěvovatel neopustil výstavních místností neuspokojen a kdo přišel poprvé, vyznati musil, že výstavu navštívit musí častěji, aby pokochal se buď ve vzácných sbírkách vyložených autografů, anebo pohledem na časopisy všech národů a zemědílů, které přehlédnouti téměř ani nelze. Těž dámy navštěvují výstavu čím dál tím hojněji a pozdrží se tu, podobně jako páni 2–3 hodiny, aniž by umdlely pohledem na krásné ty obrazy a zajímavosti, jichž je nepřehledné množství.*²⁸⁰ Přičemž tuto zprávu převzal rovněž Pokrok nebo Posel z Prahy.

*Nade vše očekávání hojné účastenství, jakéž obecnstvo pražské i přespolní, obecnstvo všech tříd, jeví k světové výstavě časopisů a rukopisů, jakož i bedlivá pozornost, jakouž každý návštěvovatel výstavy někdy i po několik hodin vzácným sbírkám věnuje...*²⁸¹

Noviny při podávání zpráv o výstavě neopomněly vzbuzovat vlastenecký zájem a národně vychovávat, nebo ve výběru informací prostě jen vycházely vstříc zájmům svých čtenářů. Tak například Budoucnost píše: *Divák – dělník, socialista, vidí tu jen ohromný materiál, kterým bourgeoisie panství své hájí a zásady své rozšiřuje. Vidí však i smutnou pravdu, že my čeští dělníci jsme v ohledu časopiseckém velmi pozadu. Z rukopisů autor*

²⁷⁷ Světová výstava časopisů a rukopisů, *Pokrok*, 16. 5. 1877, č. 135, s. 4.

²⁷⁸ Eine „Weltaustellung“ in Prag, *Prager Tagblatt*, 16. 5. 1877, č. 135, s. 1.

²⁷⁹ Světovou výstavu časopisů a rukopisů v Praze, *Národní listy*, roč. 17, 18. 5. 1877, č. 136, s. 3.

²⁸⁰ Světovou výstavu časopisů a rukopisů, *Národní listy*, roč. 17, 22. 5. 1877, č. 139, s. 2.

²⁸¹ Výstava časopisů a rukopisů III, *Pokrok*, 31. 5. 1877, č. 149, s. 1.

příspěvku postrádal osoby dělnictvu blízké. *Za to ale může si, kdo chce, pochutnati podíváním na podpis občana papeže Pia IX. a jiných kardinálských kapacit...*²⁸²

V podobném ironickém duchu mluví i Pokrok ve svém druhém fejetonu: *Abychom pro dnešek něčím zvláštním skončili, uvádíme z bohaté sbírky výstavního výboru rukopis Konstantina Höflera, zajímavý tím, že je – dosti čitelný.*²⁸³

*Důstojnictvo, též prostí vojínové a poddůstojníci v počtu velmi značném, a z toho, že nejdéle se pozastavují u autografů našich velikánů a nár. buditelů, souditi lze s potěšením, jaký duch u vojínův našich nyní zavládá a vítězí. Šlechty dostavilo se jen po skrovnu a ze jmen v památní knize výstavního výboru zapsaných vychází, že „naše“ historická šlechta i tuto výzvu, jako vůbec vše, co původu jest českého, vlastenecky – ignoruje. Jakž také jinak: jubileum papežské²⁸⁴ předchází, a Řím jest bližší – Vladislavské ulici.*²⁸⁵

Jan Neruda ve svém fejetonu nezapomněl podotknout, když psal o počtu japonských předplatitelů různých periodik, že u nás není zrovna mnoho předplatitelů novin, a to Japonci jsou *národ kulturně mladý*.²⁸⁶

Zprávy o výstavě lze najít i v krajanských časopisech v Americe, ty však většinou přinášely pouze přetištěné zprávy z českých novin, a to se značným zpožděním, takže například v Pokroku lze 13. června, tedy v době, kdy už výstava byla ukončena, najít přetištěný text z Národních listů z 16. května, končící slovy: *Odporúčujeme výstavu tuto co nejvřeleji, zasluhujeť aby byla co nejčtetněji navštívena.*²⁸⁷

Jak je vidět, výstava noviny opravdu zaujala, vždyť vedle denních zpráv jí věnovaly také fejetony a mnohá periodika uveřejňovala informace o výstavě skoro každý den. Jestliže tedy bylo cílem typografů upozornit na sebe a svou činnost veřejnost, pak se jim to povedlo.

Pokud shrneme všechny uvedené typografické slavnosti, lze u nich najít několik společných prvků, které také patrně byly záměrem pořadatelů a měly sloužit jako jakési poselství veřejnosti. Vždy se na nich demonstrovalo češství, ať už to bylo formou praporů v národních barvách, zpěvem českých písní nebo přímo účastí na „národních“ slavnostech

²⁸² Světová výstava časopisů a rukopisů v Praze, *Budoucnost*, roč. 4, 23. 5. 1877, č. 10, s. 4.

²⁸³ Výstava časopisů a rukopisů II, *Pokrok*, 20. 5. 1877, č. 139, s. 1

²⁸⁴ Papež Pius IX. slavil 3. června 1877 padesátileté jubileum v papežské funkci. Národní listy proti tomu brojily a vyvíjely propagandu, že o tuto slavnost usilují především jezuité a šlechta, zatímco většina Pražanů k jubileu mlčela.

²⁸⁵ Světová výstava časopisů a rukopisů, *Národní listy*, roč. 17, 2. 6. 1877, č. 149, s. 3.

²⁸⁶ Světová výstava časopisů a rukopisů I, *Národní listy*, roč. 17, 24. 5. 1877, č. 141, s. 1

²⁸⁷ První světová výstava... *Pokrok*, roč. 10, 13. 6. 1877, č. 51, s. 5.

(průvod k položení základního kamene Národního divadla) nebo ve prospěch české věci (pomoc české škole ve Vídni). Dále se slavnosti úzce spojovaly s politikou, zvláště když se jich účastnil vynikající politický řečník E. Grégr. Jeden z posluchačů na Melantrichově slavnosti byl například sám překvapen, že se nad probíráním tehdejší politické situace při této příležitosti nikdo nepozastavoval.²⁸⁸ A v neposlední řadě šlo samozřejmě o reputaci typografie jako takové, třebaže i zde hledali spojení s národním probuzením. Na něm se totiž podílely knihy, a tím pádem i ti, co je tiskli.

²⁸⁸ ŽIŽKA, L. K. *Paměti a osudy*. 1. vyd. Praha: Jan Kanzelsberger, 1999. ISBN 80-85387-45-X, s. 146.

5. Tiskařské aktivity bratrů Grégrových

Na přelomu 50. a 60. let česká politická elita projevila snahu po vydávání politického deníku, v němž by mohli čelní čeští představitelé prezentovat své názory. Získat koncesi k vydávání politických novin ale záleželo na finančních možnostech a na libovůli úřadů. Od 1. října 1860 sice vycházel deník Čas tajemníka pražské obchodní a živnostenské komory Aloise Krásky, bývalého spolupracovníka Karla Havlíčka Borovského, ale ten nakonec neprováděl opoziční politiku vůči vládě, jak se od něj očekávalo.²⁸⁹ O získání koncese usiloval také F. L. Rieger, protože se však úřadům jevil jako nebezpečný, nepochodil.²⁹⁰ Obdobně dopadli i lidé, kteří o koncesi žádali z Riegrova popudu, nebo u nichž úřady vazbu na Riegra prostě jen předpokládaly.²⁹¹

E. Tonner při jednom sezení v bytě Vojty Náprstka v domě U Halánků, kde se v této době scházeli představitelé českého národa, např. F. Palacký, F. L. Rieger, V. V. Tomek, F. Šimáček, K. Sladkovský a E. Grégr, navrhl svého přítele Julia Grégra. Juliův bratr Eduard mu tedy napsal dopis do Frýdlantu, kde pracoval jako koncipient u advokáta Pulkrábka, a Julius o koncesi opravdu zažádal. K překvapení všech byla v listopadu 1860 vyřízena kladně.²⁹²

Sám Julius Grégr si uvědomoval, že úspěchu u úřadů se nedočkal pro nějaké své novinářské kvality, protože jimi neoplýval, ale čistě z toho důvodu, že byl mladý a neznámý rakouským úřadům, navíc v té době žil v německé oblasti, a tak se od něj neočekávala nějaká bouřlivá pročeská gesta.

Někteří jeho přátelé ho už před vydáváním Času přesvědčovali, aby si zažádal o udělení koncese, v deníku si k tomu napsal: *Netoužil jsem však sám hrubě po tomto novém povolání, mně skoro úplně neznámém, nedůvěřuje schopnosti své, že by stačila těžkému úkolu žurnalistickému.*²⁹³ Proto se sepsáním koncese otálel a dvě napsané žádosti hned spálil. Bylo to také částečně tím, že ve Frýdlantě žil spokojeně, až na to, že byl vzdálen od Prahy, od tamějších přátel a vlasteneckého ruchu. V době, kdy již vycházel

²⁸⁹ Více In: BERÁNKOVÁ, M. *Krásův Čas a jeho místo v české politice a žurnalistice*, Praha: Univerzita Karlova, 1972. LANGNER, J. J. *O jednom zrádci národa*, Praha: Čas, 1900.

²⁹⁰ Rieger byl pro úřady nebezpečný od roku 1849, kdy se v Paříži setkal s hlavním představitelem polského exilu Adamem Czartoryským. Ten ho pozval na jednání se zástupci maďarské revoluční vlády. Kníže Czartoryski nechal z jednání udělat zápis, jehož jedna kopie byla zabavena pruskou policií, a následně předána rakouským úřadům. Přestože jednání nevedlo k žádnému výsledku, Rieger byl považován za revolucionáře.

²⁹¹ Více In: KAZBUNDA, K. Národní program český r. 1860 a zápas o politický list. *ČČH* 1927, s. 473–547.

²⁹² ANM, fond Julius Grégr, k. č. 12, 12/1.

²⁹³ ANM, fond Julius Grégr, k. č. 1, 1/2.

Čas, mu opět přišly dopisy, zda by nemohl požádat o udělení koncese. Když i on viděl, jakým způsobem se píše v Krásově Čase, rozhodl se žádost o koncesi přece jen podat: *...maje v pravdě na zřeteli založiti denník v skutku národní, jehož přední by bylo úlohou vymáhati národu našemu práva národní a politická, která jemu na základě diplomu říjnového rovnou měrou přísluší ve spolku s ostatními národy rakouskými zejména s Němci, Maďary a Horváty.*²⁹⁴

Nový deník dostal po dohodě s Palackým a Riegrem název Národní listy. Rieger se mezitím pokusil ještě jednou získat vlastní koncesi na politický deník s názvem Národ. O tom J. Grégr nevěděl, jinak by svou žádost nepodával. Možná ale Riegrova žádost přiměla policejního ředitele Päumanna, aby koncesi povolil právě Grégrovi, protože Riegrovi ji dát nechtěl a nyní proti němu měl navíc argument, že koncese byla již vystavena a dva politické deníky Čechům stačí. Rieger proto musel spolupracovat s Grégry.²⁹⁵

V Praze se utvořila komise, z jejíž členů každý přispěl na kauci 10 500 zl. V jejím čele stáli Palacký, který uhradil 1050 zl., Jan Purkyně, který zaplatil stejnou sumu, Rieger s 2000 zl., pozdější pražský purkmistr Pštros s 1000 zl., obecní starší Hanke s 1050 zl. a jiní. Společnost vydala deset akcií, jež byly rozděleny mezi jednotlivé podílníky s ohledem na výši vkladu. J. Grégr obdržel jednu akcií a roční plat 1500 zl. Pokladnu spravoval F. Šimáček, o redakčních záležitostech se mělo rozhodovat na společných schůzkách. Ještě před vydáním prvního čísla 1. ledna 1861 postoupil J. Grégr svou koncesi družstvu.

Národní listy se na dlouhá léta staly politickým hlasatelem české národní reprezentace. Hned jejich první číslo otisklo Riegrův politický program, v němž se požadovala rovnoprávnost Čechů, posílení samosprávy, základní občanská práva, především svoboda tisku, náboženského vyznání nebo hospodářského podnikání. Dále žádal, aby politická práva byla založena na občanství bez ohledu na rodovou příslušnost. Šlechta neměla mít žádná zvláštní politická privilegia, neměly jí však být upírány tituly. Pod tento program se vedle Riegra podepsala, a tím ho také podpořila, řada českých autorit: Palacký, Čupr, Hanka, Kodým, Krejčí, Malý, Jan Palacký, Pinkas, Purkyně, Thurn-Taxis, Trojan, Wenzig, Zelený.

²⁹⁴ ANM, fond Julius Grégr, k. č. 1, 1/2.

²⁹⁵ POKORNÝ, J. Bratři Eduard a Julius Grégrové. In GRÉGR, E. *Historie rodiny*. 1. vyd. Praha: Eduard Grégr a syn, 1996. ISBN 80-902023-2-2. 1996, s. 177.

V redakci Národních listů zasedli František Šimáček, Jiljí Jahn, Eduard Grégr, Vítězslav Hálek, František Jeřábek, Vavřinec Svátek, Leopold Zvonař. Z nich pouze Šimáček měl nějakou větší novinářskou praxi z doby svého působení v Poslovi z Prahy.

Národní listy byly napoprvé z propagačních důvodů vytištěny na tehdejší dobu v ohromném nákladu 7000 kusů. Tisk proběhl v Rennově tiskárně v domě U Tří lip. V prvním čtvrtletí se počet odběratelů ustálil na 3000, po půl roce zhruba na 4000 a na počátku roku 1862 na 5000, tento počet však nebyl nijak stálý a po čase opět klesl na 4000 předplatitelů.

Měsíční předplatné bylo poměrně vysoké, 1 zlatý 44 krejcarů, což si nemohl dovolit každý, a proto si lidé noviny navzájem půjčovali. Odbyt novin tedy nebyl až tak vysoký, navíc se záhy ukázalo, že nebude jednoduché najít vyhovující tiskárnu poté, co kvůli perzekucím musely Národní listy Rennovu tiskárnu opustit.

Na čas tisk probíhal v tiskárně K. Jeřábkové, která byla sice dobře vybavena a měla dostatečný počet zaměstnanců (cca 100), smlouva však byla pro J. Grégra krajně nevýhodná. Za sazbu, tisk a korekturu jednoho archu si při nákladu 4300 výtisků tiskárna počítala 35 zl., za půl archu 17 zl. a 50 kr., přičemž každých dalších sto výtisků navíc se účtovalo po 30 kr. Účet se měl platit týdně, vždy v sobotu dopoledne.²⁹⁶ Za těchto podmínek skončilo hospodaření deníku rok po zahájení schodkem 32 000 zlatých. J. Grégr tehdy převzal i se schodkem celý podnik do svého vlastnictví. Tato změna však na vedení Národních listů neměla takřka žádný vliv, politický směr i obsazení spolupracovníků zůstaly stejné.

Právě nevýhodná smlouva nakonec přiměla J. Grégra, aby začal uvažovat o zřízení vlastní tiskárny, s čímž však neměl naprosto žádné zkušenosti. Podnik s názvem Kněhtiskárna Dr. J. Grégr a F. Šimáček byl založen 30. června 1862 a jeho účelem byl původně pouze tisk Národních listů. Tiskárna se nacházela v přízemí Čermákova domu v Růžové ulici a o její skromné zařízení se postaral Daniel Sluníčko,²⁹⁷ kterému pomáhal strojmistr M. Zelenka. Tiskárna se vešla do několika málo místností, přesto patřila již od počátku k těm větším. V roce 1864, tedy dva roky po zahájení činnosti, zde fungovaly 3 rychlolisy a 2 ruční lisy. Vedle dělníků, pracujících přímo na přípravě novin, tiskárna zaměstnávala ještě celou řadu sluhů, pomahačů a roznášečů.²⁹⁸ V roce 1865 to bylo již 32 pomocníků a 13 učedníků, tedy poměrně značné číslo, pokud uvažíme, že podobné počty

²⁹⁶ ANM, fond Julius Grégr, k. č. 12, 12/1.

²⁹⁷ Grégrova tiskárna po prvním desetiletí, *Květy*, roč. 7, 4. 7. 1872, č. 27, s. 214.

²⁹⁸ Kněhtiskárna Dra Eduarda Grégra v Praze, *Veleslavín*, roč. 2, 1. 11. 1864, č. 3, s. 2.

lze nalézt i u zavedených tiskáren jako Místodržitelské nebo Karla Bellmanna. Mnohem více zaměstnanců měla jen haaseovská knihtiskárna, kde pracoval vysoký počet učedníků a tiskařů.²⁹⁹

Knihtiskařská živnost byla psána na Julia Grégra, stala se ale společným majetkem jeho a Františka Šimáčka, který přistoupil jako veřejný společník. Vzápětí se chopil správy a řízení tiskárny s tím, že o všech důležitějších záležitostech a změnách se měl domlouvat s J. Grégrem. Za povinnosti a právní závazky tiskárny ručili oba společníci svým jménem.

Za řízení tiskárny náleželo Františku Šimáčkovi 10% čistého výdělku. Pokud by tento podíl nedosáhl výše 700 zl., mělo se mu do této sumy doplatit. Zbytek výdělku se dělil mezi společníky podle výše jejich vkladu, ovšem polovinu obdržené sumy měli odvést zpět do podniku na jeho zvelebení.³⁰⁰ František Šimáček dostal krom ročního platu ještě 100 zl. měsíčně za spolupráci na Národních listech.

Daniel Sluníčko se v této tiskárně ucházel přímo o místo faktora. Napsal proto Juliu Grégrovi, že by byl vhodným kandidátem, protože má zkušenosti z takřka všech pražských tiskáren, a dokonce i z některých venkovských a zahraničních. Při službě v Rennově tiskárně se pak seznámil s Eduardem Grégrem, který může dosvědčit, že odváděl vždy dobrou práci. A navíc *sotva který z jiných s takou láskou k věci samé nadšen jest a že snad žádný srdečněji a poctivěji Vám sloužiti nebude jako já.*³⁰¹

Sluníčko u J. Grégra prosadil pro zaměstnance tiskárny plat 12 kr. místo obvyklých 10,5 kr. Vyskytli se i lidé, kteří J. Grégrovi vypočítávali, kolik peněz takto na tisku Národních listů trátí, ale Grégr na Sluníčkovu přímluvu mzdu ponechal na 12 kr. Zaměstnanci jiných tiskáren se postupně začali také domáhat zvýšení platů, což se během několika týdnů stalo.³⁰²

Radikální styl Národních listů brzy přinesl kvůli některým článkům tiskovou žalobu na odpovědného redaktora. Julius Grégr byl odsouzen k 10 měsícům vězení, ztrátě tiskařské i vydavatelské koncese, ztrátě doktorátu a k pokutě 3000 zlatých. Před nástupem k výkonu trestu se bratři Grégrové postarali o to, aby Národní listy nepřestaly vycházet. O koncesi požádal Eduard, a poté, co mu byla udělena, na něj Julius převedl tiskárnu, i když její vlastnictví si ponechal.³⁰³ Název firmy nyní zněl Dr. Eduard Grégr, kněhtiskárna v Praze.

²⁹⁹ Stav Pražských knihtiskáren r. 1865, *Veleslavín*, roč. 2, 15. 9. 1865, č. 24, s. 2.

³⁰⁰ ANM, fond Julius Grégr, k. č. 12, 12/1.

³⁰¹ LA PNP, fond Daniel Sluníčko. Korespondence odeslaná: Koncept dopisu J. Grégrovi.

³⁰² Všeodborový archiv ČMKOS Praha, Polygrafické spolky T 25/78.

³⁰³ ANM, fond Julius Grégr, k. č. 12, 12/1.

Po propuštění Julia Grégra odešel z podniku po předchozích neshodách F. Šimáček. Před odchodem do vězení ho J. Grégr prosil, aby se o Národní listy postaral co nejlépe. Ten *slíbil, podáváje mi ruku*, zaznamenal si Grégr do deníku.³⁰⁴ Během Grégrova pobytu ve vězení, kdy za ním jeho společník často chodil, však Šimáček pochopil, že takto tiskárna nemůže fungovat, protože pokud bude i nadále v rukou více lidí, zákonitě po čase zanikne. Prosazoval, aby se tiskárny ujal jeden člověk, který by měl v rukou vedení i odpovědnost. *Takto však nepřijdeme k žádnému cíli, neboť je tu spletenice neslýchaná tedy nejistota a matenice nejsvrchovanější*, psal Šimáček Grégrovi.³⁰⁵ Zaměstnancům tiskárny, kterých v té době bylo kolem 60, se však každý týden muselo vyplácet 500 zl. *Já toho mám až po krk...*, pokračoval Šimáček. Navrhoval, aby byla tiskárna převedena do jeho vlastnictví a zněla na jeho jméno, přičemž Grégrovi by z ní plynul 6% úrok; pokud se tak nestane, on okamžitě vystupuje. Grégr tuto jeho výzvu pochopil tak, že se chce tiskárny zmocnit, protože už dávno toužil po jeho místě. Pak o tom nějaký čas nemluvili, ale ke konci června Šimáček z tiskárny odešel.

O tom, že se oba bývalí společníci rozešli ve zlém, svědčí dopis z 6. října 1863, ve kterém Šimáček Grégrovi píše: *Píšete mi, že máte mnoho důkazů nesolidního nehorentního jednání mého k Vám...*³⁰⁶ Patrné je to také z toho, že v dopisech z doby spolupráce si oba muži tykali, ale z pozdější doby je jejich korespondence velmi formální.

V roce 1869 bratři Grégrové podepsali tzv. společenskou smlouvu, jež měla vyřešit poněkud nejisté vlastnické poměry v tiskárně. Touto smlouvou spolu vstoupili do veřejné společnosti, jejímž cílem bylo společné vedení tiskárny. Julius poskytl tiskárnu, protokolovanou nyní na bratrovo jméno, a Eduard nabídl svou práci a zavázal se stálou správou a řízením podniku.

Julius měl dostávat ze svého základního vkladu ročně 6% úrok a Eduardovi náležel roční plat 1680 zl. Prostředky, jež po odečtení těchto dvou částek zůstaly z čistého výtěžku, byly rozděleny stejným dílem oběma bratrům. Tyto peníze však musely být ponechány v závodě do doby, než se zaplatí všechny dluhy, které tiskárna měla. Oba muži mohli tiskárnu zastupovat a podepisovat se jejím jménem. Julius Grégr měl platit tisk *Národních listů* týdně, případné nedoplatky musel doplatit vždy 15. ledna, dubna, července a října tak, aby za tyto kvartály byl jeho dluh zcela smazán.³⁰⁷

³⁰⁴ ANM, fond Julius Grégr, k. č. 1, 1/2.

³⁰⁵ ANM, fond Julius Grégr, k. č. 6, 6/5.

³⁰⁶ Tamtéž.

³⁰⁷ ANM, fond Julius Grégr, k. č. 1, 1/2.

V tiskárně se začaly tisknout i cizí zakázky, např. časopis Politik. K přízemí se přidalo také první patro, pak suterén, kam se umístily stroje, brzy bylo zakoupeno i druhé patro, určené hlavně pro sazárnu. Po třech letech provozu bylo očividné, že dosavadní místnosti nestačí, a je třeba hledat nové prostory. Ty se vyskytly v domě U Zlaté lodi v Mariánské ulici³⁰⁸, kam se po provedení nutných úprav celý podnik přestěhoval. Nacházelo se zde pět lisů poháněných párou, které pracovaly ve dne i v noci, tři ruční lisy a již 98 zaměstnanců.³⁰⁹

V roce 1872 byla tiskárna rozšířena koupí slévárny písem od firmy Rohlíček & Sievers. V písmolijně se nejdřív pracovalo hlavně pro vlastní potřeby závodu, teprve v roce 1899 byla slévárna zmodernizována, rozšířena a přestěhována do nových prostor na Sokolské třídě. Stala se tak samostatným, na tiskárně nezávislým podnikem se značně rozšířenou klientelou. V roce 1903 z ní byla vytvořena akciová společnost.³¹⁰

Statistika knihtiskáren k 25. srpnu 1873 dokládá, že v tomto roce pracovalo v tiskárně 22 denních sazečů a 11 nočních sazečů, 2 tiskaři a 3 strojmistři. Fungovaly zde však pouze 3 lisy, přičemž konkurenční Haaseho podnik jich měl 26.³¹¹

V průběhu těch několika desetiletí, kdy tiskárna existovala, se zde tiskla celá řada dalších časopisů: Květy, Politik, Sokol, Humoristické listy, Obrana, Časopis lékařův českých, Beseda, Národní škola, Pokrok hospodářský, Lumír, Otavan, Hlas, Svoboda, Česká včela, Živa, Právník, Hospodářské noviny. V novém nakladatelství vychází také řada edic: Bibliotéka klasiků, Bibliotéka americká, Poesie světová, Bibliotéka politická, právnická a jiné. Roku 1867 byla navíc z popudu Eduarda Grégra založena Matice lidu, spolek pro vydávání laciných českých knih.

Eduard Grégr si vzniku tohoto spolku velmi cenil, protože se snažil, aby oproti ostatním podobným organizacím měl charakter nenáboženský. Do svého deníku si o tom zapsal: *Matice lidu má se státi lidu českému pravou pochodní, směr její má býti svobodomyšlný v každém ohledu, ona má rozsévati myšlenky a idey moderní kultury mezi nejširší vrstvy národa.* Dokonce ji přirovnával k francouzské encyklopedii, ale s tím rozdílem, že ta se orientovala zejména na vzdělance, kdežto Matice lidu byla určena nevzdělaným vrstvám.³¹²

³⁰⁸ Dnešní Husova ulice.

³⁰⁹ Grégrova tiskárna po prvním desetiletí, *Květy*, roč. 7, 4. 7. 1872, č. 27, s. 214.

³¹⁰ LA PNP, fond Karel Sudimír Šnajdr. Tisky a výstřižky: Sluníčko Daniel: Texty o životě a díle: Několik slov o vzniku a vývinu firmy Dr. Eduard Grégr a syn.

³¹¹ Statistika knihtiskáren v Praze sestavená dne 25. srpna 1873, *Veleslavín*, roč. 2, 28. 8. 1873, č. 4, s. 1.

³¹² GRÉGR, E. *Denník I.* Praha: Český čtenář, 1908. s. 171.

Tiskárna i nadále rostla, stále si udržovala pozici jednoho z největších podniků, i když s haaseovskou tiskárnou se samozřejmě stále měřit nemohla. V roce 1875 Grégrové zaměstnávali 33 sazeče, 4 strojmistry, 3 tiskaře, 12 sazečských učňů a 3 tiskařské učně. Tiskárna měla tehdy už 6 rychlolisů a 3 ruční lisy. Zaměstnávala 2 korektory na denní a dva na noční práci. Obdobnou velikost měla jen tiskárna Místodržitelská a W. Nagela.³¹³

V roce 1877 již stávající prostory nestačily, a tak následovalo další stěhování, tentokrát do ulice V Túních. Zde si J. Grégr najal tovární budovu s dvorem, kde se dosud nacházela strojírna Breitfeld. Roku 1882 pak založil novou tiskárnu ve vlastním domě v Mariánské³¹⁴ ulici, jež byla určena pouze pro tisk Národních listů. Přestěhoval se sem také celý redakční, administrační a technický aparát novin. Jeho bratr Eduard naopak zůstal i nadále V Túních, kde působila tiskárna knih. Tak se činnost obou bratrů rozdělila.

Ukončení spolupráce mezi oběma bratry následovalo po jejich několikaletých neshodách. Zatímco Eduard dbal především svého hmotného zajištění, protože do zřízení tiskárny vložil 22 000 a jeho žena 23 000 zlatých, Julius trval na politickém nasměrování tiskárny v duchu programu mladočeské strany. Eduard namítal, že za služby pro mladočeskou stranu si tiskárna nevydělá ani tolik, aby byly zaplaceny úroky z dluhů. Proto se Eduard snažil z tiskárny sejmout stranický ráz, s čímž však Julius nesouhlasil. Eduard mu 27. září 1877 psal: *Trváš-li tedy na tom, aby též v závodech našich zachován byl ráz stranický, nemohu na to nikterak přistoupiti, poněvadž je mi má existence a existence mé rodiny milejší než každé straniectví.* Již tehdy padla myšlenka, že by bylo lépe, kdyby se oba bratři rozešli, o čemž Eduard píše: *Já bych neměl ničeho proti tomu, a vyznám se, že by mě [sic] to z jistého ohledu velmi milé bylo.*³¹⁵

Eduard krom toho chtěl, aby mu vycházela reklama na jím vydávané knihy také ve staročeských novinách, protože když je chtěl dát vytisknout v Národních listech, trvalo někdy i týden, než se v novinách vůbec objevily. Oproti tomu staročeské a vládní listy inzerci uveřejňovaly hned.

Eduard si byl dobře vědom toho, v jakých finančních potížích se tiskárna nachází. Jelikož do ní vložil veškeré své jmění, snažil se její provoz udržet až do doby, kdy se majetek rodině vrátí. Měl dokonce i obavy z toho, že kdyby zemřel, byla by jeho rodina na mizině. Vypočítával, že pokud by tiskárna dokázala ročně umořovat 10 000 zl. ze svých dluhů, trvalo by ještě minimálně příštích 15 let, než by byly všechny pohledávky splaceny.

³¹³ Statistika knihtiskáren pražských, *Veleslavín*, roč. 3, 13. 3. 1875, č. 5, s. 1.

³¹⁴ Dnešní Opletalova ulice.

³¹⁵ ANM, fond Julius Grégr, k. č. 3, 3/1.

Ale přestože se v této době Národním listům velmi dobře dařilo, splácel Julius necelých 5000 zl. ročně.³¹⁶

Již tehdy by byl pro oba bratry řešením rozchod, problém ovšem stále spočíval v penězích. Julius chtěl, aby ho Eduard vyplatil 20 000 v hotovosti a 20 000 v záložně, Eduard však nebyl schopen takové peníze sehnat a navíc by mu i tak zůstaly směnky na 60 000 zl. na jeho jméno, které by byl tím méně schopen splatit. Eduard proto navrhoval, aby Julius vyplatil ze závodu jeho. Přičemž nejdřív chtěl vyplatit 23 000 své ženě, jeho podíl by zůstal v závodě jako dluh. Dokud však nebudou rozdělení podniku schopni, *nezbývá, než prosazovati vši silou, abychom se udrželi a dluhy spláceli. To však se nikterak nedocílí, budeme-li tahati politické zájmy strany do závodů*, psal svému bratrovi Eduard.³¹⁷

Neutěšený finanční stav tiskárny je možné doložit obchodní bilancí z let 1871–1882. Již od roku 1870 panovala v závodě tak velká finanční tíseň, že na její pokrytí by nestačil ani úvěr od záložny nebo banky. Eduard Grégr proto neviděl jinou možnost, než přijmout pomoc od lichvářů, kteří se mu prý velmi ochotně nabízeli. Jimi stanovený úrok se však pohyboval minimálně okolo 18%. Grégr nechtěl, aby se dostalo na veřejnost, že si podnik půjčuje peníze od takových lidí, aby tak neutrpěla pověst tiskárny, a proto zatajil zdroj financí pokladníkovi i účetnímu a tvrdil, že pocházejí z jeho soukromého účtu. Rovněž splátky probíhaly přes jeho privátní účet. O těchto aktivitách samozřejmě informoval svého bratra Julia.³¹⁸

Roku 1871 utrpěl závod těžké ztráty kvůli tisku Květů, které byly založeny přes protesty Eduarda Grégra, protože v nich viděl jen prostředek k zaopatření V. Hála.³¹⁹ Navíc velký finanční obnos si vyžádala úprava nových místností U Zlaté lodi. Rok 1871 přinesl ještě k tomu poměrně nízký příjem, takže závod byl ve ztrátě přes 15 000 zl. Následujícího roku se pak situace zlepšila, ztráty byly minimální, a tak činil zisk z tiskárny, slévárny a knihkupectví dohromady skoro 30 000 zl. Finanční poměry se opět zhoršily kvůli zařizování nových místností v ulici V Tůních, které stálo 2873 zl., navíc se přidaly i další výdaje. Ztráta při vydávání Lumíra a několik dalších okolností zapříčinily, že rok 1877 se stal jedním z nejhorších let vůbec, pak se ale situace začala znovu lepšit a například již v roce 1880 činil zisk z tiskárny 13 710, 86 zl. a ze slévárny 5751 zl. Tento rok byl úspěšný, protože se tisklo velké množství časopisů, ale mnoho z nich již příští rok

³¹⁶ Tamtéž.

³¹⁷ Tamtéž.

³¹⁸ ANM, fond Julius Grégr, k. č. 12, 12/5.

³¹⁹ ANM, fond Julius Grégr, k. č. 12, 12/2.

zaniklo nebo přešlo do jiné tiskárny, protože Grégr oproti mnoha jiným podnikům odmítal tisknout na dluh. Přestože tiskárna ztratila některé zakázky, důsledné vymáhání dluhů způsobilo, že se od roku 1881 zadlužení podniku začalo zmenšovat.

Existující finanční spory mezi oběma bratry umocňoval fakt, že Julius Grégr nedokázal tiskárně platit za tisk Národních listů, což od něj Eduard požadoval: *Dle naší smlouvy měl jsi povinnost platit jako každý jiný zákazník vše co tiskárna na Tvou zakázku pro tebe pracovala.*³²⁰ Tento dluh, který postupně narůstal, roku 1882 dosáhl horentní sumy 41 338,84 zl. Jak poznamenal Eduard Grégr, kdyby byl tisk Národních listů řádně placen, nemusel by si půjčovat od lichvářů, aby tento schodek vyrovnal.³²¹ Již roku 1880 navrhoval Eduard Juliovi, aby začal svůj dluh splácet po 5000 zl. ročně, a pokud by na to nepřistoupit, musel by Eduard tuto pohledávku postoupit jednomu z věřitelů, Eichmannovi, který by ji zcela jistě nevymáhal tak mírným způsobem, jako tomu bylo mezi bratry.³²²

Firma Eichmann byla se sumou 50 000 zl. největším věřitelem tiskárny, za což si soudně vydobyla zástavní právo na celý závod. Eichmann pro kontrolu do podniku dosadil soudního sekvestora, který se snažil najít úspory. Tiskárna na tom byla již tak špatně, že dlužila za plyn, litery nebo uhlí. Měla dluh u Živnostenské banky a půjčovala si třeba i od tiskárenského expeditora Růžičky.³²³

Abychom si lépe dovedli přestavit, proč měla tiskárna tak velké finanční problémy, je potřeba se podívat na to, co vlastně stál její provoz. V roce 1867 se jenom na mzdách vyplatilo 25 094,05 zl. K tomu je potřeba přičíst náklady na vybavení, které byly v roce 1874 takovéto: za svítivo a topivo 813 zl., spotřeba tiskacích strojů kolem 125 zl., barva stála 578 zl., za válce se zaplatilo 81 zl., za plyn 470 zl., papír na korektury vyšel na 46 zl. a parní stroj si vyžádal investici 225 zl. a oleje a mazadla přišly na dalších 184 zl. Ve snaze ušetřit se bratři museli zabývat například i tím, kolik hodin denně svítí 11 plynových lamp v sazárně nebo jedna na chodbě nebo další u stroje, a zda by jejich počet nešlo nějak omezit.³²⁴

Julius na oplátku Eduardovi vyčítal, že je to on, kdo závod vede špatně: *Je jisto, že od založení závodu v roce 1863 až do r. 1870 byl závod velice výnosný.*³²⁵ Tvrdil také, že ho Eduard zcela vytlačil z vedení a vlivu na podnik, na což mu Eduard odpověděl: *Že jsi*

³²⁰ Tamtéž.

³²¹ ANM, fond Julius Grégr, k. č. 12, 12/5.

³²² ANM, fond Julius Grégr, k. č. 12, 12/2.

³²³ Tamtéž.

³²⁴ ANM, fond Julius Grégr, k. č. 12, 12/3.

³²⁵ ANM, fond Julius Grégr, k. č. 12, 12/2.

*neměl vlivu na závod je pravda, avšak pouze vinou Tvou. Vždyť jsem to dosti těžce nesl, že jsi neměl za hodno podívati se po celá leta ani jedenkrát do závodu.*³²⁶

Co se placení za tisk Národních listů týče, tvrdil Julius, že vzhledem k tomu, že zadavatel tisku a majitel tiskárny je toutéž osobou, jednalo se pouze o teoretické účty, které nebylo třeba platit.³²⁷

Julius bral bratrovy výtky jako útok na sebe a Národní listy, s tím však Eduard nesouhlasil. V jednom z dalších listů mu psal, že jedině zásluhou Národních listů Češi neutonuli v bahně klerikalismu a reakce a že právě Julius na tom má největší zásluhy, protože přinesl národu tolik obětí jako málokdo. Dopis končil slovy: *...tedy Tě prosím jen o to, abysi mě [sic] vždy upřímně sdělil, kdykoliv proti mě [sic] něco máti budeš, a nedával víry lidem, kteří nejsou Tvými ani mými přátely [sic].*³²⁸

D. Sluníčko zůstal po rozdělení činnosti bratrů Grégrových v Eduardově tiskárně, kde se i nadále věnoval zejména technickému rozvoji. Snažil se pozvednout úroveň tisku cizojazyčných děl, hlavně slovanských. To se mu také povedlo, a literatura vznikající v Grégrově tiskárně se stala chloubou české knižní produkce.³²⁹

V roce 1879 Julius získal koncesi od c. k. ministerstva vnitra k provozování knihtiskařství v Praze k tištění Národních listů. O devět let později se Julius optal magistrátu, zda je tím oprávněn tisknout i jiné zakázky, což mu magistrát nepotvrdil. A vzhledem k místním poměrům mu neomezenou koncesi k tištění jiných zakázek nedovolil.³³⁰

Jedním ze zaměstnanců Eduardova podniku byl jeho syn Zdislav, který byl v roce 1902 přibrán jako společník, a jméno firmy se tak změnilo na Dr. Eduard Grégr a syn, knihtiskárna v Praze. Po otcově smrti 1. dubna 1907 se pak Zdislav stal jediným majitelem. V této době byla již tiskárna modernizována a tiskla především pro cizí zákazníky, a tak byla vlastní nakladatelská práce poněkud v útlumu. Přesto vycházely další svazky Grégrovy sbírky zákonů, v 18 svazcích byl vydán Kafkův ilustrovaný průvodce po Království českém nebo Emlerův Průvodce po Praze v devíti jazycích. Grégrova firma začala také vydávat nástěnné kalendáře s reprodukcemi českých malířů, Alše, Schwaigra, Špillara, Dědiny, Mánese, Šimůnka, Úprky a dalších.

³²⁶ Tamtéž.

³²⁷ Tamtéž.

³²⁸ Tamtéž.

³²⁹ LA PNP, fond Karel Sudimír Šnajdr, Rukopisy cizí: Schneiderová Marie: K padesátému výročí úmrtí Daniela Sluníčka, s. 3.

³³⁰ ANM, fond Julius Grégr, k. č. 12, 12/2.

Ani dosavadní prostory nebyly dostačující, a tak se u stávající tiskárny začala budovat nová budova na rohu ulic Hálkovy a V Tůních, kam podnik v srpnu roku 1911 přesídlil. Tato budova se stavěla přímo pro tiskařský provoz, takže vnitřní zařízení zcela odpovídalo požadavkům tehdejší doby. Všechna patra propojovaly dva velké výtahy o nosnosti 1000 kg a dva menší. Místnosti byly světlé a zaměstnanci měli k dispozici umývárny, šatny, ústřední topení a elektrické osvětlení, po dobu oběda tu fungovala také kantýna.

Ve specializovaných sazárnách pracovalo na denní a noční směny asi 100 sazečů na 7 moderních sázecích strojích. Všechna písmena v sazárnách i ve skladech vážila úctyhodných 120 000 kg. Tiskaři měli k dispozici 25 strojů, a to klasické rychlolisy i nejnovější anglické a americké dvouobrátkové stroje.

Ředitelem byl v této době již Sluníčkův nástupce Jan Malý, pod jehož vedením pracovalo více než 200 zaměstnanců. Krom toho několik lidí bylo zaměstnáno také v pomocných dílnách, jako např. v truhlárně, slévárně kovů a válcovně, dílně k opravování strojů, stereotypii a galvanoplastice. Celou továrnu pohánělo 46 elektromotorů.

Jak vyplývá z dochované korespondence Daniela Sluníčka, byl to právě on, kdo obstarával technickou práci v tiskárně a zprostředkovával styk s jednotlivými klienty. Ti mu zadávali své požadavky ohledně publikací. To, že Sluníčko podnik prakticky vedl, dosvědčují vzpomínky jednoho mladého knihkupce, podle něhož E. Grégr v tiskárně moc nepobýval a plně spoléhal na personál, zejména na svého ředitele.³³¹

S různými praktickými otázkami se na něj obraceli sami bratři Grégrové, kteří samozřejmě, aspoň v počátcích, s typografií příliš velké zkušenosti neměli. Julius Grégr ho například v roce 1883 prosil o pomoc: *Ctěný pane Sluníčko! Že mne někdo meltruje již po druhé, že vynašel sazečský stroj a žádá ode mne informace o věci, kterou naprosto neznám. Prosím račte mu sám zaslat na přiložený list odpověď. Jindy: Co říkáte jako starý praktikus těm novým tarifním požadavkům sazečů? Má se jim povolit! A co kdyby se nepovolilo, co by z toho bylo?*³³²

To, že oba bratři Sluníčkoví důvěřovali, vysvítá mimo jiné i z dopisu Julia Grégra, který se mu v dopise neostýchal napsat své mínění o tiskové svobodě: *Kdybychom mohli do listu dát všechnen zajímavý materiál, který máme k dispozici, a nemuseli většinu odkládat, i když se jedná o úplnou pravdu: to bychom měli list, že by mu nebylo rovno!*

³³¹ ŽIŽKA, L. K. *Paměti a osudy*, s. 360.

³³² LA PNP, fond Daniel Sluníčko. Korespondence přijatá od J. Grégra.

*Však víte, jaká je svoboda tisku, zejména o vojenských záležitostech nesmí se ničeho uveřejnit, jinak je tu hned přísné vyšetřování a zabavení.*³³³

Sluníčko měl v závodě na starost také zaměstnanec, proto se na něj Eduard Grégr obracel i v otázkách personálních, např: *Ottokar Mikeš mě [sic] píše, abych mu dal na 10 dní dovolenou. Nevěda, je-li nyní v tiskárně tak málo práce..., prosím, abyste mi udal zda-li by Mikeš bez ujmy závodu na 10 dní vzdáliti se mohl?*

Mikeš nakonec z tiskárny odjel, aniž by se na tom se Sluníčkem dohodl. Grégr na to reagoval: *To je hulvátství, které se mu zcela podobá a pro které ode mě uslyší co ho těšit nebude. Nestrpím, aby Vás někdo v závodě méně si vážil než-li mě...*³³⁴

Dochovaná korespondence je také důkazem toho, že zákazníci tiskárny se Sluníčkem vycházeli dobře. Tak například Václav Vlček, autor Osvěty, mu 22. února 1876 napsal: *Vážený příteli! Víte, že jsme spolu po 5 roků vždy dobře vycházeli. Vytiskli jsme 60 svazků Osvěty, a mně by bývalo velmi milo, kdy bychom [sic] to byli společně na trojnásobný počet přivedli. Že to být nemůže, tím z nás dvou žádný vinen není – také ovšem nikdo z knihtiskárny. Děkuji Vám za ochotné a správné služby Vaše vůbec...*

Obdobně si Sluníčkovy dobré služby chválil i Josef Jireček, provádějící na poslední chvíli nějaké úpravy v již odevzdaném textu: *Vím, že Vám tím přidělávám práce zvláště nyní nehrubě vítané..., ale záleží mi na tom, aby rozprava má... vyšla pokud možno bez úhony. Dost jsem se Vašnosti natrápil, ale doufám, že toto je poslední z těch věcí, které nešťastná má nepamětnost zavinila.*

O tom, jaké postavení Daniel Sluníčko za 35 let působení v tiskárně Eduarda Grégra získal, svědčí list z 20. února 1897, jímž je ze zdravotních důvodů propuštěn. E. Grégr mu v něm píše: *Bud'te ubezpečen, že jsem v životě psal jen málo listů s pocitem tak trapným a bolestným jako toto psaní. Vždyť se o to jedná, abych se rozloučil s mužem, který po celý téměř dlouhý život stál mi po boku nejen co obětavý, poctivý a dovedný říditel [sic] mého závodu, ale též co oddaný, věrný přítel, který mě neopouštěl ani v dobách nejkritičtějších, nejtěžších.*

Z dopisu je patrné, že Daniel Sluníčko nebyl ze zdravotních důvodů schopen podnik již delší dobu řídit, a proto jeho funkci zastával mladší Grégrův syn. Dále se v dopise jednalo o vyměření penze: *A tu bud'te ujištěn, že bych s největší radostí upravil Vám život tak, abyste prost byl všech hmotných starostí. Avšak vy sám znáte nejlépe smutné finanční poměry závodu, ...* Eduard Grégr D. Sluníčkoví nakonec vymezil penzi 50 zlatých měsíčně

³³³ Tamtéž.

³³⁴ LA PNP, fond Karel Sudimír Šnajdr. Korespondence rodinná: Sluníčko Daniel: Přijatá od E.Grégra.

s tím, že pokud se poměry závodu zlepší, měsíční příspěvek bude zvýšen. *Neloučím se tímto listem od Vás, vždyť budeme snad mít příležitost častěji se vidět a proto rače přijmouti tento list co výraz upřímného přátelství s kterým trvám Vám oddaný Dr. E. Grégr.*³³⁵

V podniku bylo zvykem pořádat nejrůznější oslavy při příležitosti narozenin, jmenin nebo významných výročí odpracovaných let v závodě. Taková slavnost se několikrát konala také na počest Sluníčka. Při příležitosti jeho pětadvacetiletého působení v tiskárně pro něj kolegové připravili spisek s názvem Jubileum, v němž mu J. V. Frič adresoval báseň, jejíž první sloka zní:

*Čtvrt století v doupěti lvíčků dlít,
a nebát se – ba znát je ochočit,
by z šelmiček „z náture“ trochu dravých,
vyrostlo statné plémě zubů zdravých
jež dychtivé se s bazilišky rvát,
dovede škůdnou havěť potírat;
vždy věrně při praporu lidu setrvati,
při tom si svěží mysl zachovati,
s níž přivalům i hromům statně se čelí –
to dokázal's jen Ty z nás, baťku, Danieli!*

Do Jubilea přispěl také Svatopluk Čech: *Nechovám na světě k ničemu větších sympathií nežli k poctivé práci, a práce, která je věrnou družkou a pomocnicí naší práce spisovatelské, jest mi tím sympathičtější. Mám na mysli typografii, která uvádí naše literární dítky do světa a dává jim náležitou zevnější úpravu, aby se mohly představití obecenstvu.*

Ve Vás, milý příteli, poznal jsem muže, který mi ukázal Váš stav ve světle nejprůzračnějším. Téměř od začátku své literární dráhy jsem ve spojení s Vámi jako spisovatel a redaktor, většina mých prací prošla Vašima rukama na cestě do veřejnosti a vždy nacházel jsem ve Vás pomocníka, plného bedlivé péče, svědomitosti a trpělivosti, která ode mne, málo pořádného dodavatele rukopisů často těžce byla zkoušena.

³³⁵ LA PNP, fond Daniel Sluníčko. Korespondence přijatá od E. Grégra.

*A vedle toho všeho shledal jsem ve Vás muže ryzí povahy, jemuž vřele tisknu pravici v den zasvěcený oslavě jeho mnoholeté horlivé a záslužné činnosti.*³³⁶

Eduard Grégr se oslavy nezúčastnil, protože měl důležitou schůzku mimo Prahu, poslal tedy aspoň blahopřejný telegram: *Nemoha se zúčastniti osobně dnešní slavnosti dlím v Duchu mezi Vámi a jsa naplněn vděčností k věrnému poctivému a pilnému řediteli mého závodu p. D. Sluníčkoví jenž po 25 let se mnou přátelsky sdílel strasti a starosti života vyslovuji mu nejsrdečnější díky a přeji mu dlouhého ještě zdraví spokojenosti a zdaru.*³³⁷

Samotná slavnost se odehrávala vlastně dva dny, 20. a 24. června. První večer, den před Danielovým svátkem, se členové závodu sešli s lampiony u Sluníčka doma. Zpěvácký spolek zazpíval tři sbory a pak mu tříčlenná deputace blahopřála k záslužné činnosti a vyslovila přání, aby ve vedení podniku zůstal ještě dlouhá léta. Zároveň ho pozvali k výletu, jenž byl na jeho počest uspořádán v neděli 24. června. Sešli se tu členové tiskárny a Zpěváckého spolku, ale i další Sluníčkoví přátelé. Celá společnost se vydala do kunratického mlýna, kde se konala velká oslava.³³⁸

Daniel Sluníčko se těšil oblibě nejen u zákazníků, ale i u kolegů, Jan Neruda mu při příležitosti 50. narozenin napsal: *Padesáte let neúnavné, účinné a vysoce plodné práce věnoval Jste národu. Pracoval Jste s nadšením, nehledaje odměny, hledaje vždy zas jen práci novou. Jako knížete plášť knížecí, zdobí Vás vykonaná pro národ práce. Který že národ by Vás nenosil v srdci srdce svého. A dopis je zakončen: Prosíme, abyste v kruh těch, jižto Vás upřímně milují, počítal provždy nás, znamenáme se v hluboké úctě Vám Oddaní členové redakce „Národních Listů“.*³³⁹

I tentokrát se konala oslava na počest oslavence, kam se dostavila velká část členů Typografické besedy a Sluníčkových přátel, mezi nimiž nechyběl ani E. Grégr. Ten pak pronesl slavnostní řeč, v níž mluvil o potřebě shody mezi dělníky a zaměstnavateli. Personál tiskárny oslavenci předal prsten a učňové mu věnovali blahopřání.³⁴⁰

Zaměstnanci Grégrovy tiskárny platili, zcela jistě i Sluníčkovým přičiněním, dlouhá léta za oddané členy Typografické besedy. V roce 1876 byli příslušníky spolku všichni zaměstnanci krom jednoho sazeče, jednoho tiskaře a jednoho písmolijce, a to jich ve firmě pracovalo téměř 50. Mimo to se mnoho z nich účastnilo také aktivit Zpěváckého spolku

³³⁶ LA PNP, fond Daniel Sluníčko. Tisky: Výstřižky k životu a dílu D. Sluníčka.

³³⁷ LA PNP, fond Karel Sudimír Šnajdr. Korespondence cizí: E. Grégr knihtiskárně dr. E. Grégra.

³³⁸ LA PNP, fond Karel Sudimír Šnajdr. Tisky a výstřižky: Sluníčko Daniel: Texty o životě a díle: Články k 25. výročí své typografické činnosti z roku 1887.

³³⁹ LA PNP, fond Daniel Sluníčko. Korespondence přijatá od J. Nerudy.

³⁴⁰ Dvě slavnosti, *Veleslavín*, roč. 8, 24. 9. 1880, č. 18, s. 5.

pražských typografů.³⁴¹ Vzájemnou úzkou provázanost obou stran dokazuje protektorství Eduarda Grégra nad tímto spolkem.

Nejen díky častému pořádání nejrůznějších slavností se zdá, že v tiskárně panovala dobrá atmosféra, to ostatně potvrzuje také Veleslavín: *Závod takový, v němžto všude panuje pravá česká dobrosrdečnost, neradi opouští kolegové, přejíce sobě jenom rozšíření posavadního obmezeného lokálu, kteréž přání se také snad v brzkou vyplní. Lidumilnost a důvěra pánů majetníků ku svým pracovníkům jest vůbec známá...*³⁴²

Život v tiskárně nebyl ale vždy ideální, kromě finančních problémů nad ní visela ještě hrozba tiskových zákonů, jež se samozřejmě přímo dotýkaly i D. Sluníčka jakožto odpovědného faktora tiskárny. Proto se i v jeho pozůstalosti nachází řada soudních obsílek kvůli nejrůznějším přestupkům. 27. února 1877 byl například předvolán k pražskému okresnímu soudu kvůli tomu, že některá čísla Národních listů z ledna tohoto roku nebyla opatřena jménem nakladatele a vydavatele.

Tisk v Rakousku byl sice spoután mnohými omezeními a zákony, na druhou stranu ale následující příklad ukazuje, že soudy nepostupovaly vždy úplně přísně. Například již v roce 1867 byl Daniel Sluníčko obviněn ze závažnějšího prohřešku než v prvním případě, a to ze zločinu rušení veřejného pokoje kvůli článkům v Národních listech *Návrat koruny české*³⁴³ a *Výminečně?*³⁴⁴ V tom prvním se totiž podle mínění rakouských úřadů mluvilo příliš pobuřlivě o návratu české koruny a ostatních korunovačních klenotů z Vídně do Prahy. Autor si tu neodpustil celou řadu útoků na Habsburky a dualismus, který má údajně za cíl podrobení českého národa německému. V podobném duchu pak byl laděný i článek druhý. Vedle toho nevyhovovaly ještě další dva články v Národních listech, *Kam dospělo narovnání s Uhry?*³⁴⁵ a *Vyrovnané Rakousko!*³⁴⁶ U nich se úřadům zdálo, že se snaží veřejnost popudit proti vládě a státní správě a vyvolat proti nim nenávist.

Spolu se Sluníčkem obdržel předvolání také redaktor František Göbl neboli Kopidlanský a metér Václav Metlický. Všichni tři tvrdili, že nevědí, kdo tyto články sepsal a dal do tisku. Nejsnáze byl viny zproštěn metér Metlický, protože ten má na starost rozdělování rukopisů mezi jednotlivé sazeče a jejich následné rozvržení na stránky novin.

³⁴¹ Statistika, *Veleslavín*, roč. 10, 13. 10. 1882, č. 19, s. 1.

³⁴² Kněhtiskárna Dra Eduarda Grégra v Praze, *Veleslavín*, roč. 2, 1. 11. 1864, č. 3, s. 2.

³⁴³ *Návrat koruny české*, *Národní listy*, roč. 7, 22. 8. 1867, č. 141, s. 1.

³⁴⁴ *Výminečně?*, *Národní listy*, roč. 7, 3. 9. 1867, č. 153, s. 1.

³⁴⁵ *Kam dospělo narovnání s Uhry?*, *Národní listy*, roč. 7, 5. 9. 1867, č. 155, s. 1.

³⁴⁶ *Vyrovnané Rakousko!*, *Národní listy*, roč. 7, 11. 9. 1867, č. 160, s. 1.

Jedná se tedy čistě o technickou úpravu tisku, a proto metér, pokud je z vlastní vůle nechte, články nezná, a nemůže tak být v této souvislosti stíhán.

Sluníčko pak tvrdil, že se tisku Národních listů neúčastnil a že na obsah těchto novin nemá žádný vliv. Faktor dohlíží na to, že každý podřízený bude dělat správně jemu svěřenou práci, aby nevázla expedice a dodržovaly se termíny. Ani D. Sluníčko tedy neměl v náplni své práce povinnost znát obsah každého v novinách vytištěného článku. Proto i jeho soud uznal nevinným.

Redaktor Kopidlanský se vymlouval na to, že článek Návrat koruny české asi někdo položil na stolek s rukopisy, odkud ho metér nevědomky vzal a dal vytisknout. O druhém článku udal, že večer nikdy nebývá v redakci, a tak dopisy, které přicházejí večerní poštou, nechte. Tyto články redakční sluha odevzdá některému jinému redaktorovi, který je zrovna přítomen, a ten ho pak schválí. Jinak ale na sebe vzal jakožto odpovědný redaktor veškerou zodpovědnost za obsah novin. Přesto byl i on ponechán na svobodě, protože nebyly shledány příčiny k jeho uvěznění.³⁴⁷

Přes občasné nepříjemnosti byl Sluníčko práci v tiskárně plně oddán a v roce 1887 o ní napsal: *...Doufám v Boha, že závod, který již tak mnohou a krutou přetrpěl persekuci, i na dále čestně se obhájí v kruhu podniků vlasteneckých a ještě po dlouhá leta zdatně pracovati bude na roli milého svého národa.*³⁴⁸

³⁴⁷ LA PNP, fond Daniel Sluníčko. Korporace: Praha - Zemský soud.

³⁴⁸ LA PNP, fond Karel Sudimír Šnajdr. Tisky a výstřižky: Sluníčko Daniel: Texty o životě a díle: Články k 25. výročí své typografické činnosti z roku 1887.

6. Myšlenkový svět Daniela Sluníčka

Daniel Sluníčko byl neuvěřitelně čínorodý, víme, že se aktivně podílel na spolkové činnosti a snažil se o profesní i společenské povznesení typografů. Vedle toho, jak se člověk prezentuje na veřejnosti, má ale každý ještě svůj vnitřní svět, kam patří jeho myšlenky. Následující kapitola se proto ve snaze odhalit tento myšlenkový svět zabývá Sluníčkovými názory, touhami, přáními i zájmy. Zmíněny jsou také některé vazby na veřejně činné osoby.

Podobně jako mnoho jeho vrstevníků si oblíbil zpěv, o němž tvrdil, že *zajisté jest tak starý, jak starým jest lidstvo. Zpěvem velebili svého tvůrce, zpěvem se veselili, zpěvem všechny vážnější události života provázeli všickni národové, o nichž paměť dospěla až na nás*. Podle Sluníčka ale záleželo na tom, v jakých přírodních podmínkách lidé žili. *Tam, kde matka Příroda byla štědřejší, kde svými krásami, bohatým sborem opeřenců i ostatního tvorstva sama napomáhala, tam zajisté i zpěv velebný, zpěv veselý se dostavoval, vyvíjel a zdokonaloval, kdežto v krajinách přírodně chudých, neutěšených, většinou jen popěvky zádumčivé, smutné anebo jen málo veselé slyšeti bylo*.

Ze starých národů si Sluníčko nejvíce cenil hudby a zpěvů Řeků a Římanů. *Národové sice nečetní, avšak svou šťastnou zeměpisnou polohou, svým nadáním a svým důmyslem jako samo sebou k tomu určení, aby osvětu a vzdělanost po celém ostatním světě šířili a přístupnými činili.*³⁴⁹ Podle Sluníčka již oni pochopili, že hudba má i jiný než zábavný význam, *oni učinili z nich důležitý prostředek k výchově národa, k probouzení a utužování vlastenectví, k nadšenému sebevědomí, skutkům hrdinným a bohatýrským. U nich posléze platilo, že kde hudba a zpěv upadá, upadá i vzdělanost vůbec a národ sám*. Hudba podle něj slouží celkové výchově národa, což dokládá i situace v Čechách: *Že naše písně, naše hudba při znovuzkříšení českého národa měly účast ne-li největší, tedy aspoň velice vydatnou, upírati nebude snad ani učenec, který nikdy hudbu a zpěv nepěstoval. Účinkovala-li kniha v národě do hloubky, účinkovala píseň do šíře, a to rychleji než kniha.*³⁵⁰

Sluníčko měl nepochybně silné sociální citění, které projevoval soucitem se slabšími, jimž se snažil všemožně pomáhat. K tomuto počínání ho vedly jeho vlastní tvrdé zkušenosti z vandrování. O mnoho let později s vděčností vzpomínal na to, jak s kolegou

³⁴⁹ SLUNÍČKO, D. *Paměti Zpěváckého spolku pražských typografů*, s. 5.

³⁵⁰ Tamtéž, s. 6.

Schönbergerem na svých cestách potkali svatbu, jejíž účastníci jim dali nějaké peníze: *I sebrali jsme tu hezkých pár krejcarů, které pak, když lépe se mi dařilo, nikdy neopomenul jsem spláceti chudým vandrovníkům, kdykoliv naskytla se mi k tomu příležitost. I ženu svou, i děti své vedl jsem k tomu, aby vandrovního neoslyšely a jemu spíše než komukoliv almužny poskytly, ať již o to žádá, či ne-. Radost, jakou pocítil jsem tenkrát z těch málo dobrovolně darovaných krejcarů, nikdy z mysle mi nevymizela a na mnohé mé pozdější rozhodnutí valného měla vlivu. Blaze tomu, kdo dáti může, jak srdce káže-.*³⁵¹

To, že netoužil po nadměrném hromadění majetku a peníze chápal spíš jako prostředek než cíl, je patrné z jeho deníku. Z dob svého pobytu ve Vídni si zaznamenal o návštěvě řeckého krále Otty u Františka Josefa: *Miliony hladových poctivých lidí nasýtilo by se, proudy slz mohly by se zastaviti, kdyby jednotlivec dovedl své choutky aspoň částečně udržeti na uzdě a člověkem se cítil. Mne to velikolepé divadlo nepotěšilo – a nikdy jsem pak již nebažil navštívit císařský (dvůr) hrad a jeho komnaty si prohlédnouti, ač po několikráte příležitost k tomu se mi naskytla.*³⁵²

S ostatními jednal velice slušně, sociálně slabší nevyjímaje, i když právě to, jak již bylo zmíněno, nebylo v této době vůbec samozřejmé. Stejně chování ale požadoval i od ostatních, a proto neměl rád, když se nad něj někdo vyvyšoval. Tím se patrně dá vysvětlit jeho incident v tiskárně, kdy zbil redaktora, který s ním zacházel hrubým způsobem. Je to trochu stinná stránka na jeho jinak takřka dokonalém charakteru, zvláště když uvážíme, že redaktorovi dal nejen políček, ale následovně ho i zkopal. Je samozřejmě otázka, jestli své zásluhy v této věci trochu „nepřecenil“, ale i to, že si do svého deníku zapsal, jak mu potom kolegové radostně poklepávali na rameno, svědčí o jeho povaze. Hodilo by se sem napsat jeho vlastní slova: *Hrozný jest člověk ve své vášni!*³⁵³

Na druhou stranu víme, že silně soucítil se slabšími a bezmocnými. Stačí si jen vzpomenout na to, že z roku 1848 mu zůstala v paměti těla dvou mrtvých koní, které po mnoho dní vůbec nikdo neuklidil, a znechucen byl i tím, jak dav dokázal štvát po ulici ženu podezřelou z toho, že dodávala munici stráží ve vojenské nemocnici. Jeho bratr se jí pokusil dokonce i pomoci. V paměti mu utkvělo také to, jak granátníci řádili v domech obchodníků, když bourali zdi a podlahy v domnění, že jsou tam ukryté poklady.³⁵⁴

³⁵¹ LA PNP, fond Karel Sudimír Šnajdr. Rukopisy cizí: Sluníčko Daniel: Pokus vlastního životopisu, s. 24.

³⁵² Tamtéž, s. 19.

³⁵³ Tamtéž, s. 13.

³⁵⁴ Tamtéž, s. 13.

Sluníčko kladl velký důraz na své češství a snažil se o jeho povznesení, byl totiž přesvědčen o tom, že Češi jsou silní a soběstační. I on přijal v 19. století uznávanou myšlenku o tom, že Češi dlouho spali a je potřeba je probudit. *Vědělt' sice, že r. 1848 a vláda Bachova zanechaly u nás v Čechách stopy, které tak hned nedaly se vyhladiti... Rovněž soudil, že národ s tak bohatou minulostí ze svého dlouhého spánku konečně probuzený, nikdy více již uspati, ani udupati se nedá, a že vše, cokoliv podnikáno k jeho osvěžení a utužení, bez knihtisku obejít se nemůže.*³⁵⁵

Češi měli v cizině podle jeho názoru skromné vystupování, alespoň ve srovnání s příslušníky jiných národností. Za jeho lublaňským spolubydlícím v době vandru přijel jakýsi Vídeňák. *Ale jaký to rozdíl v povaze! Češi, a bylo tu již dosti „Landsmannů“, jak jim zdejší kolegové posměšně říkali, byli vesměs skrovní, vděčíce se již i za přátelské uvítání a za jeden či dva mázy vína díky konce nevěděli; jinak tento Vídeňák. Svroubili jsme s ním řadu hostinců a ve všech statně pojídal a popíjel, tváře se při tom tak, jakoby on nám prokazoval poctu a blahosklonnost.*³⁵⁶

Sluníčkovu vlastenectví bylo natolik silné, že někdy hraničilo až s nacionalismem, ještě na začátku 70. let, tedy v době kdy se jeho kolegové snažili o navázání kontaktů s ostatními kolegy z Rakouska, tvrdil, že od Němců se není co nového naučit, že se o sebe dokážeme postarat sami a že jinde není nic, co by Češi nezvládli. V letáku, na němž se s ním podílel i jeho kolega J. Pak je ale patrná také jistá dávka stereotypů: *S větším zajisté úsilím než kdykoliv jindy snaží se národ náš nyní, aby konečně rozbil pouta, jež na újmu svobodného pohybování a volného vzrůstu po staletí jej tíží a svírají. K tomu také cíli zřizují se nyní s velikou pilí banky, společnosti průmyslové a jiné se sídlem buď v Praze, anebo v městech českých, jen aby peníze naše stále ze země se nevyvážely; na četných táborech s nadšením, jež vyplývá z nejhlubšího přesvědčení, přijímají se resoluce, jichž jádro vždy a všude jest totožné: Chceme býti doma pány! Marně ohlíželi bychom se po příkladu, že by nyní ještě někdo z Čechů pomoc hledal v cizině, zvláště ale u Němců... A upravíme-li si půdu domácí, úrodnou, zajisté že ponese nám užitku většího, jistějšího! Anebo mohl by snad býti někdo dosti – lehkověrný, aby se domýšlel, že Němci jen proto nás k sobě zvou, aby směli nás podporovati?*³⁵⁷

Tato takřka nenávist vůči němectví pochází asi z toho, že Sluníčko již v těchto letech byl o několik let starší než jeho kolegové, kteří již začínali přemýšlet na mezinárodní

³⁵⁵ SLUNÍČKO, D. *Paměti Zpěváckého spolku pražských typografů*, s. 7.

³⁵⁶ LA PNP, fond Karel Sudimír Šnajdr. Rukopisy cizí: Sluníčko Daniel: Pokus vlastního životopisu, s. 42.

³⁵⁷ Všeodborový archiv ČMKOS Praha, Polygrafické spolky, T 14/70.

úrovni, kdežto Sluníčko měl ještě stále v povědomí rok 1848 a nacionalistické fráze. Při výročí 25letého trvání Zpěvického spolku nezapomněl podotknout: *V těchto slavnostech zahrnuto veliké morální vítězství českého národa nad těmi, kdož před čtvrt stoletím opovžovali se chvástati do světa, že český národ potrvá jen do vymření, že po dvaceti letech nebude ho více, že z povrchu zemského zmizí tak bez stopy, jako zmizeli národové jiní, četnější, ponechávající krví svou zmrvenou vlast' vetřelcům – svým podmanitelům tyranům.*

*Nuž, český národ stojí tu dnes, na té své sděděné [sic] baště, tak pevnou nohou, jako stávali tu slavní jeho předkové, a bohdá, že bude tu státi a svou stráž pilně konati i na dále, tak dlouho, až jeho odpůrcové dojdou přesvědčení, že proti nám marné jsou jejich vzteky. Po udolání hnutí národů v roce 1848 a spoutání národů rakouských pověstným Bachem teprve před ¼ stoletím započal zase v národě našem i mezi českými knihtiskaři ruch dříve dlouho tlumený.*³⁵⁸

Podobně i v jiné části: *Bavěru! i náš český národ má příčinu zaznamenávati právě uplynulé čtvrtstoletí do knihy svých dějin písmem velice významným. V době minulých 25 let učinil zajisté na dráze svého znovuzkříšení, své národní uvědomělosti a své pokročilosti ve všem lidském vědění a umění.*³⁵⁹

Z pochopitelných důvodů se mu tak přičili krajané, neschopní si vydělávat vlastní práci. Podle Sluníčka svým žebráním dělali ostudu sobě i národu. Ve svém životopise se zmiňuje o jistém Jandovi, rovněž typografovi, který nemohl nikde dostat práci. Za poslední dvacetník si v Terstu koupil dvě želvy, které uvázal na vyžebraný provaz, a pověsil si je na krk. Na své cestě želvy předváděl, a prožebal se až do Esseku³⁶⁰. *Bera se po náměstí v Esseku, spatřil vychrlého prý mužika s housličkami pod paží, oděného v ošumělý černý šat, jenž doplňoval frak se špičatými šosy a prodřenými lokty. Jdouce kolem sebe, skoro prý současně nahlas vyslovili své myšlenky: „Pane, Vy jste Čech!“ a věru, měli oba pravdu. Patřili oba k těm, jižto Čechům v cizině hanbu dělají, netušíce ani, jaký pášou hřích na svém národu!*³⁶¹

O jeho vztahu k jiným národnostem mluví i toto: *...došel jsem k přesvědčení, že rázností dál se dojde nežli povolností anebo dokonce bázlivostí – zejména u Vídeňáků a Maďaronů!*³⁶²

³⁵⁸ LA PNP, fond Daniel Sluníčko. Rukopisy vlastní: 2. koncept proslovu k 25. výročí založení Typografie.

³⁵⁹ LA PNP, fond Daniel Sluníčko. Rukopisy vlastní: 1. koncept proslovu k 25. výročí založení Typografie.

³⁶⁰ Dnešní Osijek v Chorvatsku.

³⁶¹ LA PNP, fond Karel Sudimír Šnajdr. Rukopisy cizí: Sluníčko Daniel: Pokus vlastního životopisu, s. 20.

³⁶² Tamtéž, s. 19.

Do Sluníčkovy povědomí se dostala jistá nenávist vůči katolické církvi. Od dětství v něm bylo vychováváno protestantství a také v něm zakořenilo. Celá jeho rodina byla na své náboženské přesvědčení hrdá, i když, jak již bylo zmíněno, z nich nebyli žádní fanatici. Ve svém životopise Sluníčko zmiňuje osobní zkušenost s katolickým knězem. Tehdy byl již hodně unavený z cesty, a navíc ho bolela noha. Prosil proto o pomoc kněze, který jel právě okolo něho v kočáře: *Přijel pak také velký pěkný kočár a v něm zahlédl jsem kněze. Přemohl jsem svou tupost, sňal z hlavy klobouk, sepjal a pozdvihl ruce k němu. Hlasu jsem ze sebe ale již nedostal. Doufal jsem, že popřeje mi místa aspoň vzadu na stupátku, abych dostal se pod střechu mezi lidi. – Chyba lávky! Kněz je knězem jen na kazatelně, co člověk je sobec největší, bezcitný, urputný!*³⁶³

Velkou váhu přikládal svému dobrému jménu a své pověsti. To je patrné z jeho vyprávění o tom, jak se dostal za pobytu v Lublani do vězení. Policejní komisař ho nařknul z darebáctví: *Žasnul jsem nad jeho otázkou a ještě více nad surovým tónem, jímž ke mně mluvil, nejinak, než jakoby stál před ním starý kriminálník. Řekl jsem mu to ihned plnou hubou, připojiv, že ničeho nejsem si vědom, co by takové se mnou nakládání omlouvalo.*³⁶⁴

Také důstojnost a čest se nacházely v jeho žebříčku hodnot na nejvyšších místech. Někdy se dá v tomto ohledu mluvit až o jisté přepjatosti, jak se to ukazuje v následujícím případě: Jeden z jeho spolubydlících v době vandru ho obvinil z krádeže špičky na doutníky. Po tomto nařčení už s ním Sluníčko nemohl bydlet, protože se cítil pohoršen, že někdo, kdo s ním bydlel již několik týdnů a znal tedy jeho čestné chování, si vůbec mohl něco takového myslet.

Sluníčko byl již od dětství hlavně svým zásadovým otcem vychováván puritánsky, takže nikdy nepropadl kouzlu pití nebo sázení. Při vzpomínce na jiného ze svých četných spolubydlících vyprávěl: *Měl však tu chybu, že peněz neuměl oceniti. Buď je propil, nebo jinak mizerně prohýřil, anebo v loterii prosázel. Rád mne jmenoval svým žákem a dal si mnoho práce, aby mne naučil statně píti a prospěšnost loterie oceniti, avšak neměl jsem náklonnost ani k jednomu, ani k druhému.*³⁶⁵

Výchova se podepsala i na jeho vztahu k ženám, v jejichž společnosti se cítil nejistě, a tak měl s navazováním kontaktů značné problémy. *Byl jsem snílek, jenž liboval si jen ve vzpomínkách na dny skorem dětské, ač neměl jsem, aniž se oddával naději, že by se sestra mého nejmilejšího přítele Josefa Kubelky, družná a veselá Kačenka, stala kdy mou. Moje*

³⁶³ Tamtéž, s. 29.

³⁶⁴ Tamtéž, s. 32.

³⁶⁵ Tamtéž, s. 39.

vychování, až příliš puritánské, mělo aspoň ten dobrý výsledek, že bál jsem se hříchu a za hřích jsem považoval i jinak neviné [sic] obcování s děvčaty, pokud nedělo se to zjevně a ve společnosti s jinými.³⁶⁶

Tato pasáž je vlastně jedinou citově kladnou zmínkou o ženách z celého jeho Pokusu o vlastní životopis. A protože o pozdější době si již deník nevedl, je to vlastně jediný přímý doklad o náklonnosti k nějaké dívce. Jinak jsou jeho vzpomínky na ženy vždy velmi cudné, jako například u mladých dívek, které učil tančit. A pokud o něj některá usilovala, považoval to za *trapnou kapitolu*, jak psal z České Lípy své sestře o jisté Marii. A to dokonce nevyklučoval, že by si ji někdy vzal: *Co mám dělat? – Vým, [sic] že je všeho schopná... Buduli [sic] se moct, a kdy ženit – to nyní věru nevím. Chceli se s mojí láskou upokojit a né do vody skákat, pak jí chci přede všemy [sic] děvčaty mylovat [sic] a budeli to někdy moct být, jí [sic] za ženu pojmut. Však víc slybovat [sic] by byl hřích!*³⁶⁷

Je poměrně pochopitelné, že během své profesní kariéry se Daniel Sluníčko seznámil s řadou tehdejších významných osobností kulturního života. Z korespondence a ze Sluníčkových pamětí je patrné, že to nebyly pouze profesní vztahy, ale že s řadou z nich ho pojilo také přátelství. Blízký mu byl patrně Jan Neruda, spolupodílející se na přípravě světové výstavy, ale také návštěvník řady akcí typografů. Jejich blízký vztah je patrný mimo jiné z dopisu, v němž Neruda Sluníčkově blahopřeje k výročí pětadvacetileté činnosti v tiskárně: *Byl jsem svědkem, že vždy jste pracoval poctivě a s láskou na zdaru českých podniků literárních, máte své zásluhy zcela nepozíratelné. Buďte ještě po mnohá a mnohá léta činným! Pac a pussu Váš upřímný Neruda.*³⁶⁸

Rovněž jsou doloženy jeho kontakty s manželi Náprstkovými. Ty vznikly především po světové výstavě časopisů a rukopisů, do jejichž sbírek Vojta Náprstek také přispěl. Z doby, kdy Sluníčko se svými kolegy pracoval na zřízení typografického oddělení Průmyslového muzea, se dochoval lístek od Vojty Náprstka: *Velectěný pane! S otevřenou náručí Vás i Vaše pp. kollegy budem očekávat, neb i nám se už stýskalo. Suctivým pozdravem Všem se poroučí Vojta Náprstek. Jindy také Velectěný pane! Račte přijít. Jste vždy vítaný! S veškerou úctou se poroučejí manželé Náprstkovi.* V dopise z 25. března 1885 mu mimo jiné Josefa Náprstková píše: *hlavně těší nás že právě spolek p. p. typografů byl první, který poznal úkol „Českého průmyslového Musea“ a od počátku snahy tohoto*

³⁶⁶ Tamtéž, s. 45.

³⁶⁷ LA PNP, fond Daniel Sluníčko. Korespondence odeslaná Sluníčkové Anně.

³⁶⁸ LA PNP, fond Daniel Sluníčko. Rukopisy cizí: Kabát Karel: Kolegiální vzpomínka, s. 6.

*ústavu všemožně podporoval a pozornost mu věnoval; pročež na naší straně jest díkuvzdání Vám.*³⁶⁹

Nejspíš kvůli svým kontaktům s bratry Grégrovými Sluníčko podléhal mladočeskému vlivu, což je mimo jiné patrné z toho, že se zasazoval o zřízení pomníku Jana Husa. Při této příležitosti se účastnil slavnosti pořádané Zpěváckým spolkem, která se uskutečnila 3. srpna 1890 na Žofinském ostrově. Vedle typografů tu ovšem zpívaly i jiné spolky a výtěžek 142 zl. 26. kr. byl odevzdán Vojtovi Náprstkovi, aby se postaral o jeho využití při výstavbě pomníku. O celé události se vyjádřil: *Byl to věru okamžik uchvacující, a byli bychom si přáli, aby byli zde a sem pohlédli všickni ti, jižto dnes ještě troufají si tvrditi, že mocné vzrušení všeho lidu českého pro nešetrné vypuštění Husovy desky s [sic] nové budovy musejní bylo uměle vyvoláno.*³⁷⁰

Paměti zpěváckého spolku, které Sluníčko sepsal, uvedl slovy: *Bylo-li mi při tom někde zmíniti se také o vlastní osobě, doufám že soudný čtenář ješitnosti to nepřičte. Nikdy této vlastnosti jsem nehověl, ale vždy, třeba i bez zavolání přihlásil se tam, kde z práce viděl jsem prospěch ať pro kollegialitu ať pro šírou českou veřejnost.*³⁷¹ Je možné to přikládat falešné skromnosti, na druhou stranu je ale třeba říci, že Sluníčko se opravdu snažil o povznesení češství, svého řemesla a spolkového života, a tak měl právo být na svou činnost pyšný.

Své aktivity v nejrůznějších spolcích asi nejvýstižněji popsal sám v jednom z článků ve Veleslavínu: *...Musil jsem k tomu poukázati, abychom snad nevyhledávali pomoci tam, kde jí sotva nalezneme, abychom marně nespolehali se na něco, co lehko by nás mohlo sklamati [sic]. Kdo sám na sebe spoléhá, dobře vždy se poradil. Když nic jiného, aspoň si ušetří hořkého okamžiku, z klamu procitnutí. – V nás tedy samých raději hledejme pomoci, a bude-li dosti vůle dobré a ovládne-li nás konečně duch upřímné kolegiality, věru že prostředků najdeme aspoň k ulevení nejkřiklavější bídy...*³⁷²

Aby byl výčet jeho aktivit úplný, zmiňme že byl ještě členem Umělecké besedy, besedy Veleslavín v Brně, Sokola a pomáhal při zakládání obecní knihovny v Bohnicích. Získal také čestné členství ve Spolku vzájemně se podporujících řidičů parních strojů

³⁶⁹ LA PNP, fond Daniel Sluníčko. Korespondence přijatá od Josefy Náprstkové.

³⁷⁰ Slavnost zpěváckého spolku, *Národní listy*, roč. 30, 5. 8. 1890, č. 214, s. 2.

³⁷¹ SLUNÍČKO, D. *Paměti Zpěváckého spolku pražských typografů*, s. 4

³⁷² LA PNP, fond Daniel Sluníčko. Tisky: Výstřižky k životu a dílu D. Sluníčka z let 1866–1930: Naše bída a pomoc.

a kotlů Parokruh.³⁷³ Za zmínku stojí i skutečnost, že plánoval napsat studii o vývoji pražských tiskáren, ale tato rozepsaná práce se bohužel ztratila.

³⁷³ Pocta. *Národní listy*, roč. 29, 30. července 1889, č. 208, s. 2.

7. Rodina

Daniel Sluníčko se oženil roku 1872 s Annou Böhmovou, neteří jeho první, nám neznámé manželky. Měl s ní tři dcery. Nejstarší byla Marie (1872–1944), která se v roce 1892 vdala za Josefa Schneidera (1864–1931), inženýra chemie a profesora české techniky v Praze. Josef Schneider pocházel z poměrně významné rodiny Ssneiderů. Vojtěch Ssneider, který se narodil někdy kolem roku 1678, byl obecním starším a pak primátorem Hradce Králové. V kariéře radního pokračoval i jeho syn Frantisek, který zemřel roku 1791. Do této rodiny příslušel i jeden z básníků počátku 19. století, který si své příjmení počestil, Karel Sudimír Šnajdr (1766–1835). Vystudoval klasickou filologii a historii a poté ještě práva. Pracoval jako právní úředník na panství knížete Colloreda a přednášel na pražské univerzitě. Své básně psal německy i česky. Josef Schneider, který se oženil s Marií Sluníčkovou, byl jeho pravnučkou.

Josef a Marie spolu měli 5 dětí, z nichž největšího úspěchu dosáhl dr. Josef Z. Schneider (1897–1970). Stal se profesorem Vysoké školy obchodní v Praze a několika univerzit v USA. V době druhé světové války působil v USA jako technický a hospodářský poradce na ministerstvu války a jako diplomat.³⁷⁴

Druhá dcera Daniela Sluníčka se jmenovala Anna (1873–1933) a pracovala jako učitelka klavíru, zpěvu a francouzštiny. Zůstala svobodná a bezdětná. Jejich třetí dcera zemřela již jako malá.

Za zmínku stojí i potomci Danielova bratra Jana, který působil jako učitel v Humpolci. Jeho syn Jan byl houslový virtuos a stal se ředitelem konzervatoře v Augsburgu. Další syn Jindřich pracoval jako právník a později soudce v Sarajevu. Dcera Lucie se provdala za učitele Antonína Janů a jejich syn Milan se stal primářem Vinohradské nemocnice.³⁷⁵

Všechna tato data jsou známa zásluhou Sluníčkovy vnučky Marie, která shromažďovala nejrozumnější data o svých předcích. Daniel Sluníčko se o své rodině nezmiňoval, a tak nelze o jeho rodinných poměrech říct nic bližšího. Nejasné je i jeho sociální postavení. Krom toho, že měl byt na Vinohradech, tedy v lepší pražské čtvrti, se dá dohledat jen zmínka o letním sídle na Vyžlovce u Kostelce nad Černými lesy.

³⁷⁴ LA PNP, fond Karel Sudimír Šnajdr. Rukopisy cizí: Schneiderová Marie: Rodokmen rodu Šnajdrů z let 1678–1973.

³⁷⁵ LA PNP, fond Karel Sudimír Šnajdr. Rukopisy cizí: Schneiderová Marie: Rodokmen rodu Sluníčků z let 1740–1962.

Daniel Sluníčko se od poloviny 90. let postupně stahoval z veřejného života, protože trpěl rozedmou plic, vážnou nemocí, která takřka vždy končila brzkou smrtí. Přesto pak v ústraní žil ještě mnoho let, zemřel ve čtvrtek 17. prosince 1914.

Rozloučení se konalo v neděli 20. prosince o půl třetí odpoledne v Sluníčkově bytě v Komenského ulici na Královských Vinohradech. Církevní obřady vykonal evangelický farář dr. Hrejsa, při nichž Zpěvácký spolek pražských typografů zazpíval smuteční písně. Potom byla rakev snesena do dvouspřežního vozu a smuteční průvod šel směrem k vinohradskému hřbitovu, kam měly být uloženy ostatky. Rakev se do hrobu spouštěla za zpěvu písně *Kde domov můj?*

Časopis *Veleslavín* o jeho úmrtí přinesl zprávu zakončenou slovy: *Odešel vpravdě z řad našich mužů, který tak mnoho ze života svého věnoval věci naší a jako zakladatel vykonal pro ni vše, co v silách jeho bylo. Budiž mu za to dík veškerého dělnictva knihtiskařského přítomného i budoucího, které památku jeho necht' povždy povznáší.*³⁷⁶

*Jako ředitel závodu byl mužem, jehož mohl málokterý dosáhnouti co do spravedlnosti, určitosti, přímosti. Nikdy nezadal své autoritě, nikdy neponížil pomocníka, nikdy nezanedbal prospěch podniku. Učňové k němu lnuli s opravdovou láskou. Jeho vysoká pružná postava, přímé jednání, ochotné vysvětlování do nejmenších podrobností, jestliže se k němu obraceli o radu, to vše vzbuzovalo jejich úctu a oblibu.*³⁷⁷

³⁷⁶ Daniel Sluníčko, *Veleslavín*, roč. 42, 25. 12. 1914, č. 54, s. 2.

³⁷⁷ LA PNP, fond Karel Sudimír Šnajdr. Rukopisy cizí: Schneiderová Marie: K padesátému výročí úmrtí Daniela Sluníčka, s. 4.

Závěr

Tato práce přináší poznatky o tom, jak významně se proměnilo společenství pražských tiskáren ve druhé polovině 19. století a jak důležité místo v tomto procesu zaujímala osobnost Daniela Sluníčka.

Narodil se ve stejném roce jako císař František Josef I. a zemřel jen o dva roky dříve, spolu s ním byl tedy svědkem všech změn, které se ve druhé polovině 19. století udály, a to na poli kulturním, sociálním i národnostním. Daniel Sluníčko je příkladem člověka druhé poloviny 19. století, který se intenzivně věnoval nejen své práci, o jejíž povznesení se snažil, ale také spolkovým aktivitám a všemožnému prosazování českých zájmů.

Pocházel z evangelické rodiny, která si na svém náboženském přesvědčení silně zakládala, přesto u nich nelze v žádném případě hovořit o náboženském fanatismu. Ke knihtiskařství, jež se pak stalo jeho osudem, se dostal jen náhodou, když jeho bratr Jan, pozdější učitel v Humpolci, potřeboval vytisknout svou knihu. Tiskař, který se měl práce ujmout, měl málo pracovníků, a vymlouval se, že by na práci neměl čas. Proto Jana napadlo, že by sem mohl chodit do učení právě jeho bratr.

Tak se Daniel vyučil sazečem ve známé pražské dílně u Mohrmanna. Protože ten měl mezi pražskými typografy těžké postavení, sílily ve Sluníčkově obavy, že by mu to, co se zde naučil, jinde neuznali. Proto později nastoupil ještě do podniku Medauova, kde si znalosti zdokonalil.

V době učení byl svědkem událostí revolučního roku 1848, o nichž píše ve svém životopise. Tam vedle zmínky o významných velkých činech přináší také trochu jiný pohled na onu slavnou revoluci. Je to pohled nehrdinský, viděný očima obyčejného člověka. Tak se čtenář dozvídá, že většina lidí, pokud o nějaké revoluci vůbec věděla, měla především strach o holý život. Proto například nechtěli vpustit do domů revolucionáře, ženy zakazovaly svým mužům vycházet na ulici, docházelo k rabování a krutostem, kterých se dopouštěly obě strany bojujících. Vedle toho si Sluníčko zapamatoval i veselejší události, kdy například muži, kteří vyrazili revoluci na pomoc, došli jen do nejbližšího hostince, anebo jiní ze strachu utekli před svými kolegy, které ve tmě nepoznali.

Po vyučení Sluníčko sbíral zkušenosti na vandru, a prošel tak velkou část monarchie. Začal ve Vídni, ale dostal se i na území dnešního Maďarska, Slovinska a Itálie, přičemž velkou část z toho urazil pěšky. Přihodila se mu řada nepříjemností a ústrků, což je jen důkazem toho, že vandrovníci neměli na různých ustláno. Ze začátku se stejně jako jiní

v jeho situaci potýkal zejména s bídou a obavami o to, co bude. Dokonce se ne vlastní vinou dostal i do vězení, protože byl nařčen z toho, že při sázení bible přidal do textu vulgární slova, zažil si tedy i vězení a soud. Později si ale u svých zaměstnavatelů získával respekt a byl uznáván pro své dovednosti a charakterové vlastnosti. Zajímavým poznatkem z jeho cest jsou i postřehy o národnostním složení zaměstnanců v jednotlivých tiskárnách na různých místech monarchie, kdy takřka všude narážel na krajany. Vrcholným úspěchem jeho vandrovních let byla účast na založení pěveckého spolku v Lublani v době, kdy amatérský zpěv nebylo vůbec obvyklé veřejně provozovat.

Když se pak vrátil do Prahy, objevily se u něho zdravotní problémy, takže nějaký čas pracoval v nitřařském obchodě, brzy se ale opět vrátil k sazečství. Krátký čas pobyl v tiskárně v Krásné Lípě, ale pak už svůj život spojil s pražskými tiskárnami. Nejdříve byl zaměstnán u Renna, pak u Bellmanna, nakonec však na dlouhých 35 let zůstal ve službách bratrů Grégrových, nejdříve jako faktor nově zřízené tiskárny Julia Grégra a Františka Šimáčka, později jako ředitel tiskárny Eduarda Grégra.

A byl to právě on, kdo zařizoval vybavení grégrovské tiskárny a poté obstarával její chod. Nejednou se také stalo, že se v souvislosti s provozem tiskárny dostal k soudu, ať už šlo o to, že v novinách chybělo uvedení jména nakladatele, nebo že byly otištěny články, které nevyhovovaly rakouským úřadům.

V Praze velmi brzy zjistil, že tam vládne neutěšené prostředí bez jakýchkoliv kontaktů mezi kolegy. Stýkali se spolu většinou jen lidé, kteří se znali už z dětství nebo z učení, ostatní své kontakty omezovali pouze na pracovní záležitosti. Tuto skutečnost chtěl Sluníčko a někteří jeho kolegové změnit. Začali spolu chodit na výlety do pražského okolí, věnovali se zpěvu, až postupně došlo na schůzky v bytech, kde mohli otevřeně hovořit o svém postavení. Tak se zrodil nápad sepsat žádost grémiu o zvýšení mezd tiskařů a sazečů. Jeden z odstavců sepsal D. Sluníčko a navrhoval zřízení všeobecné pokladny k podpoře v nemoci. Tento návrh grémiu nijak nezaujal, a tak bylo jeho iniciátorům řečeno, že si typografové mohou nějakou pokladnu zřídit sami. Ti se toho opravdu ujali, a tak v roce 1862 vznikl podpůrný spolek Typografia, který měl vyplácet finanční podporu nemocným členům. Později se přidala také podpora invalidů a vdov po členech spolku.

Z pěveckých aktivit Sluníčka a jeho přátel vznikl pobočný spolek Typografie, Zpěvácký spolek pražských typografů, v němž se však už Sluníčko pro své pracovní vytížení v Grégrově tiskárně dalších akcí neúčastnil. Mnohokrát ale využil jejich služeb, když organizoval nějakou slavnost.

Dalším spolkem, v němž bylo o Sluníčkově slyšet, byla Typografická beseda. Ta vznikla roku 1865 jako vzdělávací spolek, ale již v roce 1871 se spojila s Typografií, a vznikl tak jeden velký spolek, který měl podpůrný i vzdělávací charakter a přijal název Typografická beseda.

Vznik těchto hnutí spadl do doby, kdy se předpokládalo, že spolky musí mít svého protektora, kterým byl volen někdo z vedoucích osobností veřejného nebo profesního života. Proto Typografie volila Karla Bellmanna a Zpěvácký spolek pražských typografů a Typografická beseda Eduarda Grégra. Později již však toto pravidlo přestávalo platit, a spolky volily protektorem někoho ze svých členů anebo někoho, kdo se o spolek významně zasazoval. Tak se nakonec protektorem Zpěváckého spolku stal i Sluníčko.

Počátky spolkového života nebyly vůbec jednoduché. Pro vznik společné pokladny neměli příliš velké pochopení nejen mnozí zaměstnavatelé, ale ani sami typografové. Ti měli dojem, že se jim poplatky nevyplatí a budou platit jen na druhé. Lehký život neměl ani vzdělávací spolek, na začátku byli sice všichni nadšení, ale postupně jejich zájem opadal, a mnohé přednášky a akce se pro nevelký zájem musely rušit.

Tiskářenská společnost postupně sílila, a tak si mohla dovolit pořádat také celou řadu výstav a slavností. Ty se většinou pořádaly při příležitostech nějakých výročí (např. Melantrichova slavnost, když se připomínalo 300 let od jeho úmrtí) nebo za účelem získání peněz (např. pro průmyslovou školu ve Vídni) či zkrátka jen pro zábavu, což byl příklad slavnosti na Nebozízku. Nejvýznamnější z nich je ale jistě světová výstava časopisů a rukopisů, která se uskutečnila v roce 1877 a jejímž účelem bylo pozvednutí renomé pražských typografů. Původně o nápadu shromáždit co největší množství starých i soudobých tiskovin a rukopisů panovaly jisté pochybnosti, nakonec se tu ale shromáždilo velké množství významných exponátů opravdu ze všech koutů světa. Výstava byla zahájena v místnostech Měšťanské besedy za účasti vynikajících osobností tehdejší doby a navštívilo ji několik tisíc lidí.

Při přípravě této výstavy pomáhaly nejrozličnější typografické spolky ze všech částí světa, rakouští úředníci, vydavatelé krajanských časopisů nebo prostě jen jednotlivci, kteří byli Typografickou besedou požádáni o pomoc.

Zvláštní pozornost zasluhuje také otázka české tiskářenské terminologie. Zatímco většina oborů utvořila české názvosloví již kolem poloviny 19. století, v tiskářenském prostředí se snahy o jeho vytvoření, vzešlé ze Sluníčkovy iniciativy, táhly dlouhá léta, a první slovník vznikl až na počátku 20. století. Během Sluníčkovy života se pro mnohé nástroje používala německá pojmenování anebo jejich zkomoleniny.

Co se týče Sluníčkovy vztahu k češství, je pravda, že mnohdy postupoval až příliš vyhraneně. To se ukázalo zejména v době, kdy čeští typografové usilovali o spolupráci se zahraničními kolegy, a Sluníčko tehdy reagoval dost emotivním dopisem, že Češi se především od Němců nemají co naučit. To lze patrně zdůvodnit Sluníčkovou příslušností ještě ke starší generaci, která stála v samých počátcích spolku, kdy si Češi museli svou pozici teprve získávat. Pražské tiskárny byly do roku 1848 především německojazyčné a i poté zde působily tiskárny s německými majiteli. Teprve později se začaly budovat české podniky. Sluníčko se zkrátka snažil povznést úroveň Čechů pouze vlastními silami bez něčí pomoci, vždyť i světovou výstavu časopisů a rukopisů chápal jako porovnání toho, co mají v cizině, a co máme my.

Za podstatné lze považovat také zjištění, jak úzce bylo tiskařské prostředí spjato s tehdejšími osobnostmi kulturního života. Jejich slavností se účastnil Eduard Grégr a pronášel na nich vznosné řeči, Sluníčko však pro spolupráci získal také významné osobnosti z Grégrovy tiskárny. V těsném spojení s nimi byli redaktoři Jan Neruda nebo Vítězslav Hálek. J. V. Frič Sluníčkově dokonce složil oslavnou báseň k výročí jeho 25letého působení v Grégrově tiskárně. Vedle redaktorů měl své příznivce i jinde, jako přítel typografů je tu prezentován třeba Vojta Náprstek, který s tiskařským prostředím profesně neměl nic společného.

V souvislosti se jménem Vojty Náprstka je vhodné připomenout další aktivitu, kterou se Sluníčko zabýval. S řadou svých kolegů během dvou let vytvořil typografické oddělení v Průmyslovém muzeu. Tato sbírka se pak stala základem Typografického oddělení při pořádání Jubilejní výstavy v roce 1891.

Vedle kontaktů s tak významnými osobnostmi je potřeba zmínit i Sluníčkovu zacházení s uční v Grégrově tiskárně. Měl pochopení pro jejich problémy a snažil se jim vždy vysvětlit co nejlépe, co se po nich v práci chce. Mezi typografy byl totiž znám jako bojovník za to, aby právě učňům byla věnována velká péče. Proto mu vadilo, když jich tiskárny přijímaly příliš mnoho, protože pak trpěli sami učňové, ale i práce, kterou odváděli. Mnohdy byla praxe taková, že na jednoho vyučeného typografa připadalo najednou až pět učňů anebo dokonce měli starší učni zaškolovat ty mladší.

Přestože se Sluníčko několikrát zmiňoval o neutěšené sociální situaci ve svém okolí, překvapivě se u něj nikde nenacházejí zmínky o postupně se utvářejícím dělnickém hnutí. Přitom jen o pár let mladší kolega Krunert se při sepisování podobných situací těmito okolnostmi zabývá na několika místech poměrně detailně. Tento fakt byl zapříčiněn dvěma

okolnostmi. Sluníčko už nepatřil mezi řadové dělníky, kteří obraceli každý zlatý, a navíc díky svým úzkým kontaktům na bratry Grégry sympatizoval spíš s mladočeským hnutím.

Typografická organizace byla dělníkům prospěšná sociálně i kulturně. Stmelovala je, vedla je k vzájemné podpoře těch, kteří se ocitli bez práce, v nemoci, podporovala i rodiny, jimž zemřel manžel a otec, tedy živitel. Usilovala ale také o zlepšení mezd dělníků. Pořádala kulturní akce, provozovala i knihovnu nebo výuku jazyků, zkrátka vychovávala typografy k pocitu soběstačnosti. Je možná až překvapivé, jak kulturní život společnost typografů, vlastně dělníků, vedla.

V souvislosti se Sluníčkovými aktivitami se nabízí otázka, proč to vlastně všechno dělal? Stála za tím touha se zviditelnit nebo snad peníze? Ani z jednoho jej patrně nelze podezřívat, i když obojí se asi stalo příjemným zadostiučiněním. To, co stálo v základech jeho činů, byla jeho rodina. Sám se zmiňoval o přísném otci, který vedl jeho i sourozence k mravnosti a lásce k starým českým knihám. Obdobně i jeho přítel z dětství si teprve při návštěvě u Sluníčků doma uvědomoval, že je Čech. To, k čemu se jiní museli složitě dopracovávat, mu již v dětství vštípili rodiče. Pro něj bylo češství samozřejmostí, a tak se jeho snahy o povznesení úrovně národa prostě jen prořaly s celkovým klimatem společnosti.

Podobným zadostiučiněním, o němž se však Sluníčko nikdy nedozví, je pak jeho život na stránkách novin. Celá řada zmínek pochází již z doby jeho života, kdy se ale v novinách objevovaly spíš pozvánky na nejrůznější akce podepisované jeho jménem, anebo přímo jím psané články. Po jeho smrti na něj ale vzpomínala řada kolegů, a to krátce po úmrtí, ale i s větším časovým odstupem. Existuje o něm vzpomínka z roku 1930 od Karla Kabáta, ale v pozůstalosti vnučky Marie lze nalézt i vzpomínku k padesátému výročí úmrtí.

Bohužel se nedochovaly žádné prameny, které by vypovídaly něco o hmotném zajištění D. Sluníčka. Víme, že když odcházel do penze, vyměřil mu E. Grégr 50 zl. měsíčně, ale o jeho platu v této tiskárně není známo nic. Vzhledem k tíživým finančním podmínkám, které v tiskárně panovaly, se asi nejednalo o nijak zvlášť vysokou sumu. Taktéž se nedochovaly žádné informace o jeho rodinném životě. Nelze proto říct, jaká byla jeho žena nebo jak vycházel se svými dcerami. Dospělého věku se dožily dvě, starší Marie se provdala za Josefa Schneidera, inženýra chemie a profesora české techniky v Praze. Mladší Anna se stala učitelkou klavíru, zpěvu a francouzštiny.

Z údajů, které sám o sobě zanechal, se zdá, jako by ani žádný rodinný život neměl. Za veškeré dostupné informace, které lze k tomuto tématu nalézt, vděčíme jeho vnučce Marii. On sám se rozepsal jen o svém dětství, ale o jeho manželství se nedá zjistit nic. Je to jistě

dáno tím, že v době, kdy byl ženatý, si nepsal žádný deník. Poznatky o rodinném životě nelze vyčíst ani z korespondence, protože ta se opět týká jen veřejného působení.

Na druhou stranu ale kupříkladu při sepisování dějin Zpěváckého spolku neopomněl připomenout kdejakou událost, která se zpíváním nijak nesouvisela, ale o rodině opět mlčel. To lze patrně vysvětlit jen jeho studem, ke kterému se ostatně sám přiznal. Rodina a milostné záležitosti vůbec pro něj byly ryze soukromé a pro okolní svět zkrátka tabu.

Tvrdit se dá jen to, že se mu podařilo vlastní zásluhou postoupit z nejnižší, dělnické vrstvy, mezi střední třídu. Jeho otci se sice poštěstilo se díky rozkvětu pentlikářství stát měšťanem, ale jakmile začalo toto řemeslo upadat, vyvstaly u nich doma finanční problémy. Žádné z dětí otcovo řemeslo patrně nepřevzalo, a tak si musely svou kariéru budovat od začátku. Daniel Sluníčko byl jako typograf příslušníkem „dělnické aristokracie“, ale stále patřil do té nejnižší vrstvy. Teprve s nástupem do grégrovské tiskárny se jeho sociální postavení zlepšilo. Sice nevíme, jaký měl plat, ale peníze nebyly jediným kritériem, které společenskou prestiž zvyšovalo. Byl ředitelem jedné z největších pražských tiskáren, kde bylo zaměstnáno několik desítek lidí, a angažoval se také ve spolkovém životě. Navíc se díky své práci setkával s intelektuální elitou té doby. To všechno lze počítat mezi faktory, které mu v očích okolí přidávaly. Koneckonců i jeho dcery měly díky jeho postavení dobré podmínky pro uplatnění ve společnosti. Stát se učitelkou nebo se vdát za profesora techniky by se jistě dcerám z dělnického prostředí jen tak nepodařilo.

Na životě Daniela Sluníčka je dobře vidět, jak velké změny se ve druhé polovině 19. století udály. V době jeho návratu z ciziny neexistoval žádný spolek, který by pražské typografy sjednocoval, a to ani po stránce odborové, ani vzdělávací. V době, kdy umíral, již bylo tiskárenské prostředí sebevědomým společenstvím, které hájilo svá práva a své zájmy a dokázalo je i prosadit.

Spolková a veřejná činnost pražských typografů v druhé polovině 19. století byla bohatá a podílela se na tom celá řada lidí z tohoto prostředí, ale bez Daniela Sluníčka by zcela jistě byla o něco chudší.

Seznam použitých pramenů

Archivní prameny

ANM, fond Julius Grégr, k. č. 1, 1/2.

ANM, fond Julius Grégr, k. č. 3, 3/1.

ANM, fond Julius Grégr, k. č. 6, 6/2.

ANM, fond Julius Grégr, k. č. 6, 6/5.

ANM, fond Julius Grégr, k. č. 12, 12/1.

ANM, fond Julius Grégr, k. č. 12, 12/2.

ANM, fond Julius Grégr, k. č. 12, 12/3.

ANM, fond Julius Grégr, k. č. 12, 12/5.

Všeodborový archiv ČMKOS Praha, Polygrafické spolky, T 3/1.

Všeodborový archiv ČMKOS Praha, Polygrafické spolky, T 3/4.

Všeodborový archiv ČMKOS Praha, Polygrafické spolky, T 14/5.

Všeodborový archiv ČMKOS Praha, Polygrafické spolky, T 14/60.

Všeodborový archiv ČMKOS Praha, Polygrafické spolky, T 14/70.

Všeodborový archiv ČMKOS Praha, Polygrafické spolky, T 23/1.

Všeodborový archiv ČMKOS Praha, Polygrafické spolky, T 25/78.

Všeodborový archiv ČMKOS Praha, Polygrafické spolky, T 44/13.

Všeodborový archiv ČMKOS Praha, Inventář Polygrafické spolky.

LA PNP, fond Daniel Sluníčko. Korespondence odeslaná: Koncept dopisu J. Grégrovi.

LA PNP, fond Daniel Sluníčko. Korespondence přijatá od J. Grégra.

LA PNP, fond Daniel Sluníčko. Korespondence přijatá od E. Grégra.

LA PNP, fond Daniel Sluníčko. Korespondence přijatá od J. Náprstkové.

LA PNP, fond Daniel Sluníčko. Korespondence přijatá od J. Nerudy.

LA PNP, fond Daniel Sluníčko. Tisky: Výstřižky k životu a dílu D. Sluníčka.

LA PNP, fond Daniel Sluníčko. Korporace: Praha- Zemský soud.

LA PNP, fond Daniel Sluníčko. Rukopisy vlastní: 1. koncept proslovu k 25. výročí založení Typografie.

LA PNP, fond Daniel Sluníčko. Rukopisy vlastní: 2. koncept proslovu k 25. výročí založení Typografie.

LA PNP, fond Daniel Sluníčko. Rukopisy cizí: Kabát Karel: Kolegiální vzpomínka.

LA PNP, fond Daniel Sluníčko. Tisky: Seznam časopisů a rukopisů vystavených

Typografickou besedou v Praze 1877.

LA PNP, fond Karel Sudimír Šnajdr. Korespondence rodinná: Sluníčko Daniel: Přijatá od E.Grégra.

LA PNP, fond Karel Sudimír Šnajdr. Korespondence cizí: E. Grégr knihtiskárně dr. E. Grégra.

LA PNP, fond Karel Sudimír Šnajdr. Korespondence cizí: Výbor pro Světovou výstavu časopisů a rukopisů – Praha konzulátu císařství čínského, japonského a perského.

LA PNP, fond Karel Sudimír Šnajdr. Doklady vlastní, rodinné: Sluníčko Daniel:

Osvědčení magistrátu královského hlavního města Prahy o bezúhonnosti z roku 1863.

LA PNP, fond Karel Sudimír Šnajdr. Rukopisy cizí: Daniel Sluníčko: Pokus vlastního životopisu.

LA PNP, fond Karel Sudimír Šnajdr. Rukopisy cizí: Schneiderová Marie: K padesátému výročí úmrtí Daniela Sluníčka.

LA PNP, fond Karel Sudimír Šnajdr. Rukopisy cizí: Schneiderová Marie: Rodokmen rodu Šnajdrů z let 1678–1973.

LA PNP, fond Karel Sudimír Šnajdr. Rukopisy cizí: Schneiderová Marie: Rodokmen rodu Sluníčků z let 1740–1962.

LA PNP, fond Karel Sudimír Šnajdr. Tisky a výstřižky: Sluníčko Daniel: Texty o životě a díle: Několik slov o vzniku a vývinu firmy Dr. Eduard Grégr a syn.

LA PNP, fond Karel Sudimír Šnajdr. Tisky a výstřižky: Sluníčko Daniel: Texty o životě a díle: Zpěvácký spolek pražských typografů.

LA PNP, fond Karel Sudimír Šnajdr. Tisky a výstřižky: Sluníčko Daniel: Texty o životě a díle: Články k 25. výročí své typografické činnosti z roku 1887.

LA PNP, fond Karel Sudimír Šnajdr. Tisky a výstřižky: Sluníčko Daniel: Texty o životě a díle: pozvánky, los a vstupenky.

Tištěné prameny

GRÉGR, E. *Denník I*. Praha: Český čtenář, 1908. s. 171.

JANŮ, A. *Jan Sluníčko, národní učitel*. Praha: vlastním nákladem, 1898.

KOTTNER, J. L. *Průvodce sbírkami Náprstkovy Českého průmyslového muzea v Praze*. Praha 1898.

KRUNERT, K. *Typografická organisace v Čechách*. Praha: Typografia, 1910.

LIŠKA, V. *Německo-české názvosloví knihtiskařské a odvětví příbuzných*. Praha: Sdružení korektorů, 1912.

SLUNÍČKO, D. *Paměti Zpěváckého spolku pražských typografů*. Praha: vlastním nákladem, 1899.

VONDRUŠKA, J. E. *Stručný přehled činnosti Ústředního spolku Typografická beseda v Praze od r. 1862 do r. 1887*. Praha: Typografická beseda, 1887.

ŽIŽKA, L. K. *Paměti a osudy*. 1. vyd. Praha: Jan Kanzelsberger, 1999. ISBN 80-85387-45-X.

Noviny a časopisy

Druhá valná schůze spolku Typografie, *Veleslavín*, roč. 1, 1. 5. 1864, č. 15, s. 161.

Seznam závodů, *Veleslavín*, roč. 1, 15. 9. 1864, č. 24, s. 299.

Kněhtiskárna Dra Eduarda Grégra v Praze, *Veleslavín*, roč. 2, 1. 11. 1864, č. 3, s. 2.

Rychlostroje a jich účinky na poměry socialné kněhtlačitelstva, *Veleslavín*, roč. 2, 15. 11. 1864, č. 4, s. 1.

Hynek Leopold Kober, *Veleslavín*, roč. 2, 15. 11. 1864, č. 4, s. 2.

Žádost Pražských typografů ku slavnému grémiu, *Veleslavín*, roč. 2, 15. 2. 1865, č. 10, s. 1.

Pánům Typografům knihtiskáren Pražských!, *Veleslavín*, roč. 2, 15. 3. 1865, č. 12, s. 2.

Z pamětí Pražského typografa, *Veleslavín*, roč. 2, 15. 4. 1865, č. 14, s. 2.

Časopisy typografické, *Veleslavín*, roč. 2, 15. 9. 1865, č. 12, s. 3.

Přehled pomocnictva pražských knihtiskařů, písmolijců a dřevoryjců, *Veleslavín*, roč. 2, 15. 9. 1865, č. 24, s. 2.

Stav Pražských knihtiskáren r. 1865, *Veleslavín*, roč. 2, 15. 9. 1865, č. 24, s. 2.

Názvosloví kněhtiskařské, *Veleslavín*, roč. 1, 15. 8. 1872, č. 3, s. 5.

Názvosloví kněhtiskařské, *Veleslavín*, roč. 1, 31. 8. 1872, č. 4, s. 4.

Názvosloví kněhtiskařské, *Veleslavín*, roč. 1, 30. 9. 1872, č. 6, s. 3.

Statistika knihtiskáren v Praze sestavená dne 25. srpna 1873, *Veleslavín*, roč. 2, 28. 8. 1873, č. 4, s. 1.

K statistice knihtiskáren pražských I, *Veleslavín*, roč. 2, 13. 9. 1873, č. 5, s. 3.

K statistice knihtiskáren pražských II, *Veleslavín*, roč. 2, 27. 9. 1873, č. 6, s. 2.

Všeobecná schůze typografů pražských, *Veleslavín*, roč. 2, 14. 11. 1874, č. 33, s. 2.

Statistika knihtiskáren pražských, *Veleslavín*, roč. 3, 13. 3. 1875, č. 5, s. 1.

Příspěvky k německo-českému slovníku typografickému, *Veleslavín*, roč. 3, 24. 4. 1875, č. 8, s. 2.

Ukázka panující terminologie v knihtiskárnách pražských. *Veleslavín*, roč. 3, 24. 7. 1875, č. 14, s. 2.

K statistice našich poměrů v Rakousku, *Veleslavín*, roč. 3, 11. 9. 1875, č. 17, s. 2.

Kalendář Typografické besedy, *Veleslavín*, roč. 4, 14. 1. 1876, č. 1, s. 8.

Statistika knihtiskáren pražských sestavená dne 30. května 1876, *Veleslavín*, roč. 4, 12. 8. 1876, č. 15, s. 125.

Výbor pro světovou výstavu časopisů a rukopisů v Praze, *Veleslavín*, roč. 4, 23. 9. 1876, č. 18, s. 147.

Výstava časopisů a rukopisů, *Veleslavín*, roč. 5, 12. 5. 1877, č. 8, s. 75.

Výstava časopisů a rukopisů I, *Veleslavín*, roč. 5, 26. 5. 1877, č. 9, s. 83.

Oslava patnáctiletého trvání Typografické besedy a ukončení výstavy, *Veleslavín*, roč. 5, 21. 6. 1877, č. 11, s. 108.

Výstava časopisů a rukopisů IV, *Veleslavín*, roč. 5, 27. 7. 1877, č. 13, s. 131.

Výstava časopisů a rukopisů. Část rukopisná I, *Veleslavín*, roč. 5, 10. 8. 1877, č. 14, s. 139.

Výkaz příjmů a výdajů, *Veleslavín*, roč. 5, 26. 10. 1877, č. 19, s. 184.

Výstava časopisů a rukopisů VII, *Veleslavín*, roč. 5, 9. 11. 1877, č. 20, s. 187.

Výstavní katalog, *Veleslavín*, roč. 5, 23. 11. 1877, č. 21, s. 193.

Knihovní řád, *Veleslavín*, roč. 6, 13. 9. 1878, č. 17, s. 139.

Stanovy odboru III. pokladny vdovské, *Veleslavín*, roč. 7, 15. 11. 1879, č. 21, s. 169.

Slavnost Melantrichova v Rožďalovicích, *Veleslavín*, roč. 8, 24. 9. 1880, č. 18, s. 1.

Dvě slavnosti, *Veleslavín*, roč. 8, 24. 9. 1880, č. 18, s. 5.

K otázce učenické, *Veleslavín*, roč. 10, 13. 10. 1882, č. 19, s. 2.

Statistika, *Veleslavín*, roč. 10, 13. 10. 1882, č. 19, s. 1.

Upomínky na doby učení, *Veleslavín*, roč. 11, 24. 2. 1883, č. 4, s. 1.

Grafická výstava v Praze, *Veleslavín*, roč. 12, 12. 1. 1884, č. 1, s. 1.

Provolání, *Veleslavín*, roč. 13, 14. 2. 1885, č. 3, s. 1.

O novinách a jich výrobě, *Veleslavín*, roč. 13, 28. 11. 1885, č. 22, s. 1.

Daniel Sluníčko, *Veleslavín*, roč. 42, 25. 12. 1914, č. 54, s. 2

Světová výstava časopisů a rukopisů, *Světobzor*, roč. 11, 13. 4. 1877, č. 15, s. 179.

Světová výstava časopisů a rukopisů, *Světobzor*, roč. 11, 8. 6. 1877, č. 23, s. 275.

Výstava časopisů a rukopisů, *Pokrok*, 16. 5. 1877, č. 135, s. 1

Světová výstava časopisů a rukopisů, *Pokrok*, 16. 5. 1877, č. 135, s. 4.

Výstava časopisů a rukopisů II, *Pokrok*, 20. 5. 1877, č. 139, s. 1.

Výstava časopisů a rukopisů III, *Pokrok*, 31. 5. 1877, č. 149, s. 1.

Světová výstava časopisů a rukopisů v Praze, *Budoucnost*, roč. 4, 23. 5. 1877, č. 10, s. 4.

První světová výstava..., *Pokrok*, roč. 10, 13. 6. 1877, č. 51, s. 5.

Výstava časopisů a rukopisů, *Posel z Prahy*, 16. 5. 1877, č. 134, s. 2.

Eine „Weltausstellung“ in Prag, *Prager Tagblatt*, 16. 5. 1877, č. 135, s. 1.

Grégrova tiskárna po prvním desíletí, *Květy*, roč. 7, 4. 7. 1872, č. 27, s. 214.

Slavnost květnová v Praze, *Květy*, roč. 3, 18. 6. 1868, č. 25, s. 196.

Návrat koruny české, *Národní listy*, roč. 7, 22. 8. 1867, č. 141, s. 1.

Výminečně?, *Národní listy*, roč. 7, 3. 9. 1867, č. 153, s. 1.

Kam dospělo narovnání s Uhry?, *Národní listy*, roč. 7, 5. 9. 1867, č. 155, s. 1.

Vyrovnané Rakousko!, *Národní listy*, roč. 7, 11. 9. 1867, č. 160, s. 1.

Slavnost ve „Hvězdě“, *Národní listy*, roč. 14, 20. 7. 1874, č. 194, s. 2.

První světová výstava časopisů a rukopisů, *Národní listy*, roč. 17, 15. 5. 1877, č. 133, s. 5.

První světová výstava časopisů a rukopisů. *Národní listy*, roč. 17, 16. 5. 1877, č. 134, s. 3.

Světovou výstavu časopisů a rukopisů v Praze, *Národní listy*, roč. 17, 18. 5. 1877, č. 136, s. 3.

Světovou výstavu časopisů a rukopisů, *Národní listy*, roč. 17, 22. 5. 1877, č. 139, s. 2.

Světová výstava časopisů a rukopisů I, *Národní listy*, roč. 17, 24. 5. 1877, č. 141, s. 1.

Světová výstava časopisů a rukopisů II. *Národní listy*, roč. 17, 25. 5. 1877, č. 142, s. 1.

Světová výstava časopisů a rukopisů, *Národní listy*, roč. 17, 2. 6. 1877, č. 149, s. 3.

Ve světové výstavě časopisů a rukopisů, *Národní listy*, roč. 17, 3. 6. 1877, č. 150, s. 4.

Světová výstava časopisů a rukopisů, *Národní listy*, roč. 17, 11. 6. 1877, č. 158, s. 2.

Zahradní zábava ve prospěch sbírek musea průmyslového, *Národní listy*, roč. 18, 6. 8. 1878, č. 189, s. 2.

Řeč dr. Ed. Grégra. *Národní listy*, roč. 20, 23. 11. 1880, č. 281, s. 1.

Pocta, *Národní listy*, roč. 29, 30. července 1889, č. 208, s. 2.

Seznam použité literatury

- BARTÁK, J.; KRAUS, V. *Typografové: 1468–1939*. 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 1996. Bez ISBN.
- BERÁNKOVÁ, M. *Krásův Čas a jeho místo v české politice a žurnalistice*, 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova, 1972. Bez ISBN.
- EFMERTOVIÁ, M. *České země v letech 1848–1918*. 1. vyd. Praha: Libri, 1998. ISBN 80-85983-47-8.
- GRÉGR, E. *Historie rodiny*. 1. vyd. Praha: Eduard Grégr a syn, 1996. ISBN 80-902023-2-2.
- HORÁK, F. *Pět století českého knihtisku*. 1. vyd. Praha: Odeon, 1968. Bez ISBN.
- CHYBA, K. *Slovník knihtiskářů v Československu od nejstarších dob do roku 1860*. 1. vyd. Praha: Památník národního písemnictví, 1966. Bez ISBN.
- KAZBUNDA, K. Národní program český r. 1860 a zápas o politický list. *ČČH* 1927, s. 473–547.
- KLÍMOVÁ, D. a kol. *Stará dělnická Praha*. 1. vyd. Praha: Academia, 1981. Bez ISBN.
- KRAUS, V. *Dějiny Typografické Besedy*. 1. díl. 1. vyd. Praha: Typografická beseda, 1998–2000. Bez ISBN.
- LANGNER, J. J. *O jednom zrádci národa*. 1. vyd. Praha: Čas, 1900. Bez ISBN.
- LÁNÍK, J. *Historie a současnost podnikání v Praze*. 4. díl. 1. vyd. Žehušice: Městské knihy, 2005. ISBN 80-86699-32-3.
- LAŠŤOVKA, M.; LEDVINKA, V. a kol. *Pražský uličník*. 1. díl. 1. vyd. Praha: Libri, 1997. ISBN 80-85983-24-9.
- LAŠŤOVKA, M.; LEDVINKA, V. a kol. *Pražský uličník*. 2. díl. 1. vyd. Praha: Libri, 1998. ISBN 80-85983-25-7.
- LEDEN, J. *Organizace knihtiskářů v Čechách 1862–1917*. B.p.v. Praha. B.d.v. Knihovna Všeodborového archivu ČMKOS Praha, G 801.
- LNĚNIČKOVÁ, J. *České země v době předbřeznové 1792–1848*. 1. vyd. Praha: Libri, 1999. ISBN 80-85983-27-3.
- MACHAČOVÁ, J.; MATĚJČEK, J. *O středních vrstvách v českých zemích 1750–1950*. 1. vyd. Opava: Slezské zemské muzeum, 2002. ISBN 80-86224-36-8.
- MACHAČOVÁ, J.; MATĚJČEK, J. *Nástin sociálního vývoje českých zemí 1781–1914*. 1. vyd. Opava: Slezské zemské muzeum, 2002. ISBN 80-86224-23-6.

- ROBEK, A. a kol. *Etnografie dělnictva*. 9. díl. B.p.v. Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku ČSAV, 1977. Bez ISBN.
- ŠTAIF, J. *Obezřetná elita: česká společnost mezi tradicí a revolucí 1830–1851*. 1. vyd. Praha: Dokořán, 2005. ISBN 80-7363-014-1.
- TŮMA, K. *Život dra Julia Grégra*. 1. vyd. Praha: Tiskem i nákladem Edvarda Beauforta, 1896. Bez ISBN.
- URBAN, O. *Česká společnost 1848–1918*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1982. Bez ISBN.
- URBAN, O. *Kapitalismus a česká společnost: K otázkám formování české společnosti v 19. století*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1978. Bez ISBN.
- VOŠAHLÍKOVÁ, P.; ŘEPA, M. *Bratři Grégrové a česká společnost v druhé polovině 19. století*. 1. vyd. Praha: Eduard Grégr a syn: Historický ústav AVČR, 1997. ISBN 80-902023-7-3
- VOŠAHLÍKOVÁ, P. Vandrem z Čech až na konec světa. *ČČH* 1993. č. 2, s. 193–204.

Resumé

Název této diplomové práce je Daniel Sluníčko s podtitulem Ze života pražských typografů. Jejím cílem je na životě Daniela Sluníčka ukázat, jak žili pražští typografové v 19. století.

Narodil se v roce 1830 v malé vesnici Bohnice u Prahy. Vyučil se sazečem a v průběhu studií byl svědkem revolučního roku 1848, jehož události si pečlivě zapsal do svého deníku. Po vyučení sbíral zkušenosti na vandru v mnoha zemích monarchie. Pobýval ve Vídni, Lublani nebo v Terstu a všude se mu podařilo prosadit se.

Po návratu do Prahy pracoval na krátký čas v několika tiskárnách, až v roce 1862 nastoupil jako faktor do nové tiskárny J. Grégra a F. Šimáčka, zřízené pro tisk Národních listů. Tato firma se potýkala po dobu celé své existence s finančními problémy. F. Šimáček z firmy brzy odešel a Julius Grégr byl uvězněn. Tiskárny se tedy ujal Juliův bratr Eduard Grégr. Po Juliově propuštění z vězení se oba bratři stali společníky a podnik spravovali spolu. Po neshodách se ale jejich činnost rozdělila a D. Sluníčko se stal ředitelem tiskárny E. Grégra. V průběhu svého působení v tiskárně se Sluníčko setkal s intelektuální elitou té doby.

Vedle toho byl Sluníčko aktivní také ve spolkových aktivitách pražských typografů. V době jeho návratu z vandru nebyl v Praze žádný spolek, který by typografy sdružoval v oblast vzdělání nebo podpory v nouzi. Sluníčko stál v počátcích spolku Typografie, který sloužil k finanční podpoře svých členů. Významnou funkci zastával i v Typografické besedě, která se starala o vzdělávání pražských typografů. Krom toho se zasloužil také o vznik Zpěváckého spolku pražských typografů, protože jeho celoživotním koníčkem byl zpěv.

D. Sluníčko byl také organizátorem celé řady slavností, z nichž nejvýznamnější je světová výstava časopisů a rukopisů, která se uskutečnila v roce 1877 v sálech Měšťanské besedy a navštívilo ji několik tisíc lidí.

Snažil se také zlepšit poměry v pražských tiskárnách, z nichž nejohrovenější byla situace učňů. Zatímco on usiloval o jejich co nejlepší odborné vzdělání, mnohé tiskárny je zaměstnávaly jen jako levnou pracovní sílu, kterou není potřeba nijak zvlášť zaškolovat.

Daniel Sluníčko byl muž, který si zakládal na svém češství, dobrém jménu a cti. Zasazoval se o zlepšení úrovně svých kolegů a veškeré jeho aktivity dokazují, že v tom byl velice úspěšný.

Summary

The topic of this diploma thesis is Daniel Sluníčko, From the Life of Prague Typographers. Its target is to show Sluníčko's life on the background of the 19th century. Up to now, no work about this person has been written, Daniel Sluníčko is known only as a director of Eduard Grégr's printing-house.

However, his life and activities were much more versatile. He was born in 1830 in Bohnice, a small village near Prague. During his apprenticeship as a typesetter in Prague he was a witness of the revolution in Prague in 1848 and he described it in his diary very well. After the revolution he went to Vienna and other towns of Austria monarchy to get some experience in his branch. It was very difficult in the beginning but after many ordeals, he was very successful.

He worked in some printing-works after coming back to Prague and finally he became a director of a newly established firm of Julius Grégr and František Šimáček. There were many problems with money in this company, Julius Grégr was arrested and František Šimáček got off the company. Eduard Grégr, Julius' brother, became a new owner. Both brothers were in the leadership of the company together but after some time they parted. Sluníčko was a factotum of technical activities in the printing-house. During his directorship, he met many people out of the intellectual elite of this time.

He was also very active in a club's life of Prague typographers. At the beginning of the 1860's there was no typographer's club in the whole of Prague, neither benefit nor educational. Sluníčko with some colleagues were founders of the first benefit typographer's club in Prague called the Typografia. Very soon an educational club Typographic Beseda came into existence, where Sluníčko was also a very important member. Sluníčko's hobby was music, so he gave rise to the Choral Society of Prague Typographers.

He also organized some celebrations on various occasions. The most important was The First World Exhibition of Newspapers and Manuscripts. It took place in 1877 and was visited by a few thousands people.

Daniel Sluníčko was very kind to apprentices in Grégr's printing-work; he tried to help them to be well-skilled to find good work. It was not normal in other firms, in many of them; apprentices were employed only as a cheap labour.

He was proud of being a Czech typographer and wanted to upraise situation of his colleagues in many ways and was very successful in it.

Přílohy